

Kingdom of the Netherlands

Norwegian
Helsinki Committee

ESHİD
Eşit Haklar
İçin
İzleme Derneği

SEÇMELİ DİN DERSLERİ

VE KİTAPLARI HAKKINDA
İNSAN HAKLARI
TEMELİ BİR DEĞERLENDİRME

Kingdom of the Netherlands

SEÇMELİ DİN DERSLERİ VE KİTAPLARI HAKKINDA İNSAN HAKLARI TEMELİ BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Özgür Heval Çınar

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği
Gümüşsuyu Mah. Ağa Çırağı Sok.
No:7 Pamir Apartmanı Daire: 1
Beyoğlu/İstanbul
Tel: 0212 293 63 77
www.esithaklar.org
email: esithaklar@gmail.com

Yayına Hazırlayanlar:
Özgür Heval Çınar
Nihal Boztekin
Zeyneb Duygu Ağbayır

Grafik Tasarım: *Mehmet Ali Çelik*

İSTANBUL - 2021

Bu yayın, Hollanda Krallığı Büyükelçiliği tarafından desteklenen proje kapsamında düzenlenmektedir ve Büyükelçiliđin görüşlerini yansıtmamaktadır. İçeriğinin sorumluluğu Eşit Haklar İçin İzleme Derneği'ne aittir.

Sunuş ve Teşekkür...

Elinizdeki rapor Norwegian Helsinki Committee ve Eşit Haklar İçin İzleme Derneği'nin ortak yürüttükleri ve Hollanda Krallığı Büyükelçiliği Matra Fonu tarafından desteklenen “**Okullarda Çoğulculuğun ve İnanç Özgürlüğünün Güçlendirilmesi Projesi**” kapsamında yazılmıştır.

Raporda seçmeli din dersleri çerçevesinde ortaokul ve ortaöğretim boyunca okutulan söz konusu kitapların düşünce, vicdan ve din özgürlüğü başta olmak üzere uluslararası insan haklarıyla –özelde Toledo Klavuz İlkeleri'yle– uyumlu olup olmadığı incelenecektir.

Öncelikle ilk bölümde seçmeli din derslerinin öğretim programlarında belirtilen amaçlarına, ünitelerine, kazanım sayılarına, ders saatlerine ve yüzdelere değinilecektir. İkinci bölümde bu derslerin kitaplarının uluslararası insan hakları standartları ve özelde Toledo Klavuz İlkeleri'yle uyumlu olup olmadığı sorusuna cevap bulunmaya çalışılacaktır. Son bölüm ise “Sonuç ve Öneriler” başlığını taşıyacaktır.

Bu raporun taslağını okuyarak bilgisini ve değerli görüşlerini paylaşan, Işık Tüzün, Prof Dr İştâr Gözaydın, Dr Mine Yıldırım, Selçuk Duran ve Zeyneb Duygu Ağbayır başta olmak üzere Norwegian Helsinki Committee ve Eşit Haklar için İzleme Derneği'nin bütün değerli ekibine teşekkür ederim. Bilgi edinme başvuruma verdikleri ayrıntılı cevaplar için Milli Eğitim Bakanlığı yetkililerine ayrıca teşekkür ederim. Hollanda Krallığı Büyükelçiliği'nin Matra Fonu kapsamında projeye vermiş olduğu destek için ise minnettarım. En son olarak her zaman benden desteklerini esirgemeyen ve yanımda bulunan aileme teşekkür ederim.

Dr. Özgür Heval Çınar Kimdir?

Dr. Özgür Heval Çınar avukat olmakla birlikte suanda Birleşik Krallık'ta bulunan Greenwich Üniversitesi'nde doçent olarak çalışmaktadır. 2012 yılında Essex Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden doktora derecesini aldı. Kasım 2012 ile Eylül 2016 tarihleri arasında Oxford Üniversitesi St Antony's College'de, Hukuk Fakültesi'nde ve Kellogg College'de doktora sonrası araştırmalar yaptı. 2008 yılından beri Avrupa Konsey'i için uzman hukukçu olarak çalışmaktadır.

İçindekiler

Kısaltmalar	6
1. Giriş	7
2. Öğretim Programlarında Seçmeli Din Dersleri	11
2.1. Temel Dinî Bilgiler (İslam I-II) Dersi	11
2.1.1. Ortaokul Temel Dinî Bilgiler (İslam I-II) Dersi Üniteler, Kazanım Sayıları, Ders Saati ve Yüzdesi	11
2.1.2. Ortaöğretim Temel Dinî Bilgiler (İslam I-II) Dersi Üniteler, Kazanım Sayıları, Ders Saati ve Yüzdesi	15
2.2. Kur'an-ı Kerim Dersi	18
2.2.1. Ortaokul-İmam Hatip Ortaokulu Kur'an-ı Kerim Dersi Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri	18
2.2.2. Ortaöğretim Kur'an-ı Kerim Dersi Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri	22
2.3. Peygamberimizin Hayatı Dersi	26
2.3.1. Ortaokul-İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Dersi Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri	26
2.3.2. Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı Dersi Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri	35
3. Seçmeli Din Dersleri Kitapları Uluslararası İnsan Hakları Standartları Özelde Toledo Klavuz İlkeleriyle Uyumlu mudur?	44
3.1. Temel Dinî Bilgiler (İslam I ve II) Ders Kitapları	46
3.2. Kur'an-ı Kerim Ders Kitapları	54
3.3. Peygamberimizin Hayatı Ders Kitapları	59
4. Sonuç ve Öneriler	68
Kaynakça	70

Kısaltmalar

A.g.k.	Adı geçen kaynakça
AIHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
A.s.	Ayleyhi ve sellem
Bkz.	Bakınız
C.c.	Celle celaluhu
Hz.	Hazreti
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MSHUS	[Birleşmiş Milletler] Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi
s.	Sayfa
S.a.v.	Sallallahu aleyhi ve sellem
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi

1. Giriş

İsteğe bağlı din dersi verilir verilmeyeceği ilk olarak 28 Şubat sürecinde, ardından 2007 yılındaki anayasa değişikliği sırasında ve son olarak da Alevi Çalıştayları esnasında gündeme gelmiştir. 1-5 Kasım 2010 tarihleri arasında gerçekleştirilen 18. Milli Eğitim Şurası'nda konuyla ilgili şöyle bir karar alınmıştır:

Anayasa'nın 24. maddesinin (ilgili) hükmü gereğince, isteyen anne ve babaların çocuklarının ahlaki ve manevi değerlerini geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla seçmeli din eğitimi verilebilmesi için düzenlemeler yapılmalıdır.

Bu karar üzerine Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) 20 Şubat 2012 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanlığı'na İlköğretimde Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun teklifi sunmuştur. Bu kanunla 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 25. maddesinde 11 Nisan 2012 tarihinde yapılan değişiklikle ortaokul ve ortaöğretimde yani liselerde (İmam Hatip ortaokulları da buna dahildir) okutulmak üzere "Kur'an-ı Kerim" ve "Hz. Peygamberimizin Hayatı" adlarıyla iki tane seçmeli ders kabul edilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı bu kanun uyarınca Talim Terbiye Kurulu'nun 25 Haziran 2012 ve 69 sayılı kararıyla İlköğretim Kurumları (İlkokul ve Ortaokul) Haftalık Ders Çizelgesi'ni yayınlamıştır. Çizelgede 21 ders belirlenmiştir ki, Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in (Peygamberimizin) Hayatı ve Temel Dinî Bilgiler dersleri de bunların içindedir. Yine Talim Terbiye Kurulu'nun 14 Ağustos 2012 tarihli ve 124 sayılı kararıyla da Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgesi'nin ikinci grup seçmeli dersler listesine bu üç ders seçmeli olarak koyulmuştur.¹

Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberimizin Hayatı, ortaokul ya da ortaöğretimde yani lisenin her düzeyinde seçilebilecek derslerdir ki bu dersleri seçen öğrenci dört yıl ortaokul boyunca ve dört yıl da ortaöğretime sırasında her yıl bu derslere katılabilmektedir. Temel Dinî Bilgiler adlı ders (bir diğer adıyla Temel Bilgiler İslam I-II) ise ortaokul veya ortaöğretimin herhangi bir sınıfında bir kez veya iki kez seçilebilmektedir.

Bilgi Edinme Kanunu uyarınca Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün 15 Ocak 2021 tarihinde vermiş olduğu cevaba göre "Halen yürürlükte bulunan Eğitim ve Öğretim Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın 09.07.1990 gün ve 1 sayılı kararında 'Milli Eğitim Bakanlığı'nın teklifini müteakiben, Türk vatandaşı olan, Hıristiyan veya Musevi dinlerine mensup, ilköğretim ve ortaöğretime giden öğrenciler, azınlık okulları hariç tutularak söz konusu dinlere bağlı bulduklarını belgelendirdikleri takdirde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerine girmeye mecbur edilemez. Ancak bu öğrenciler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerine girmeyi istedikleri takdirde, yasal temsilcilerinin yazılı taleplerini sunmaları gerekir' şeklinde düzenlemeye yer verilmiştir. Seçmeli dersler öğrencilerin ilgi, kabiliyet ve yönelmek istedikleri alanlara göre oluşturulmaktadır. Bu nedenle öğrenciler veya velileri seçmeli dersler havuzunda yer alan herhangi bir dersi tercih edebilir veya seçebilir. Seçmeli din derslerinin seçiminde herhangi bir sınırlama olmayıp öğrenci veya veli örneğin 6. sınıfta seçebileceği bir dersi pekâlâ 7. sınıfta da seçebilir."² Bu cevaptan

1 Ayrıntılı bilgi için bkz. Recep Kaymakcan, İbrahim Aşlamacı, Mustafa Yılmaz, Adnan Telli, "Seçmeli Din Eğitimi Dersleri İnceleme ve Değerlendirme Raporu", 2013, DEM Yayınları, İstanbul, ss. 7-8.

2 Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün 13 Ocak 2021 tarihli ve 2100219401 sayılı CİMER Basvurusuna 15 Ocak 2021 tarihinde vermiş olduğu cevap.

anlaşıldığı üzere Hıristiyanlık veya Musevilik gibi azınlık dinlerine veya farklı inançlara mensup öğrenciler veya veliler istemeleri halinde söz konusu seçmeli din derslerini tercih edebilmektedir.

Bu cevapta şu hususa da yer verilmektedir: “Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okul öğrencilerinin kılık ve kıyafetlerine dair 27 Kasım 2012 tarih, 28480 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmış olan 2012/3959 karar sayılı yönetmelik hükümleri çerçevesinde din derslerinde başörtüsü takma zorunluluğu yoktur.”³

Aynı cevapta 2014 tarihinden itibaren seçmeli din derslerinin seçilme sayıları ve oranları ise şöyle belirtilmiştir:⁴

(Tablo 1)

	5. SINIF	5. SINIF ORAN (%)	6. SINIF	6. SINIF ORAN (%)	7. SINIF	7. SINIF ORAN (%)	8. SINIF	8. SINIF ORAN (%)	GENEL TOPLAM
TOPLAM SAYI	3.376.749		3.379.387		3.242.997		3.291.832		13.298.027
SEÇMELİ KUR'AN-I KERİM	350.942	10,39	243.636	7,21	129.859	4,00	59.204	1,80	783.647
SEÇMELİ PEYGAMBERİMİZİN HAYATI	200.117	5,93	204.247	6,04	136.623	4,21	66.542	2,02	607.530
SEÇMELİ TEMEL DİNİ BİLGİLER	106.891	3,17	99.504	2,94	82.525	2,54	39.014	1,19	327.935
TOPLAM		19,48		16,20		10,76		5,01	

(Tablo 2)

	9. SINIF	9. SINIF ORAN (%)	10. SINIF	10. SINIF ORAN (%)	11. SINIF	11. SINIF ORAN (%)	12. SINIF	12. SINIF ORAN (%)	GENEL TOPLAM
TOPLAM SAYI	2.956.149		1.701.100		3.857.779		3.505.924		12.025.470
SEÇMELİ KUR'AN-I KERİM	191.906	6,49	66.636	3,92	7.578	0,20	4.339	0,12	270.459
SEÇMELİ PEYGAMBERİMİZİN HAYATI	302.875	10,25	126.861	7,46	20.451	0,53	15.736	0,45	465.923
SEÇMELİ TEMEL DİNİ BİLGİLER	254.571	8,61	110.846	6,52	36.386	0,94	22.206	0,63	424.009
TOPLAM		25,35		17,89		1,67		1,21	

(Tablo 3)

3 A.g.k.

4 A.g.k.

	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
2014-2015 ÖĞRETİM YILI ÜÇ DERSİN TOPLAM SEÇİLME YÜZDESİ	%23,5	%19,9	%16,7	-
2015-2016 ÖĞRETİM YILI ÜÇ DERSİN TOPLAM SEÇİLME YÜZDESİ	%22,5	%18,9	%14,3	%9,3
2016-2017 ÖĞRETİM YILI ÜÇ DERSİN TOPLAM SEÇİLME YÜZDESİ	%23,83	%19,61	%14,36	%8,50
2017-2018 ÖĞRETİM YILI ÜÇ DERSİN TOPLAM SEÇİLME YÜZDESİ	%23,00	%19,71	%9,83	%7,46
2018-2019 ÖĞRETİM YILI ÜÇ DERSİN TOPLAM SEÇİLME YÜZDESİ	%22,70	%19,31	%14,2	%7,35
2019-2020 ÖĞRETİM YILI ÜÇ DERSİN TOPLAM SEÇİLME YÜZDESİ	%21,08	%17,54	%12,31	%6,17
2020-2021 ÖĞRETİM YILI ÜÇ DERSİN TOPLAM SEÇİLME YÜZDESİ	%19,48	%16,20	%10,76	%5,01

(Tablo 4)

	9. SINIF	10. SINIF	11. SINIF	12. SINIF
2014-2015 ÖĞRETİM YILI ÜÇ DERSİN TOPLAM SEÇİLME YÜZDESİ	%32,6	%20,9	%3,8	-
2015-2016 ÖĞRETİM YILI ÜÇ DERSİN TOPLAM SEÇİLME YÜZDESİ	%33,1	%20,4	%3,3	%2,5
2016-2017 ÖĞRETİM YILI ÜÇ DERSİN TOPLAM SEÇİLME YÜZDESİ	%34,42	%21,38	%4,40	%2,89
2017-2018 ÖĞRETİM YILI ÜÇ DERSİN TOPLAM SEÇİLME YÜZDESİ	%28,78	%20,75	%4,39	%2,99
2018-2019 ÖĞRETİM YILI ÜÇ DERSİN TOPLAM SEÇİLME YÜZDESİ	%29,1	%20,8	%2,5	%1,6
2019-2020 ÖĞRETİM YILI ÜÇ DERSİN TOPLAM SEÇİLME YÜZDESİ	%27,06	%19,58	%1,73	%1,31
2020-2021 ÖĞRETİM YILI ÜÇ DERSİN TOPLAM SEÇİLME YÜZDESİ	%25,35	%17,89	%1,67	%1,21

Özetle, bu raporda seçmeli din dersleri çerçevesinde ortaokul ve ortaöğretim boyunca okutulan söz konusu kitapların düşünce, vicdan ve din özgürlüğü başta olmak üzere uluslararası insan haklarıyla –özelde Toledo Klavuz İlkeleri’yle– uyumlu olup olmadığı incelenecektir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti’nin Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı (no. 32093/10) ve Hasan & Eylem Zengin (no. 1448/04) kararlarıyla ilgili

22 Aralık 2020 tarihinde Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne sunmuş olduğu açıklamada, zorunlu din derslerinin [bununla birlikte seçmeli din derslerinin] uluslararası insan hakları hukuku standartlarına ve özellikle Toledo Klavuz İlkeleri'ne uygun hale getirildiği, bu derslerin kitaplarının bütün inançlara ve görüşlere yansız yani tarafsız ve çoğulcu bir anlayışla yer verdiği söylenmektedir.⁵

Bu raporda, söz konusu iddiaların doğruluğu sadece seçmeli din dersleri özelinde sorgulanacaktır. Öncelikle ilk bölümde seçmeli din derslerinin öğretim programlarında belirtilen amaçlarına, ünitelerine, kazanım sayılarına, ders saatlerine ve yüzdelerine değinilecektir. İkinci bölümde bu derslerin kitaplarının uluslararası insan hakları standartları ve özelde Toledo Klavuz İlkeleri'yle uyumlu olup olmadığı sorusuna cevap bulunmaya çalışılacaktır. Son bölüm ise “Sonuç ve Öneriler” başlığını taşıyacaktır.

5 “The Turkish Government’s submission [22 December 2020] in response to the Rule 9.2 Communications of the NGOs [Türk Hükümeti’nin 9.2 nolu kural gereği STK’ların iletişimine ilişkin 22 Aralık 2020 tarihinde vermiş olduğu bildirim] (Alevi Philosophy Center (Alevi Düşünce Ocağı Derneği-ADO), Norwegian Helsinki Committee, İnanç Özgürlüğü Girişimi) - Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı v. Turkey Group [Türkiye] (No. 32093/10); Hasan and Eylem Zengin v. Turkey Group [Türkiye] (No. 1448/04)”, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 4 Ocak 2021, DH-DD(2021)8.

2. Öğretim Programlarında Seçmeli Din Dersleri

2.1. Temel Dinî Bilgiler (İslam I-II) Dersi

Ortaokul Temel Dinî Bilgiler Dersi (İslam I-II) Öğretim Programı'nın giriş kısmında bu dersin öğrencilere yönelik amaçları şöyle belirtilmektedir:

“1) İslam dininin iman, ibadet ve ahlak ilkelerini tanıması. 2) İslam dininin temizlikle ilgili ölçülerini kavraması. 3) İbadetleri uygulama becerisi kazanması. 4) Müminlerin belli başlı özelliklerini tanıması. 5) Bireysel ve toplumsal ilişkilerinde ahlaki ölçülere riayet etmesi amaçlanmaktadır.”⁶

Ortaöğretim seviyesinde öğretilen bu dersin öğrencilere yönelik temel amaçları ise şöyle sıralanmaktadır:

“1) Dinin temel özelliklerini kavrayarak, İslam'ın hayata bakışı hakkında bilgi sahibi olmaları. 2) İslam dininin temel iman esaslarını kavramaları. 3) İslam dininin temel ibadetleri ve bunların uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmaları. 4) İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarını içselleştirmeleri ve dini sorumluluklarını bilmeleri. 5) Toplumsal hayata yön veren temel ilkeleri öğrenmeleri.”⁷

2.1.1. Ortaokul Temel Dinî Bilgiler (İslam I-II) Dersi Üniteler, Kazanım Sayıları, Ders Saati ve Yüzdesi

İSLAM I (Tablo 5)⁸

TEMA NO	ÜNİTE ADI	KAZANIM SAYISI	DERS SAATİ	İMAM HATİP ORTAOKULU DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
1	İman ve İnsan	5	18	9	25
2	İbadet ve İnsan	5	18	9	25
3	Müminlerin Özellikleri	6	18	9	25
4	Nezakat	6	18	9	25
TOPLAM		22	72	36	100

Temel Dinî Bilgiler İslam I dersi, yukarıda da görüldüğü gibi dört üniteden oluşmaktadır. “İman ve İnsan” başlıklı birinci ünite kapsamında “İman ve İslam”, “Kelime-i Tevhid ve Kelime-i Şehadet”, “İmanın İnsana Kazandırdıkları”, “İman Bakımından İnsanlar”, “Esmâ-i Hüsnâ'yı Tanıyorum” konularına yer verilmektedir. Bu ünite de şu kazanımlar ve amaçlar hedeflenmektedir:

6 Millî Eğitim Bakanlığı, “Ortaokul Temel Dinî Bilgiler (İslam I-II) Dersi Öğretim Programı”, 2018, s. 8.

7 Millî Eğitim Bakanlığı, “Ortaöğretim Temel Dinî Bilgiler (İslam I-II) Dersi Öğretim Programı”, 2018, s. 8.

8 Ortaokul Temel Dinî Bilgiler (İslam I-II) Dersi Öğretim Programı, ss. 11-15.

Birinci konu “İman ve İslam” kavramlarını açıklamaktadır. Bu başlık altında iman ve İslam kavramları arasındaki ilişkiye değinilmektedir, fakat kavramların mahiyetiyle ilgili tartışmalara girilmemeye çalışılmıştır. İkinci konuda kelime-i tevhid ve kelime-i şahadet arasındaki mahiyet farkına değinilmekte; bu kavramların anlamları üzerinde durulmakta; hat, tezhîp gibi görsellerden de yararlanılmaktadır. Üçüncü konuda imanın insana kazandırdığı özelliklerden bahsedilmektedir. İman bakımından insanların sınıflandırılmasına örneklerin verildiği dördüncü konuda mümin, kâfir ve münafık kavramları ele alınmakta, müşrik ve ehl-i kitap kavramlarına da öğrencinin düzeyi dikkate alınarak yer verilmektedir. Son konuda ise Esmâ-i Hüsnâ’dan Allah (c.c.), el-Vâhid, el-Ehad, el-Mü’min isimleri tanınmaktadır.

“İbadet ve İnsan” başlıklı ikinci ünite kapsamında “İmanın Göstergesi: İbadet”, “İbadetin Kabul Şartları”, “İbadet ve Salih Amel”, “İbadetlerin İnsana Kazandırdıkları”, “Esmâ-i Hüsnâ’yı Tanıyorum” konularına yer verilmektedir. Bu ünite de şu kazanımlar ve amaçlar hedeflenmektedir:

Birinci konuda ibadet kavramı ve ibadetin yapıma gayesi açıklanmaktadır. İman ve ibadet arasındaki ilişkiye yer verilmekte, ibadetin imandan bir cüz olup olmadığı gibi tartışmalara girilmemeye çalışılmaktadır. İkinci konuda ibadetin kabul şartları sayılmaktadır. Niyet, ihlas ve sünnete uygunluk konularına yer verilmekte; ibadetin şeklinin, sayısının ve zamanının “Şâri”⁹ tarafından belirlendiğine vurgu yapılmaktadır. Üçüncü konuda ibadetler ile salih ameller ilişkilendirilmektedir. İbadet ve salih amel arasındaki ilişki ele alınmakta, vakitleri belirlenmiş ibadetler ile belirli bir vakte bağlı olmayan ibadetlere değinilmektedir. Kuran-ı Kerim okumak, anne ve babaya itaat, sıla-i rahim, Allah’ı zikir, helal kazanç gibi salih amellere örnekler verilmektedir. Dördüncü konu ibadetin insana kazandırdığı ahlaki olgunluğu değerlendirmektedir. Son konu ise Esmâ-i Hüsnâ’dan es-Samed, er-Rakîb, el-Vedûd isimlerini tanımlamaktadır.

Müminlerin özelliklerine değinilen üçüncü ünite kapsamında “Müminlerin Özü ve Sözü Doğrudur”, “Müminler Namazlarına Özen Gösterirler”, “Müminler İyiliği Emreder, Kötülüğü Engellerler”, “Müminler Yoksulun Hakkını Gözetirler”, “Müminler İraftan ve Cimrilikten Sakınırlar”, “Esmâ-i Hüsnâ’yı Tanıyorum” konularına yer verilmektedir. Bu ünite de aşağıdaki kazanımlar ve amaçlar hedeflenmektedir:

Birinci konuda ayet ve hadislerden hareketle doğrulukla ilgili çıkarımlarda bulunmaya çalışılmaktadır. Asr-ı Saadet’ten ve tarihimizden örnek olaylara yer verilmekte, öğrencilerin konuyu kavramasına yönelik düzeye uygun etkinlikler tasarlanmaktadır. İkinci konuda namazı özenli kılmanın müminlerin en önemli özelliklerinden biri olduğunun altı çizilmekte, huşu kavramına öğrenci düzeyi dikkate alınarak yer verilmektedir. Üçüncü konuda müminlerin iyiliği emretmek, kötülüğü engellemekle ilgili sorumlulukları değerlendirilmektedir. İyiliği emretme ve kötülüğü engellemenin bireysel ve toplumsal yönü ile kamu otoritesini ilgilendiren alanları seviyeye uygun örneklerle ele alınmaktadır. Dördüncü konuda yoksulun hakkını gözetmenin önemli bir dini görev olduğu savunulmakta, yoksulun hakkını gözetme konusunda tarihi ve güncel olaylardan örnekler verilmektedir. Beşinci konu israf ve cimriliğin önemli birer ahlaki zafiyet olduğunu vurgulamaktadır. Son konu ise Esmâ-i Hüsnâ’dan el-Bâsit, el-Muhsin, el-Manî isimlerini tanımlamaktadır.

9 “Din ve hukukun menşei anlamında kaynağını, hüküm koyma yetkisinin asıl sahibini belirtmek için kullanılan fıkıh usulü terimi” (Türkiye Diyanet Vakfı, “İslâm Ansiklopedisi”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sari>, erişim tarihi 11 Şubat 2021).

Nezaket kurallarına değinilen dördüncü ve son ünite de ise sırasıyla “İslam’ın Göstergesi: Nezaket”, “Kur’an-ı Kerim’den Nezaket Örnekleri”, “Peygamberimizden (s.a.v.) Nezaket Örnekleri”, “Geleneğimizden Nezaket Örnekleri”, “Esmâ-i Hüsnâ’yı Tanıyorum” konularına yer verilmektedir. Bu ünite de şu kazanımlar ve amaçlar hedeflenmektedir:

Birinci konuda, nezaketin kişinin Müslümanlığının önemli bir tezahürü olduğunun altı çizilmektedir. Nezaket kavramı edep kavramıyla ilişkilendirilerek ele alınmakta ve nezaketin bir Müslümanın ahlaki olgunluğunu yansıtan önemli göstergelerden biri olduğuna vurgu yapılmaktadır. İkinci konuda Kur’an-ı Kerim’den nezaket örnekleri sıralanmaktadır. Bakara suresi 83. ayet, Âl-i İmrân suresi 159. ayet, Tâhâ suresi 43-44. ayetler, Hucurât suresi 11-12. ayetler, Hümeze suresi 1-2. ayetler gibi içeriğinde kavramının yer aldığı ayeti kerimelerden örnekler verilmektedir. Üçüncü konuda Hz. Muhammed’in (s.a.v.) sünnetinden nezaketle ilgili örnekler vermektedir. Bu örneklerin yanı sıra Hz. Âişe (r.a.), Hz. Ali (r.a.), Enes b. Malik (r.a.) ve Hind Ebi Hale (r.a.) gibi sahabilerin şahitliğiyle Hz. Muhammed’in nezaketinin anlatıldığı rivayetlerin verilmesine özen gösterilmektedir. Dördüncü konuda geleneğimizde yer alan nezaket örnekleri ve öne çıkan nezaket kuralları ele alınmaktadır. Bu bağlamda İslam büyükleri, tarihi şahsiyetler, âlim ve edipler gibi geleneğimizin oluşmasında önemli rolü olan kişilerin nezaketle ilgili söz ve davranışlarından örnekler verilmesine özen gösterilmektedir. Beşinci konuda nezaket ölçülerine riayet etmeye istekli olunduğu belirtilmektedir. Son konuda ise Esmâ-i Hüsnâ’dan el-Halîm, el-Latîf, er-Refik isimleri üzerinde durulmaktadır.

Bu ünitelerin hepsinde konuların özelliğine göre ayet ve hadislerin yanı sıra sözlü ve yazılı edebiyatımızdan düzeye uygun metinlerden yararlanılmaktadır.

İSLAM II (Tablo 6)¹⁰

TEMA NO	ÜNİTE ADI	KAZANIM SAYISI	DERS SAATİ	İMAM HATİP ORTAOKULU DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
1	İslam ve Ahlak	5	18	9	25
2	İslam ve Temizlik	5	18	9	25
3	İslam’ın Direği Namaz	5	18	9	25
4	İslam ve Günlük Hayat	5	18	9	25
TOPLAM		19	72	36	100

Temel Dinî Bilgiler İslam II dersi de dört üniteden oluşmaktadır. “İslam ve Ahlak” başlıklı birinci ünite de sırasıyla “Allah’a (c.c.) Karşı Ahlaki Sorumluluklarımız”, “Peygamberimize (s.a.v.) Karşı Ahlaki Sorumluluklarımız”, “Kur’an-ı Kerim’e Karşı Ahlaki Sorumluluklarımız”, “Topluma Karşı Ahlaki Sorumluluklarımız”, “Esmâ-i Hüsnâ’yı Tanıyorum” konularına yer verilmektedir. Bu ünite de şu kazanımlar ve amaçlar hedeflenmektedir: Birinci konuda bireyin Allah’a (c.c.) karşı ahlaki sorumluluklarını yerine getirmeye özen

¹⁰ A.g.k., s. 11, 16-19.

göstermesi gerektiği vurgulanmaktadır. İkinci konuda bireyin Hz. Muhammed'e karşı ahlaki sorumluluklarını yerine getirmesinin de gerekli olduğu belirtilmektedir. Üçüncü konuda bireyin Kuran-ı Kerim'e karşı ahlaki sorumluluklarını davranışlarına yansıtması gerektiği ifade edilmektedir. Dördüncü konuda bireyin topluma karşı ahlaki sorumluluklarını yerine getirmeye duyarlı olması gerektiğinin altı çizilmektedir. Son konuda ise Esmâ-i Hüsnâ'dan el- Azîz, er-Rahman, es-Selam isimleri hakkında bilgi verilmektedir.

"İslam ve Temizlik" konulu ikinci üniteye sırasıyla "Temizlik İmanın Yarısıdır", "Temizlik Çeşitleri", "İbadete Hazırlanıyorum", "Esmâ-i Hüsnâ'yı Tanıyorum" konularına yer verilmektedir. Bu üniteye şu kazanımlar ve amaçlar hedeflenmektedir:

Birinci konu İslam'ın temizliğe verdiği önemi ayet ve hadislerle açıklamaktadır. İkinci konu temizlik çeşitlerini sıralamaktadır: Örneğin maddi temizlik (necasetten taharet), hükmi temizlik (hadesten taharet), manevi temizlik (kalbin kötülüklerden arındırılması). Üçüncü konuda gusül, abdest ve teyemmümle ilgili hükümler açıklanmaktadır. Temizliğin ibadetin ön şartı olduğuna vurgu yapılmakta ve gusül, abdest ve teyemmümün uygulanışı, seviyeye uygun etkinliklerle ele alınmaktadır. Ayrıca mes üzerine meshetme konusuna kısaca değinilmektedir. Son konu ise Esmâ-i Hüsnâ'dan el-Kerim, el-Kuddûs, et-Tevvâb isimlerini tanıtmaktadır.

"İslam'ın Direği Namaz" başlıklı üçüncü üniteye sırasıyla "Namazla İlgili Hükümler", "Sehiv ve Tilavet Secdesi", "Namazda Okunan Dua ve Tesbihler", "Allah'ın Evleri: Mescitler", "Esmâ-i Hüsnâ'yı Tanıyorum" konularına yer verilmektedir. Bu üniteye şu kazanımlar ve amaçlar hedeflenmektedir:

Birinci konuda namazla ilgili hükümler açıklanmaktadır. Namazın farzları, vacipleri ve sünnetleri ile namazı bozan durumlara öğrenci seviyesine uygun olarak yer verilmektedir. İkinci konu sehiv ve tilavet secdesiyle ilgili hükümleri aktarmaktadır. Üçüncü konuda namazda okunan dua ve tesbihlerin doğru telaffuz edilmesi üzerinde durmakta, dua ve tesbihler anlamlarıyla birlikte ele alınmaktadır. Bunların tek başına ve cemaatle kılınan namazlardaki uygulamalarına örnekler verilmektedir. Dördüncü konuda mescitlerin özellik ve işlevleri yorumlanmakta, İslam'da camilerin fonksiyonlarına, cemaatle namazın önemine yer verilmektedir. Mescitlerin iç yapıları ve mimari özellikleri görsellerle ele alınarak, Mescid-i Haram, Mescid-i Nebi ve Mescid-i Aksa'nın Müslümanlar açısından önemi üzerinde durulmaktadır. Anadolu'da yer alan "ulu cami", "selatin cami" türü mescitlerden bahsedilmektedir. İslam dünyasındaki önemli camilerin öne çıkan yönleri, bulunduğu bölgeye göre şekil alan mimari özellikleri ve iç yapılarındaki farklılıklarıyla birlikte ele alınmaktadır. Son konu ise Esmâ-i Hüsnâ'dan er-Rab, el-Mucîb, el-Ğafûr, el-Câmi' isimlerini tanıtmaktadır.

"İslam ve Günlük Hayat"la ilgili olan son üniteye sırasıyla "İslam Ahlakının Özü: Edep ve Hayâ", "Dostluk ve Arkadaşlık", "Nimetlerin Kadrini Bilmek: Şükür", "Kul Hakkını Gözetmek", "Esmâ-i Hüsnâ'yı Tanıyorum" konularına yer verilir. Bu üniteye şu kazanımlar ve amaçlar hedeflenmektedir:

Birinci konuda edep ve hayânın İslam ahlakındaki yeri örneklerle açıklanmaktadır. Ayet ve hadisler başta olmak üzere geleneğimizde yer alan edep hayâ ile ilgili söz ve davranış örneklerine yer verilmektedir. İkinci konu dostluk ve arkadaşlığın önemiyle ilgili tarihi ve güncel olaylardan örnekler vermektedir. Üçüncü konu Allah'ın nimetlerine şükretmenin önemli bir ahlaki görev olduğunu vurgulamaktadır. Dördüncü konu kul hakkına riayet etmeye istekli olunması gerektiğinin altını çizmektedir. Son konu ise Esmâ-i Hüsnâ'dan el-Afüv, eş-Şekûr, er-Raûf isimlerini tanıtmaktadır.

Bu ünitelerde de konuların özelliğine göre ayet ve hadislerin yanı sıra sözlü ve yazılı edebiyatımızdan düzeye uygun metinlerden yararlanılmaktadır. Esmâ-i Hüsnâ konuları ele alınırken öğrencilerin bu isimler aracılığıyla Allah'ı (c.c.) daha iyi tanınmasına yönelik, düzeye uygun etkinlikler tasarlanmaktadır. Ayrıca isimlerle ilgili hat, tezhip gibi geleneksel sanatlardan örneklere yer verilmektedir.

2.1.2. Ortaöğretim Temel Dinî Bilgiler (İslam I-II) Dersi Üniteler, Kazanım Sayıları, Ders Saati ve Yüzdesi

İSLAM I (Tablo 7)¹¹

TEMA NO	ÜNİTE ADI	KAZANIM SAYISI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
1	İslam ve Sosyal Hayat	5	18	25
2	İslam ve Ekonomik Hayat	8	20	27.77
3	İslam ve Hukuk	4	18	25
4	Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı	8	16	22.22
TOPLAM		25	72	100

Temel Dinî Bilgiler İslam I dersi yukarıda da görüldüğü gibi dört üniteden oluşmaktadır. Birinci ünite olan “İslam ve Sosyal Hayat” kapsamında “Sosyal Hayatın Temeli Olarak Aile”, “Sosyal Hayatla İlgili Bazı Temel Ölçüler”, “Sosyal Hayatı Olumsuz Etkileyen Bazı Unsurlar” konularına yer verilmektedir. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin aşağıdaki kazanımları elde etmesi amaçlanmaktadır:

“1) İslam’ın aileye verdiği önemi kavrar. Bu kazanım içinde eşlerin karşılıklı sorumlulukları bağlamında ‘aile içi şiddet’ konusuna değinilmektedir. 2) Boşanmanın bireysel ve toplumsal etkilerini analiz eder. 3) İslam’ın sosyal hayatla ilgili bazı temel ilkelerini ayet ve hadislerle açıklar. 4) Dini ve ahlaki değerlerin sosyal hayattaki önemini kavrar. Bu kazanım işlenirken ahlaki yozlaşmanın sebepleri olarak cehalet, dünyevileşme, millî ve manevi değerlerden uzaklaşma, amaçsızlık gibi konulara değinilmektedir. 5) Sosyal hayatı olumsuz etkileyen unsurları fark eder.”¹²

“İslam ve Ekonomik Hayat” başlıklı ikinci ünite kapsamında “İslam Ekonomisinin Ahlaki Temelleri”, “Helal Kazancın Önemi”, “İnfak Kültürü”, “Karz-ı Hasen”, “Kul Hakkı”, “İşçi ve İşveren Hakkı”, “İslam’ın Mülkiyet Anlayışı”, “Ekonomik Hayatı Olumsuz Etkileyen Uygulamalar” konularına yer verilmektedir. Bu ünite sonunda öğrencilerin şu kazanımları sağlaması amaçlanmaktadır:

“1) İslam ekonomisinin temelindeki bazı ahlaki ilkeleri açıklar. Bu kazanım işlenirken kanaatkârlık, iktisat, tasarruf, îsâr gibi kavramlara da değinilmektedir. 2) Helal kazancın önemini ayet ve hadislerle açıklar. Bu kazanım işlenirken helal ve haram kavramları, ekonomik hayatla ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. 3) İslam tarihinden infak

¹¹ Ortaöğretim Temel Dinî Bilgiler (İslam I-II) Dersi Öğretim Programı, ss. 13-18.

¹² A.g.k., s. 15.

kültürüyle ilgili örnekler verir. Bu kazanım işlenirken ayet ve hadislerden de örnekler verilecektir. Ayrıca zimem defterleri ve sadaka taşı gibi örneklere yer verilecektir. 4) Karz-ı haseni ayet ve hadislerle açıklar. 5) Kul hakkına riayet etmeye özen gösterir. 6) İslam'ın işçi ve işveren hakkına verdiği önemi kavrar. Bu kazanım işlenirken çalışanların iş sağlığı ve güvenliği bağlamında işçi ve işveren sorumluluklarına dikkat çekilecektir. 7) İslam'ın mülkiyet anlayışını yorumlar. 8) Ekonomik hayatı tehdit eden olumsuzlukları İslam'ın bakış açısına göre değerlendirir. Bu kazanım işlenirken ihaleye fesat karıştırma, tarafların bir kısmını bilgilendirip bir kısmını kasıtlı bilgilendirmeme, içeriden dışarıya bilgi sızdırma gibi konulara da yer verilecektir.”¹³

Üçüncü ünite “İslam ve Hukuk”a değinilmekte, “İslam Hukuku ve Mahiyeti”, “İslam Hukukunun Temel İlkeleri”, “İslam Hukukunun Kaynakları” ve “Hukuk ile Ahlak İlişkisi” konularına yer verilmektedir. Bu ünite sonunda öğrencilerin şu kazanımları sağlaması amaçlanmaktadır:

“1) İslam hukukunu ve mahiyetini açıklar. Bu kazanım işlenirken fıkıh ve fıkıh usulü kavramlarına; bazı fıkıh âlimleri ile eserlerine de kısaca değinilmektedir. 2) İslam hukukunun temel ilkelerine ayet ve hadislerden örnekler verir. Bu kazanım işlenirken İslam'da haramların sınırlılığına, helal dairesinin ise genişliğine; helal ve haram koyma yetkisinin Allah ve Resul'üne ait olduğuna vurgu yapılmaktadır. Ayrıca konular Mecelle'nin külli kaideleri ile ilişkilendirilerek ele alınmaktadır. 3) İslam hukukunun kaynaklarını açıklar. Bu kazanım işlenirken de İslam hukukunun kaynakları, edille-i erbaa ile sınırlandırılmaktadır. 4. Hukuk ile ahlak arasındaki ilişkiyi analiz eder.”¹⁴

Dördüncü ve son ünite “Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı” başlığını taşımaktadır. Bu ünite “İslam Ahlakının Gayesi ve Konusu”, “İslam Ahlakının Kaynakları”, “Ahlak ile Terbiye İlişkisi”, “Allah'a Karşı Vazifelerimiz”, “Peygamberimize Karşı Vazifelerimiz”, “Kur'an-ı Kerim'e Karşı Vazifelerimiz” ve “İnsanlara Karşı Vazifelerimiz” başlıkları bulunmaktadır. Bu ünite sonunda öğrencilerin şu kazanımları edinmesi amaçlanmaktadır:

“1) İslam ahlakının gayesini ve konusunu ayet ve hadislerle açıklar. Bu kazanım işlenirken ahlakın tanımı yapılacak ve ahlakla ilgili temel kavramlara kısaca değinilmektedir. 2) İslam ahlakının kaynaklarını açıklar. Bu kazanım işlenirken İslam ahlakının kaynakları Kur'an ve sünnet ile sınırlandırılarak; ahlakın kaynağı ile ilgili farklı teorilere girilmemektedir. 3) Ahlak ile terbiye ilişkisini yorumlar. Bu kazanım işlenirken eğitimin amaçlarından birisinin de ahlaklı bireyler yetiştirmek olduğuna da vurgu yapılmaktadır. 4) İman, ibadet ve ahlak arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir. 5) Allah'a karşı vazifelerini yerine getirmeye özen gösterir. Bu kazanım işlenirken marifet, ubudiyet, muhabbet, tazim, teslimiyet, tövbe, takva, havf ve recâ konularına kısaca değinilmektedir. 6) Peygamberimize karşı vazifelerini yerine getirmeye istekli olur. Bu kazanım işlenirken muhabbet, sünnete ittiba ve teslimiyet konularına kısaca değinilmektedir. Ayrıca salat ve selam ile ilgili hadislerle de yer vermektedir. 7) Kur'an-ı Kerim ile ilgili vazifelerini yapmaya önem verir. Bu kazanım işlenirken Kur'an'a karşı saygı ve edep; Kur'an'ı okuma, anlama ve yaşama konularına kısaca değinilmektedir. 8) İnsanlara karşı vazifelerini kavrar. Bu kazanım işlenirken kul hakkı; can, mal, namus emniyeti; saygı, sevgi, keder ve sevince ortak olma konularına kısaca değinilmektedir.”¹⁵

13 A.g.k., s. 16.

14 A.g.k., s. 17.

15 A.g.k., s. 18.

İSLAM II (Tablo 8)¹⁶

TEMA NO	ÜNİTE ADI	KAZANIM SAYISI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
1	İman	6	18	25
2	Namaz	7	22	30,25
3	Oruç ve Zekât	7	16	22,22
4	Hac ve Kurban	9	16	22,22
TOPLAM		29	72	100

Temel Dinî Bilgiler İslam II dersi de dört üniteden oluşmaktadır. “İslam ve Ahlak” başlıklı birinci ünite sırasıyla “İman ve İslam Kavramları”, “İslam İnancının Temel Kaynakları”, “İman ve İmanın Mahiyeti”, “İmanın Geçerli Olmasının Şartları”, “İnanç Bakımından İnsanlar” ve “İslam İnanç Esasları” konuları bulunmaktadır. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin şu kazanımları sağlaması amaçlanmaktadır:

“1) İman ve İslam arasındaki ilişkiyi açıklar. 2) İslam inancının temel kaynaklarını açıklar. Bu kazanım işlenirken ayetlerin yanı sıra mütevatir ve sahih hadislerin de temel bilgi kaynakları içerisinde olduğu vurgulanmaktadır. 3) İmanın mahiyetini kavrar. Bu kazanım işlenirken icmali ve tafsili iman konularına kısaca değinilmektedir. 4) İmanın geçerli olması için gerekli şartları açıklar. Bu kazanım işlenirken imanın geçerli olması için klasik akaid âlimlerinin belirlediği şartlara da değinilmektedir. 5) İnanç bakımından insanları sınıflandırır. Bu kazanım işlenirken şirk ve müşrik kavramlarına da değinilmektedir. 6) İslam inanç esaslarını bütüncül olarak kavramaktadır.”¹⁷

“Namaz” başlıklı ikinci ünite “İnsanın Yaratılış Amacı: İbadet”, “İbadetlerin Geçerli Olma Şartları”, “İbadetin Bireysel ve Toplumsal Yönü” ve “Hz. Peygamber’in İbadet Hayatı” konularına yer verilmektedir. Bu ünite sonunda öğrencilerin şu kazanımları edinmesi amaçlanmaktadır:

“1) İbadetlerin yapılış amacını kavrar. 2) İbadetlerin geçerli olma şartlarını açıklar; 3) İbadetlerin bireysel ve toplumsal faydalarının farkında olur. 4) Hz. Peygamber’in ibadet hayatındaki ilkeleri örneklerle açıklar. 5) Namazın önemini ayet ve hadislerle açıklar. 6) Namazın Allah’a kulluğun en önemli göstergelerinden biri olduğunu fark eder. 7) Namazların kılınışını gösterir. Bu ünite işlenirken ibadetlerin uygulamaları ile ilgili konularda Şafii mezhebinin görüşlerine de değinilmektedir. Ayrıca ünite genelinde terğib hadislerine yer verilecek ve teşvik dili kullanılmaktadır. 7. kazanım işlenirken cuma ve bayram namazlarının önemine vurgu yapılmaktadır.”¹⁸

“Oruç ve Zekat” başlıklı üçüncü ünite sırasıyla “Sabır ve İrade Eğitimi: Oruç”, “Malın Bereketlenmesi: Zekât” ve “İnfak ve Sadaka” konularına yer verilmektedir. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin şu kazanımları sağlaması amaçlanmaktadır:

“1) Ramazan ayı ile orucun, Müslümanların hayatındaki yerini ve önemini kavrar. 2)

16 A.g.k., ss. 19-24.

17 A.g.k., s. 21.

18 A.g.k., s. 22.

Oruçluyken dikkat edilmesi gereken hususları kavrar. 3) Oruçla ilgili hükümleri açıklar. 4) Zekât ibadetini ayet ve hadislerle açıklar. 5) Zekâtla ilgili hükümleri açıklar. 6) Zekât ibadetinin bireysel ve toplumsal faydalarını kavrar. 7) İnfak ve sadakanın yardımlaşma ve dayanışmaya katkısını fark eder. Bu ünite de ibadetlerdeki uygulamalarla ilgili konularda Şafi mezhebinin görüşlerine de yer verilmektedir. 6. kazanım işlenirken zekât ibadetinin, toplumsal bir gerçeklik olan fakirlik için çözüm yollarından biri olduğu vurgulanmaktadır.”¹⁹

Son ünite “Hac ve Kurban” ile ilgilidir ve sırasıyla “Allah’ın Evinde Misafirlik: Hac”, “Umrenin Yapılışı”, “Kurban” ve “Cihat” konularına yer verir. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin şu kazanımları edinmesi amaçlanmaktadır:

“1) Kâbe ile hac arasındaki ilişkiyi açıklar. 2) Haccın dindeki yerini ayet ve hadislerle açıklar. 3) Hac ile ilgili kavramları ve hükümleri açıklar. 4) Haccın yapılışını açıklar. 5) Hac ibadetinin birey ve toplum hayatı üzerindeki etkilerini kavrar. 6) Umre ile hac arasındaki farkı ayırt eder. 7) Kurban ile ilgili hükümleri açıklar. 8) Kurban ibadetini ve yapılış amacını kavrar. 9) Cihat ve cihatla ilgili kavramları ayet ve hadislerle açıklar.”²⁰

Bu ünite işlenirken de ibadetlerdeki uygulamalarla ilgili konularda yine ve sadece Şafii mezhebinin görüşlerine de yer verilmektedir. 1. kazanım işlenirken Kâbe’nin tarihine ve hac ibadetinin başlamasına kısaca değinilmektedir. 9. kazanım işlenirken davet, tebliğ, emr-i bi’l-maruf nehyi ani’l-münker kavramlarına değinilerek, cihadın vatan savunmasındaki önemine vurgu yapılmaktadır.

2.2. Kur’an-ı Kerim Dersi

Kur’an-ı Kerim dersiyle gerek ortaokul gerek ortaöğretim seviyesindeki öğrencilerin şu amaçlara ulaşması sağlanmaktadır:

“1) Kur’an-ı Kerim’in hayatımızdaki yerini fark etmeleri. 2) Kur’an-ı Kerim’i doğru ve güzel okumaları. 3) Bazı sure ve ayetleri kurallarına uygun olarak ezberlemeleri. 4) Kur’an-ı Kerim’in içeriği hakkında bilgi sahibi olmaları. 5) Kur’an-ı Kerim’i severek ve isteyerek okuma, anlama ve ezberlemeleri.”²¹

2.2.1. Ortaokul-İmam Hatip Ortaokulu Kur’an-ı Kerim Dersi Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri

(Tablo 9)²²

5. SINIF			
ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
Kur’an-ı Kerim’i Tanıyalım	7	30	41
Kur’an-ı Kerim’i Okumaya Giriş	12	42	59
TOPLAM	19	72	100

19 A.g.k., s. 23.

20 A.g.k., s. 24.

21 Milli Eğitim Bakanlığı, “Ortaokul- İmam Hatip Ortaokulu Kur’an-ı Kerim Dersi (5-8. Sınıflar) Öğretim Programı”, 2018, s. 2; Milli Eğitim Bakanlığı, “Ortaöğretim Kur’an-ı Kerim Dersi (9-12.Sınıflar) Öğretim Programı”, 2018, s. 2

22 Ortaokul- İmam Hatip Ortaokulu Kur’an-ı Kerim Dersi (5-8. Sınıflar) Öğretim Programı, ss. 5, 9-12.

5. sınıfta öğretilen ilk ünite “Kur’an-ı Kerim’i Tanıyalım” başlığını taşımakta ve “Kur’an-Kerim’i Öğreniyoruz” ve “Kur’an-ın Mesajını Anlıyorum” alt başlıklarını içermektedir. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin şu kazanımları edinmesi sağlanmaktadır:

“1) Kur’an-ı Kerim’i okumanın ve öğrenmenin önemini kavrar. 2) Kur’an-ı Kerim’i öğrenmeye istekli olur. 3) Kur’an-ı Kerim’e bağlanmanın sevgi ile mümkün olduğunu kavrar. 4) Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. Salih kıssalarını temel özellikleriyle açıklar. 5) Lokman suresini genel özellikleriyle tanıır. 6) Bakara suresinin 201. ve İbrahim suresinin 41. ayetlerinde yer alan duaların anlamını kavrar. 7) Hamd, şükür, rahmet, ihlas kavramlarının anlamlarını ifade eder.”²³

Bu ünitenin sonunda Kur’an okumanın amaçları hakkında bilgiler de verilmekte ve öğrencilerin Kur’an okumayı sevmeleri hedeflenmektedir. Kıssalar işlenirken temel mesajlara vurgu yapılmakta, bunların hayatla ilişkisi kurulmaktadır. Tanıtılacak sure hakkında genel bilgiler verilmesi, kavramların genel hatları ve anlamlarıyla ele alınıp ayrıntılardan kaçınılması amaçlanmaktadır.

“Kur’an-ı Kerim’i Okumaya Giriş” başlıklı ikinci ünite de ise Kur’an-ı Kerim’deki harfler, bunların okunuşu, okunuşla ilgili özel durumlar üzerinde durulmakta, Bakara suresine değinilmektedir. Ezberlenmesi gereken örneğin Subhaneke, Tahiyat, Fatiha gibi surelerin anlamları öğretilmektedir. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin şu kazanımları edinmesi sağlanmaktadır:

“1) Harfleri tanıır. 2) Harflerin kelime içindeki yazılış biçimlerini tanıır. 3) Harfleri mahreçlerine uygun olarak telaffuz eder. 4) Harfleri hareketlerine ve med durumlarına göre seslendirir. 5) Okunuşla ilgili bazı harf ve işaretlere dikkat ederek Kur’an’ı okur. 6) Bakara suresini kurallarına uyarak okur. 7) Kur’an’ı ezberlemenin ve anlayarak okumanın önemini kavrar. 8) Kur’an’ı ezberlemenin ilke ve yöntemlerini söyler. 9) Kur’andan ezberler yapmaya ve anlayarak okumaya istekli olur. 10) Ezberlenecek sureleri usulüne uygun olarak ezberler. 11) Ezberlenen surelerin anlamlarını ana hatları ile kavrar. 12) Anlamını öğrendiği surelerden seviyesine uygun mesaj ve ilkeler çıkarır.”²⁴

Harfleri öğretirken öğrencilerin zorlanma ihtimali göz önüne alınarak kolaylaştırıcı ve Kur’an öğrenmeyi sevdirici bir yol izlenmesi amaçlanmakta, koro halinde harflerin seslendirmesi yapılarak her öğrencinin katılımı sağlanmaktadır. Görsel ve işitsel materyaller kullanılarak öğrenme kolaylaştırılmaya çalışılmaktadır. Kur’an-ı Kerim’i anlayarak okumanın amacının doğru bilgi, doğru inanç ve doğru davranış olduğuna vurgu yapılmaktadır.

(Tablo 10)²⁵

6. SINIF			
ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
Kur’an-ı Kerim’i Tanıyalım	7	30	41
Kur’an-ı Kerim’i Güzel Okuma	6	42	59
TOPLAM	13	72	100

23 A.g.k., s. 10.

24 A.g.k., ss. 11-12.

25 A.g.k., ss. 5, 13-15.

6. sınıfta görülecek olan ders de iki üniteden oluşmaktadır. Yine “Kur’an-ı Kerim’i Tanıyalım” başlığını taşıyan birinci ünite altında “Kur’an-ı Kerim’i Güzel Okuma” ve “Kur’an’ın Mesajını Anlıyorum” alt başlıkları bulunmaktadır. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin şu kazanımları elde etmesi istenmektedir:

“1) Kur’an-ı Kerim’i doğru ve güzel okumanın önemini kavrar. 2) Kur’an-ı Kerim’i doğru ve güzel okumaya istekli olur. 3) Kur’an-ı Kerim’i güzel ve doğru okumanın tecvit bilgisiyle kazanılacağını kavrar. 4) Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. İshak kıssalarını temel özellikleriyle açıklar. 5) Alak, Müzzemmil ve Müddessir surelerini genel özellikleriyle tanıır. 6) Taha suresinin 114. ayetinde yer alan duanın anlamını kavrar. 7) Dua, zikir, tesbih, secde kavramlarının anlamlarını ifade eder.”²⁶

Bu kazanımlar sağlanırken şu hususların dikkate alınması istenmektedir: “Tecvid uygulamaları yapılırken zorlamadan kaçınılacaktır. Ünite işlenirken görsel ve işitsel materyallerden faydalanılacaktır. Kıssalar işlenirken temel mesajlara vurgu yapılacaktır ve bunların hayatla ilişkisi kurulacaktır. Tanıtılacak sure hakkında genel bilgiler verilecektir. Kavramlar genel hatları ve anlamlarıyla ele alınıp ayrıntılardan kaçınılacaktır.”²⁷

“Kur’an-ı Kerim’i Güzel Okuma” başlıklı ikinci ünitenin altında “Okunacak Sure ve Ayetler” alt başlığıyla Bakara suresi (16-30 sayfalar) ve Yasin suresi öğretilmektedir. Bunun dışında “Tecvit Bilgisi ve Ezberlenecek Dualar, Sureler ve Anlamları” (Kunut Duaları, Amentü, Felak, Nas, Tebbet, Nasr Sureleri) alt başlıkları bulunmaktadır. Ünitenin sonunda öğrenciler şu kazanımları elde etmektedir:

“1) Okunuşla ilgili bazı harf ve işaretlere dikkat ederek Kur’an’ı okur. 2) Bakara ve Yasin surelerini kurallarına uyarak okur. 3) Kur’an-ı Kerim’i okurken, Medd-i Tabîî, Medd-i Muttasıl ve Medd-i Munfasıl’ı ayırt eder. 4) Ezberlenecek sureleri usulüne uygun olarak ezberler. 5) Ezberlenen surelerin anlamlarını ana hatları ile açıklar. 6) Anlamını öğrendiği surelerden mesaj ve ilkeler çıkarır.”²⁸

Bu ünite de tecvit kuralları da öğretilirken uygulamanın esas alınacağı, tanımların ezberletilmesinden kaçınılacacağı, sayfaların görsel ve işitsel materyallerle desteklenmesiyle daha kolay bir öğrenme sağlanacağı belirtilmektedir.

(Tablo 11)²⁹

7. SINIF			
ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
Kur’an-ı Kerim’i Tanıyalım	6	30	41
Kur’an-ı Kerim’i Güzel Okuma	6	42	59
TOPLAM	12	72	100

7. sınıfta da 6. sınıftakilerle aynı adı taşıyan iki ünite bulunmaktadır; ancak bu içerikleri farklılık göstermektedir. Birinci ünite de “Kur’an-ı Kerim’in İslam Dinindeki Yeri ve Önemi” ve “Kur’an’ın Mesajını Anlıyorum” alt başlıkları yer almaktadır. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin şu kazanımları elde etmesi istenmektedir:

26 A.g.k, s. 14.

27 A.g.k., s. 14.

28 A.g.k., s. 15.

29 A.g.k., ss. 5, 16-18.

“1) Kur’an-ı Kerim’in İslam dininin ana kaynağı olduğunu kavrar. 2) Kur’an-ı Kerim’in insan hayatının bütün yönlerine ilişkin öğretisi bulunduğunu fark eder. 3) Hz. Davud, Hz. Süleyman kıssalarını temel özellikleriyle açıklar. 4) İbrahim suresini genel özellikleriyle tanıır. 5) İsrâ suresinin 24. ayetinde yer alan duanın anlamını kavrar. 6) Din, iman, tevhid, itaat kavramlarının anlamlarını ifade eder.”³⁰

Ünitede Kur’an-ı Kerim’in İslam dininin ana kaynağı olduğu ayet ve hadislerle açıklanmaktadır. Kıssalar işlenirken temel mesajlara vurgu yapılmakta ve bunların hayatla ilişkisi kurulmaktadır. Kavramlar genel hatları ve anlamlarıyla ele alınıp ayrıntılardan kaçınılmaya çalışılmaktadır. Görsel ve işitsel materyaller kullanılarak öğrenme kolaylaştırılmaya çalışılmaktadır.

İkinci ünite de okunacak sure ve ayetler arasında Bakara, Mülk ve Fetih surelerine yer verilmiştir. Ayrıca yine tecvit bilgisine, ezberlenecek dualar arasında da Kâfirun, Fil, Kureyş, Maun surelerine yer verilmiştir. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin şu amaçlara ulaşması hedeflenmektedir:

“1) Okunuşla ilgili bazı harf ve işaretlere dikkat ederek Kur’an’ı okur. 2) Bakara, Mülk ve Fetih surelerini kurallarına uyararak okur. 3) Kur’an-ı Kerim’i okurken, Medd-i Ârız, Medd-i Lâzım ve Medd-i Lîn, İhfa, İzhar ve İklab’ı ayırt eder. 4) Ezberlenecek sureleri usulüne uygun olarak ezberler. 5) Ezberlenen surelerin anlamlarını ana hatları ile açıklar. 6. Anlamını öğrendiği surelerden mesaj ve ilkeler çıkarır.”³¹

Bu ünite de tecvit kuralları öğretilirken uygulamanın esas alınacağı, tanımların ezberletilmesinden kaçınılacağı da belirtilmiştir. Sayfaların görsel ve işitsel materyallerle desteklenmesiyle, öğrenmenin kolaylaştırılacağı da belirtilmektedir.

(Tablo 12)³²

8. SINIF			
ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
Kur’an-ı Kerim’i Tanıyalım	5	30	41
Kur’an-ı Kerim’i Güzel Okuma	8	42	59
TOPLAM	13	72	100

8. sınıfta iki ünite 6. ve 7. sınıflardaki ünite başlıklarıyla aynı olmakla birlikte, ilk ünitenin alt başlıkları farklıdır. İlk alt başlık “Kur’an-ı Kerim’in Temel Konuları”, ikincisi “Kur’an’ın Mesajını Anlıyorum”dur. İkinci başlık altında Neml suresine ve Kur’an kavramlarına yer verilmektedir. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin edineceği kazanımlar şöyle sıralanmıştır:

“1) Kur’an-ı Kerim’in temel konularını kavrar. Kur’an-ı Kerim’in temel konularından tevhid, risâlet ve ahiret ayetlerden örneklerle açıklanacaktır. 2) Hz. Yakup, Hz. Yusuf kıssalarını temel özellikleriyle açıklar. 3) Hucurat suresini genel özellikleriyle tanıır. 4) Neml suresinin 19. ayetinde yer alan duanın anlamını kavrar. 5) İslam, takva, sabır, sulh kavramlarının anlamlarını ifade eder.”³³

30 A.g.k., s. 17.

31 A.g.k., s. 18.

32 A.g.k., ss. 5, 19-22.

33 A.g.k., s. 20.

Bu ünite çerçevesinde şu hususlar önemlidir. Kur'an-ı Kerim'in temel konularından tevhit, risâlet ve ahiret ayetlerden örneklerle açıklanmaktadır. Kıssalar işlenirken temel mesajlara vurgu yapılmakta ve bunların hayatla ilişkisi kurulmaktadır. Tanıtılan sure hakkında genel bilgiler verilmektedir. Kavramlar genel hatları ve anlamlarıyla ele alınıp ayrıntılardan kaçınılmaktadır.

İkinci ünitenin alt başlıkları "Okunacak Sur ve Ayetler" ve "Tevcit Bilgisi" dir. Ezberlenecek sureler içinde Asr, Kadir ve Ayetül Kursi sureleri bulunmaktadır. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin edineceği kazanımlar şöyle sıralanmıştır:

"1) Okunuşla ilgili bazı harf ve işaretlere dikkat ederek Kur'an-ı Kerim'i okur. 2) Furkan, Hucurat, Rahman, Cuma ve Nebe surelerini kurallarına uyararak okur. 3) Kur'an-ı Kerim'i okurken İdgam-ı Mea'l-gunne, İdgam-ı Bila-gunne, Sakin Mim'in okunuşu, Ra'nın hükümlerini ayırt eder. 4) Vakıf, ibtida, vasıl ve işaretlerini tanıır. 5) Secde ayetlerini ve secde işaretlerini tanıır. 6) Ezberlenecek sureleri usulüne uygun olarak ezberler. 7) Ezberlenen surelerin anlamlarını ana hatları ile açıklar. 8) Anlamını öğrendiği surelerden mesaj ve ilkeler çıkarır."³⁴

Tevcit kuralları öğretilirken uygulamanın esas alınacağı, tanımların ezberletilmesinden kaçınılacağı, ünite işlenirken görsel ve işitsel materyallerden faydalanılacağı da belirtilmektedir.

6., 7. ve 8. sınıflardaki bu derslerin ikinci ünitelerinde orta hedefler olarak da şunlar sıralanmaktadır: "Ezberlenecek surelerin temel mesajlarına vurgu yapılacaktır ve bunların hayatla ilişkisi kurulacaktır. Sureler ezberlenirken koro halinde her öğrencinin katılımı sağlanacaktır. Görsel ve işitsel materyaller kullanılarak öğrenme kolaylaştırılacaktır."³⁵

2.2.2. Ortaöğretim Kur'an-ı Kerim Dersi Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri

(Tablo 13)³⁶

9. SINIF			
ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım	8	30	41
Kur'an-ı Kerim'i Okumaya Giriş	12	42	59
TOPLAM	20	72	100

9. sınıftadaki bu derste, alt başlıkları 5. sınıftakilerle aynı olan iki ünite bulunmaktadır; ancak içerikleri farklıdır. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin edineceği kazanımlar şöyle sıralanmıştır:

"1) Kur'an-ı Kerim'in diğer kutsal kitaplardan ayrılan yönlerini fark eder. 2) Kur'an-ı Kerim'in özgün yapısını kavrar. 3) Kur'an-ı Kerim'in diğer isimlerinin anlamlarını ve içerikle ilişkisini açıklar. 4) Sure isimlerinin anlamlarını kavrar. 5) Kur'an-ı Kerim'de insanın yaratılışı ve özelliklerini açıklar. 6) Mu'minun suresini genel özellikleriyle tanıır. 7)

34 A.g.k., ss. 21-22.

35 A.g.k., ss. 15, 18, 22.

36 Ortaöğretim Kur'an-ı Kerim Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programı, ss. 5, 9-12.

İsra suresinin 80. ayetinde yer alan duaların anlamını kavrar. 8) Rab, ilah, melik, ibadet kavramlarının anlamlarını açıklar.”³⁷

Bu derste genel hatlarıyla Kur’an ve surelerinin tanıtımı yapılmaktadır. 4. kazanım için, surelerin isimleri konusu ele alınırken genel bilgiler verilerek surelerin Kur’an-ı Kerim içerisindeki sıralamasına dikkat çekilmektedir. 5. kazanım için “Kur’an’da İnsan ve Toplum: İnsanın Yaratılışı ve Özellikleri” konusu ele alınırken günlük hayatla ilişki kurulmaktadır. 6. kazanımda tanıtılacak sure hakkında genel bilgiler verilmektedir. 8. kazanımda ise kavramlar genel hatları ve anlamlarıyla ele alınıp ayrıntılardan kaçınılmaktadır.

İkinci ünite de öğrenciler şu kazanımları edinmeye çalışmaktadır: “1) Harflerin isimlerini söyler. 2) Harflerin kelime içindeki yazılış biçimlerini tanır. 3) Harfleri mahreçlerine uygun olarak telaffuz eder. 4) Harfleri hareketlerine ve med durumlarına göre seslendirir. 5) Okunuşla ilgili bazı harf ve işaretlere dikkat ederek Kur’an’ı okur. 6) Âl-i İmran suresini kurallarına uyarak okur. 7) Kur’an’ı ezberlemenin ve anlayarak okumanın önemini kavrar. 8) Kur’an’ı kolay ezberlemenin yollarını kavrar. 9) Kur’an’dan ezberler yapmaya ve anlayarak okumaya istekli olur. 10) Ezberlenecek sureleri usulüne uygun olarak ezberler. 11) Ezberlenen surelerin anlamlarını ana hatları ile kavrar. 12) Anlamını öğrendiği surelerden mesaj ve ilkeler çıkarır.”³⁸

Harfleri öğretirken öğrencilerin zorlanma ihtimali göz önüne alınarak, kolaylaştırıcı ve Kur’an öğrenmeyi sevdirici bir yol izlenmesine dikkat çekilmektedir. Koro halinde harflerin seslendirilmesi yapılarak her öğrencinin katılımının sağlanması planlanmakta, görsel ve işitsel materyaller kullanılarak öğrenme kolaylaştırılmaya çalışılmaktadır. “Kur’an’ı anlayarak okumanın amacı” konusu ele alınırken, anlayarak okumanın amacının doğru bilgi, doğru inanç ve doğru davranış olduğuna vurgu yapılmaktadır (7. Kazanım).

(Tablo 14)³⁹

10. SINIF			
ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
Kur’an-ı Kerim’i Tanıyalım	8	30	41
Kur’an-ı Kerim’i Güzel Okuma	6	42	59
TOPLAM	14	72	100

10. sınıf kitabındaki üniteler 6. sınıftaki ünite ve bu ünitelerin alt başlıklarıyla aynıdır. Ancak içerikleri yine farklıdır.

Bu ünitenin sonunda öğrencilerin şu amaçlara ulaşması hedeflenmektedir: “1) Mekte döneminin genel özelliklerini açıklar. 2) Mekki ayetlerin temel özelliklerini kavrar. 3) Medine döneminin genel özelliklerini açıklar. 4) Medeni ayetlerin temel özelliklerini kavrar. 5) Kur’an’da yer alan insan tiplerini tanır. 6) Furkan suresini genel özellikleriyle tanır. 7) Taha suresinin 25-28. ayetlerinde yer alan duaların anlamını kavrar. 8) Tövbe, istiğfar, ihsan, îsar kavramlarının anlamlarını açıklar.”⁴⁰

Kur’an surelerini doğru anlamada, surelerin indiriliş konusu ve ortamının bilinmesinin

37 A.g.k., s. 10.

38 A.g.k., ss. 11-12.

39 A.g.k., ss. 5, 13-15.

40 A.g.k., s. 14.

önemine vurgu yapılmaktadır. 5. kazanım için “Kur’an’da İnsan ve Toplum: Kur’an’da İnsan Tipleri” ele alınırken, konunun günlük hayatla ilişkisi kurulmaya çalışılmaktadır. 5. ve 6. kazanımlar için mümin, Müslüman, kâfir, münafık gibi insan tiplerine vurgu yapılmaktadır. Tanıtılacak sure hakkında ayrıntılara girilmemeye çalışılmıştır. Duanın önemi üzerinde durulmakta, Kur’an’ın örnek dualarla da öğrencilere rehberlik ettiğine işaret edilmektedir. Kavramlar genel hatları ve anlamlarıyla ele alınıp ayrıntılardan kaçınılmaktadır.

İkinci ünite de 9. sınıftaki dersin ikinci ünitesiyle benzerlikler taşımakla birlikte içeriğinde farklılıklar vardır. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin edineceği kazanımlar şöyle sıralanmıştır:

“1) Okunuşla ilgili bazı harf ve işaretlere dikkat ederek Kur’an’ı okur. 2) Âl-i İmran ve Ahzab surelerini kurallarına uyararak okur. 3) Kur’an-ı Kerim’i okurken, Meddi Tabî, Meddi-i Muttasıl ve Meddi-i Munfasıl, Meddi-i Ârız, Meddi-i Lâzım ve Meddi-i Lîn’i ayırt eder. 4) Ezberlenecek sureleri usulüne uygun olarak ezberler. 5) Ezberlenen surelerin anlamlarını ana hatları ile kavrar. 6) Anlamını öğrendiği surelerden mesaj ve ilkeler çıkarır.”⁴¹

Tecvit kuralları öğretilirken uygulama esas alınmakta, tanımların ezberletilmesinden kaçınılmaktadır (3. Kazanım).

(Tablo 15)⁴²

11. SINIF			
ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
Kur’an-ı Kerim’i Tanıyalım	9	30	41
Kur’an-ı Kerim’i Güzel Okuma	6	42	59
TOPLAM	15	72	100

11. sınıfta kitap yine iki üniteden oluşmaktadır; ünite başlıkları ve alt başlıklar diğerleriyle benzerdir. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin edineceği kazanımlar şöyle sıralanmıştır:

“1) Kur’an-ı Kerim’in indiği ortamın özellikleri kavrar. 2) Sebeb-i nüzul bilgisi ve önemini kavrar. 3) Kur’an’ı doğru anlamada, Kur’an’ın indiği dönemin özelliklerini bilmenin önemini kavrar. 4) Kur’an-ı Kerim’in doğru anlaşılması için bütüncül yaklaşımın önemini kavrar. 5) Kur’an ayetlerinin birbirini tamamladığını ve açıkladığını fark eder. 6) Hz. Musa’nın kıssasını ve İsrailoğulları’nın toplumsal özelliklerini ana hatlarıyla kavrar. 7) Yasin suresini genel özellikleriyle tanıır. 8) Ahkaf suresinin 15. ayetinde yer alan duanın anlamını kavrar. 9) Davet, emir, nehiy, hidayet kavramlarının anlamlarını açıklar.”⁴³

Bu kazanımların sağlanması için Kur’an-ı doğru anlamayı sağlayacak ilgili ayetlerin bütünü göz önüne bulundurulmakta, bunlar ayrıntılara girilmeden ele alınmaktadır. “Kur’an’da İnsan ve Toplum: Hz. Musa ve Toplum” ele alınırken konunun günlük hayatla ilişkisi kurgulanmaktadır (6. Kazanım). Tanıtılacak sure hakkında genel bilgiler verilmektedir. Kur’an’daki örnek duaların rehberliğine işaret edilmektedir. Kavramlar genel hatları ve anlamlarıyla ele alınıp, ayrıntılardan kaçınılmaktadır. İkinci ünitenin sonunda öğrencilerin edineceği kazanımlar şöyle sıralanmıştır:

41 A.g.k., s. 15.

42 A.g.k., ss. 5, 16-18.

43 A.g.k., s. 17.

“1) Okunuşla ilgili bazı harf ve işaretlere dikkat ederek Kur’an’ı okur. 2) Bakara, Mülk ve Fetih surelerini kurallarına uyararak okur. 3) Kur’an-ı Kerim’i okurken, İhfa, Izhar, İklab, İdgam-ı Mea’l-gunne, İdgam-ı Bilagunne, İdgam-ı Misleyn, İdgam-ı Mütecaniseyn, İdgam-ı Mütekaribeyn, İdgam-ı Şemsiye, İdgam-ı Kameriye’yi ayırt eder. 4) Ezberlenecek sureleri usulüne uygun olarak ezberler. 5) Ezberlenen surelerin anlamlarını ana hatları ile kavrar. 6) Anlamını öğrendiği surelerden mesaj ve ilkeler çıkarır.”⁴⁴

(Tablo 16)⁴⁵

12. SINIF			
ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
Kur’an-ı Kerim’i Tanyalım	8	30	41
Kur’an-ı Kerim’i Güzel Okuma	8	42	59
TOPLAM	16	72	100

12. sınıfta da üniteler ve alt başlıkları yukarıda bahsedilen derslerdekiyle aynı olmakla birlikte, içerikleri farklıdır. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin edineceği kazanımlar şöyle sıralanmıştır:

“1) Kur’an-ı Kerim’i anlamada Hz. Peygamber’in sünnetinin yeri ve önemini fark eder. 2) Meal, tercüme ve tefsirin anlamlarını ve çeşitlerini kavrar. 3) Meal ve tefsirlerden yararlanma ilkelerini kavrar. 4) Meal ve tefsirleri Kur’an’ın ana mesajına uygun okuması gerektiğini fark eder. 5) Hz. İsa’nın gönderildiği toplumun özelliklerini ve sonrasındaki değişimleri kavrar. 6) Mülk ve Nebe surelerini genel özellikleriyle tanır. 7) Araf suresinin 151. ayetinde yer alan duanın anlamını kavrar. 8) Veli, adalet, zulüm, şefaet kavramlarının anlamlarını açıklar.”⁴⁶

1. kazanımın sağlanması için Hz. Peygamber’in sünneti üzerinden Kur’an’ın anlaşılıp hayata geçirilmesine ilişkin örneklemeler yapılmaktadır. 2. kazanım için, meal ve tefsirlerin farklı olabileceği, karşılaştırma yoluyla ortaya koyulmaktadır. 3. Kazanımda, meallerin ve tefsirlerin Kur’an’ın bir açıklaması olup insani yorumlar içermesi nedeniyle eksiklerinin bulunabileceği dikkate alınmaktadır. 5. kazanım için kıssalar işlenirken temel mesajlara vurgu yapılmakta ve bunların hayatla ilişkisi kurulmaktadır. 6. kazanımda ta-nıtılacak sure hakkında genel bilgiler verilmektedir. 7. kazanımda duanın önemi üzerinde durulmakta, Kur’an’ın örnek dualarla da kişiye rehberlik ettiğine işaret edilmektedir. Kavramlar genel hatları ve anlamlarıyla ele alınıp ayrıntılardan kaçınılmaktadır.

İkinci ünitenin sonunda öğrencilerin edineceği kazanımlar şöyle sıralanmıştır: “1) Okunuşla ilgili bazı harf ve işaretlere dikkat ederek Kur’an’ı okur. 2) İsrâ, Mu’minun ve Kasas surelerini kurallarına uyararak okur. 3) Kur’an-ı Kerim’i okurken, Sakin Mim’in okunuşu, Ra’nın hükümleri, Lafzatullah’taki lam harfinin okunuşunu ve Sekte’yi ayırt eder. 4) Vakıf, İbtida, Vasıl ve İşaretlerini tanır. 5) Secde ayetlerini ve secde işaretlerini tanır. 6) Ezberlenecek sureleri usulüne uygun olarak ezberler. 7) Ezberlenen surelerin anlamlarını ana hatları ile açıklar. 8) Anlamını öğrendiği surelerden mesaj ve ilkeler çıkarır.”⁴⁷

44 A.g.k., s. 18.

45 A.g.k., ss. 5, 19-21.

46 A.g.k., s. 20.

47 A.g.k., s. 21.

9., 10., 11. ve 12. sınıflarda okutulacak bu derste hedeflenen amaçlara ulaşabilmek için şu ortak hususlara dikkat çekilmiştir:

“Okunacak sayfaların görsel ve işitsel materyallerle daha kolay öğrenilmesi sağlanacaktır. Tecvit kuralları öğretilirken uygulama esas alınacak, tanımların ezberletilmesinden kaçınılacaktır. Ezberlenecek surelerin temel mesajlarına vurgu yapılarak hayatla ilişkileri kurulacaktır. Sureler ezberlenirken koro halinde her öğrencinin katılımı sağlanacaktır. Görsel ve işitsel materyaller kullanılarak öğrenme kolaylaştırılacaktır.”⁴⁸

2.3. Peygamberimizin Hayatı Dersi

Peygamberimizin Hayatı Dersi ile ortaokul seviyesindeki öğrencilerin şu kazanımları edinmesi amaçlanmaktadır:

“1) Peygamberlik kavramını ve peygamberlerin özelliklerini açıklaması. 2) Peygamberimizin doğduğu çevrenin genel özelliklerini tanınması. 3) Peygamberimizin beşerî ve nebevi yönlerini fark etmesi. 4) Peygamberimizin örnek kişiliğini bireysel ve toplumsal açılarından kavraması. 5) Peygamberimizi severek kendisine örnek alması. 6) Sahabi kavramını ve sahabenin örnekliğini kavraması. 7) Kültür ve medeniyetimizdeki peygamber sevgisinin tezahürlerini fark etmesi. 8) Peygamberimizin hayatını bütüncül bir yaklaşımla tanınması.”⁴⁹

Ortaöğretim seviyesinde de belirtilen amaçlar şöyledir:

“1) Peygamberimizin hayatını kronolojik olarak tanınması. 2) Peygamberimizin beşerî ve nebevi yönünü fark etmesi. 3) Peygamberimizin örnek kişiliğinin bireysel ve toplumsal yönünü kavraması. 4) Peygamberimizi severek kendisine örnek alması. 5) Sünnetin bağlayıcılığını fark etmesi. 6) Peygamberimizin hayatını bütüncül bir yaklaşımla tanınması. 7) Sahabenin İslam davetindeki rolünü fark etmesi. 8) Kültürümüzde Peygamber sevgisinin tezahürlerini fark etmesi.”⁵⁰

2.3.1. Ortaokul-İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Dersi Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri

(Tablo 17)⁵¹

5. SINIF			
ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
Peygamberimizin Çocukluk Yılları	7	18	25
Peygamberlik ve Peygamberimiz	6	14	16,66
Peygamberimiz ve Çocuklar	5	12	16,66
En Güzel Örnek Peygamberimiz	6	14	16,66
Peygamberimiz ve Sahabe	6	14	16,66
TOPLAM	30	72	100

48 A.g.k., ss. 11, 15, 18, 21.

49 Milli Eğitim Bakanlığı, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programı”, 2018, s. 7.

50 Milli Eğitim Bakanlığı, “Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programı”, 2018, s. 7.

51 Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Dersi, ss. 16-22.

5. sınıftaki bu ders beş üniteden oluşmaktadır. Birinci ünitenin alt başlıkları şöyledir: “Peygamberimizin Çocukluk Yılları”, “Peygamberimizin Gençlik Yılları”, “Peygamberimizin Mekke ve Medine Yılları” ve “Bir Hadis Öğreniyorum”. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin şu kazanımları elde etmesi amaçlanmaktadır:

“1) Peygamberimizin doğduğu sosyal çevreyi tanır. 2) Peygamberimizin soyunu ve ailesini tanır. 3) Peygamberimizin çocukluk yıllarını öne çıkan özellikleriyle değerlendirir. 4) Peygamberimizin çocukluk yılları ile kendi hayatı arasında ilişki kurar. 5) Peygamberimizin gençlik yıllarını ana hatlarıyla açıklar. 6) Peygamberimizin risâlet yıllarını ana hatlarıyla açıklar. 7) Peygamberimizin çocuklara karşı sevgi ve şefkat göstermeyi tavsiye eden bir hadisini yorumlar.”⁵²

1. kazanım işlenirken Hz. Muhammed’in doğduğu çevrenin sosyal ve dini yapısına değinilmektedir. Genel olarak Hicaz Bölgesi hakkında; özelde ise Mekke, Kâbe, zemzem ve Fil Olayı ile ilgili kısaca bilgi verilmektedir. 2. kazanım işlenirken Hz. Muhammed’in isimleri “Muhammed, Mustafa, Ahmed, Mahmud” ile sınırlandırılmaktadır. 3. kazanım işlenirken Mekke toplumunda çocukların sütanneye verilmesi geleneğine ve Hz. Muhammed’in sütannesiyile geçirdiği yıllarına da değinilmektedir. 5 ve 6. kazanımlar işlenirken Hz. Muhammed’in gençlik ve risâlet yılları özet olarak verilmektedir. 7. kazanım işlenirken, verilen hadisin anlamı ve mesajı üzerinde durulmakta, öğrencilerin bu hadiste verilen mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

İkinci ünite de şu alt başlıklar bulunmaktadır: “Allah’ın İnsanlığa Lütü: Peygamberlik”, “Hz. Âdem’den (a.s.) Hz. Muhammed’e (s.a.v.) Peygamberlik”, “Peygamberlerin Özellikleri”, “Peygamberlerin Görevleri”, “Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)” ve “Bir Hadis Öğreniyorum”. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin edineceği kazanımlar şöyle sıralanmıştır:

“1) Peygamberliğin Allah’ın insanlığa bir lütü olduğunu fark eder. 2) Hz. Âdem’den (a.s.) Hz. Muhammed’e (s.a.v.) peygamberlik sürecini açıklar. 3) Peygamberlerin özelliklerini açıklar. 4) Peygamberlerin görevlerini kavrar. 5) Peygamberimizin son peygamber olduğunu kavrar. 6) Peygamberlerin birbirinin tamamlayıcısı olduğunu ifade eden bir hadisi yorumlar.”⁵³

2. kazanım işlenirken Kur’an-ı Kerim’de adı geçen peygamberlerin isimleri sıralandıktan sonra, bazı peygamberlerin mücadelesinden kısaca örnekler verilmektedir. 4. kazanım işlenirken konu, ayrıntıya girilmeden, öğrenci seviyesi göz önünde bulundurulmuş olarak ele alınmaktadır. 5. kazanım işlenirken Âl-i İmran ve Ahzab surelerinden örnekler verilmektedir; A’raf suresi 158, Enbiya suresi 107, Furkan suresi 1, Sebe’ suresi 28. ayetler ışığında Hz. Muhammed’in evrensel olduğu açıklanmaktadır. 6. kazanım işlenirken, verilen hadisin anlamı ve mesajı üzerinde durulmakta, öğrencilerin bu hadiste verilen mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

Üçüncü ünite de şu alt başlıklar bulunmaktadır: “Peygamberimizin Ailesinde Çocuk Olmak”, “Çocukların Dostu Peygamberimiz”, “Yetimlerin Babası Peygamberimiz” ve “Bir Hadis Öğreniyorum”. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin edineceği kazanımlar şöyle sıralanmıştır:

“1) Peygamberimizin ailesindeki çocukların onunla ilgili sözlerine örnekler verir. 2) Peygamberimizin çocuk sevgisini ve çocuklara verdiği değeri örneklerle açıklar. 3) Pey-

52 Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Dersi, s. 20.

53 A.g.k., s. 21.

gamberimizin kimsesiz çocuklara gösterdiği hassasiyeti fark eder. 4) Asr-ı Saadet'teki çocukların Peygamberimize olan sevgisi ile özdeşim kurar. 5) Peygamberimizin çocuk sevgisi ile ilgili bir hadisini yorumlar.”⁵⁴

1. kazanım işlenirken Hz. Muhammed'in çocuklarının, torunlarının ve ailesindeki diğer çocukların onunla ilgili sözlerine örnekler verilmektedir. 2. kazanım işlenirken Hz. Muhammed'in çocuklarla oynadığı oyunlara ve onlara verdiği hediyelere değinilmektedir. 3. kazanım işlenirken Cafer b. Ebi Talib'in oğulları ve Hz. Hamza'nın kızı gibi çocuk sahabilerden örneklerle Hz. Muhammed'in yetim çocuklarla iletişimine ve yetimlerle ilgili hadislerine değinilmektedir. 4. kazanım işlenirken Hz. Muhammed'in saygılı ve güler yüzlü olduğuna dair, Asr-ı Saadet çocuklarının düşüncelerine de yer verilmektedir. 5. kazanım işlenirken, konu edilen hadisin anlamı ve mesajı üzerinde durulmakta, öğrencilerin bu hadiste verilen mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

Dördüncü ünitenin alt başlıkları ise şöyledir: “Peygamberimizin Allah Sevgisi”, “Peygamberimizin Samimiyeti”, “Peygamberimizin Hayatında Temizlik”, “Peygamberimizin Hayatında Namaz”, “Peygamberimizin Beşerî Özellikleri” ve “Bir Hadis Öğreniyorum”. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin edineceği kazanımlar şöyle sıralanmıştır:

“1) Peygamberimizin Allah sevgisini örneklerle açıklar. 2) Peygamberimizin samimiyetini kendisine örnek alır. 3) Peygamberimizin temizlik ilkelerini kendi hayatında uygulamaya istekli olur. 4) Peygamberimizin hayatında namazın yerini fark eder. 5) Peygamberimizin beşerî özelliklerini açıklar. 6) Amel-niyet ilişkisiyle ilgili bir hadisi yorumlar.”⁵⁵

1. kazanım işlenirken Hz. Muhammed'in her işinde Allah'ın rızasını gözetmesi, O'na güvenmesi, O'nu çokça anması, O'nun yolunda mücadele etmesi gibi konulara vurgu yapılmaktadır. 3. kazanım işlenirken Hz. Muhammed'in temizlik anlayışının maddi (beden, çevre gibi) ve manevi (günahlardan, kötülüklerden kaçınma gibi) yönlerine vurgu yapılmaktadır. 4. kazanım işlenirken namazın risâletle başladığına, Miraç Gecesi'nde ise beş vakit olarak farz kılındığına da değinilmektedir. 5. kazanım işlenirken Hz. Muhammed'in davranış özellikleri kapsamında az, öz ve muhatabının anlayacağı bir üslupla konuşması; karşısındaki insanı incitecek ifadelerden kaçınması, kendisini hiçbir zaman ümmetinden üstün görmemesi ve her yönüyle içimizden biri olması; şakaları, mimikleri, yürümesi, oturması kalkması, uyuması ile sevme ve öfkede dengeli davranması gibi özelliklerine değinilmektedir. 6. kazanım işlenirken, konu edilen hadisin anlamı ve mesajı üzerinde durulmakta, öğrencilerin bu hadiste verilen mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

Son ünite “Peygamberimizin Yol Arkadaşları: Sahabiler”, “Sahabenin Dilinden Peygamberimiz”, “Çocuk Sahabiler” ve “Bir Hadis Öğreniyorum” alt başlıkları bulunmaktadır. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin edineceği kazanımlar şöyle sıralanmıştır:

“1) Sahabi kavramını tanıır. 2) Sahabenin İslam dinine hizmetlerini açıklar. 3) Sahabenin Peygamberimize olan sevgi ve bağlılığını fark eder. 4) Çocuk sahabilere örnekler verir. 5) Çocuk sahabilerin hayatı ile kendi hayatı arasında ilişki kurar. 6) Peygamberimizin sahabenin fazileti ile ilgili bir hadisini yorumlar.”⁵⁶

Ünite genelinde sahabeden örnekler verilirken ilk Müslümanlara, Aşere-i Mübeşşere'ye, Ashab-ı Bedir'e, Rıdvan Biati'na katılanlara öncelik verilmektedir. 2. kazanım

54 A.g.k., s. 22.

55 A.g.k., s. 23.

56 A.g.k., s. 24.

işlenirken ayrıntıya girilmemeye çalışılmakta, somut örneklerle yer verilmektedir. 4. kazanım işlenirken konu Ebu Said el- Hudrî, Enes b. Malik, Abdullah b. Abbas, Ümame b. Ebi'l-As, Üsâme b. Zeyd ile sınırlandırılmaktadır. 6. kazanım işlenirken, konu edilen hadisin anlamı ve mesajı üzerinde durulmakta, öğrencilerin bu hadiste verilen mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

(Tablo 18)⁵⁷

6. SINIF			
ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
Peygamberimizin Gençlik Yılları	7	18	25
Kur'an-ı Kerim'de Peygamberimiz	8	20	27,77
Peygamberimiz ve Gençler	3	10	13,88
En Güzel Örnek Peygamberimiz	5	12	16,66
Sahabenin Fazileti	4	12	16,66
TOPLAM	27	72	100

6. sınıftaki bu dersin “Peygamberimizin Gençlik Yılları” başlıklı ilk ünitesi “Peygamberimizin Çocukluk Yılları”, “Peygamberimizin Gençlik Yılları”, “Peygamberimizin Mekke ve Medine Yılları” ve “Bir Hadis Öğreniyorum” alt başlıklarını kapsamaktadır. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin edineceği kazanımlar şöyle sıralanmıştır:

“1) Peygamberimizin çocukluk yıllarını ana hatlarıyla açıklar. 2) Peygamberimizin gençlik dönemindeki ahlaki özelliklerini kavrar. 3) Peygamberimizin gençlik dönemindeki erdemli davranışlarını kendi hayatında uygulamaya istekli olur. 4) Peygamberimizin aile hayatını betimler. 5) Peygamberimizin nübüvvet öncesi ahlaki ve toplumsal kaygılarını yorumlar. 6) Peygamberimizin nübüvvet dönemi yıllarını ana hatlarıyla açıklar. 7) Peygamberimizin toplumsal duyarlılıkla ilgili bir hadisini yorumlar.”⁵⁸

Ünite işlenirken Hz. Muhammed’in gençlik yılları ön plana çıkarılmakta, çocukluk ve nübüvvet dönemleri özet olarak verilmektedir. 2. kazanım işlenirken Hilfü'l-fudûl ve Kâbe hakemliğine değinilmekle birlikte, Hz. Muhammed’in kendisini cahiliye örf ve âdetlerinden koruması vurgulanmaktadır. 4. kazanım işlenirken Hz. Muhammed’in son çocuğu olan İbrahim’den de bahsedilmektedir. 5. kazanım işlenirken Hz. Muhammed’in Mekke’deki toplumsal sorunlara çözüm aramak için Hira’daki tefekkürüne de değinilmektedir. 7. kazanım işlenirken, konu edilen hadisin anlamı ve mesajı üzerinde durulmaktadır: öğrencilerin, bu hadiste verilen mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

“Kur’an-ı Kerim’de Peygamberimiz” başlıklı ikinci ünite “Rahmet Peygamberi”, “Şefkat ve Merhamet Peygamberi”, “Müjdeleyen ve Uyarıcı Peygamber”, “Ahlaki Tamamlayan Peygamber”, “Peygamberimize Bağlılık ve İtaat”, “Peygamberimize Salâvat” ve “Bir Hadis Öğreniyorum” alt başlıklarını kapsamaktadır. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin edineceği kazanımlar şöyle sıralanmıştır:

57 A.g.k., ss. 23-29.

58 A.g.k., s. 27.

“1) Peygamberimizin âlemlere rahmet olarak gönderildiğini kavrar. 2) Peygamberimizin müminlere karşı olan şefkat ve merhametini açıklar. 3) Peygamberimizin insanlara verdiği değeri örneklerle açıklar. 4) Peygamberimizin tüm insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderildiğini kavrar. 5) Peygamberimizin güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildiğini kavrar. 6) Peygamberimize bağlılık ve itaati ayet ve hadislerle açıklar. 7) Peygamberimize salâvat getirmeye istekli olur. 8) Peygamberimizin güzel ahlak ile ilgili bir hadisini yorumlar.”⁵⁹

6. kazanım işlenirken Hz. Muhammed’e bağlılık ve itaatle ilgili tarihten ve edebiyattan örnekler verilmektedir. 7. kazanım işlenirken, seviyeye uygun farklı salâvat dualarına yer verilmektedir. 8. kazanım işlenirken, konu edilen hadisin anlamı ve mesajı üzerinde durulmakta, öğrencilerin bu hadiste verilen mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

Üçüncü ünite “Gençlerin Arkadaşı Peygamberimiz”, “Asr-ı Saâdet’te Genç Olmak” ve “Bir Hadis Öğreniyorum” alt başlıkları bulunmaktadır. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin edineceği kazanımlar şöyle sıralanmıştır:

“1) Peygamberimizin gençlere verdiği değeri örneklerle açıklar. 2) Genç sahabilerin İslam davetine olan katkılarını açıklar. 3) Peygamberimizin gençlik ile ilgili bir hadisini yorumlar.”⁶⁰

2. kazanım işlenirken “Reci” ve “Bi’r-i Maune” olaylarına kısaca değinilmekte; ilmi, siyasi ve askeri hayatta ön plana çıkan genç sahabilerden örnekler verilmektedir. 3. kazanım işlenirken “Arşın Gölgesindeki Yedi Sınıf İnsan” hadisi gençler bağlamında ele alınmakta, hadisin anlamı ve mesajı üzerinde durulmaktadır; öğrencilerin bu hadiste verilen mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

Dördüncü ünite “Peygamberimizin Allah’a Güvenmesi ve Sabrı”, “Peygamberimizin Kararlılığı ve Cesareti”, “Peygamberimizin Hayatında Dua ve Tevekkül”, “Peygamberimizin Yeme İçme Adabı” ve “Bir Hadis Öğreniyorum” başlıkları yer almaktadır. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin edineceği kazanımlar şöyle sıralanmıştır:

“1) Peygamberimizin Allah’a güvenini ve sabrını örneklerle açıklar. 2) Peygamberimizin kararlılığını ve cesaretini örnek olaylarla açıklar. 3) Peygamberimizin hayatında duanın yerini fark eder. 4) Peygamberimizin yeme içme konusundaki ölçülerini açıklar. 5) Peygamberimizin duanın önemi ile ilgili bir hadisini yorumlar.”⁶¹

3. kazanım işlenirken Hz. Muhammed’in günlük hayatında sıkça yaptığı dualardan örnekler verilmektedir. 4. kazanım işlenirken nimete şükür, helal ve temiz gıdalarla beslenme, ölçülü beslenme, israftan kaçınma ve Hz. Muhammed’in mütevazı sofraları tercih etmesi konularına değinilmektedir. 5. kazanım işlenirken, konu edilen hadisin anlamı ve mesajı üzerinde durulmakta, öğrencilerin bu hadiste verilen mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

Son ünite ise “Ayetlerin Diliyle Sahabe”, “Hadislerin Diliyle Sahabe”, “Genç Sahabiler” ve “Bir Hadis Öğreniyorum” başlıkları yer almaktadır. Bu ünitenin sonunda öğrencilerin edineceği kazanımlar şöyle sıralanmıştır:

“1) Ayetler ışığında sahabenin faziletini kavrar. 2) Peygamberimizin sahabilerine verdiği değeri örneklerle açıklar. 3) Bazı genç sahabileri tanıır. 4) Peygamberimizin sahabeye sevgisi ile ilgili bir hadisini yorumlar.”⁶²

59 A.g.k., s. 28.

60 A.g.k., s. 29.

61 A.g.k., s. 30.

62 A.g.k., s. 31.

3. kazanım işlenirken Musab b. Umeyr, Cabir b. Abdullah, Ammar b. Yasir, Zeyd b. Sabit, Esmâ binti Ebi Bekir ve Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın hayatlarına kısaca değinilmekte ve örnek olacak yönleri vurgulanmaktadır. 4. kazanım işlenirken, konu edilen hadisin anlamı ve mesajı üzerinde durulmakta, öğrencilerin bu hadiste verilen mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

(Tablo 19)⁶³

7. SINIF			
ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
Peygamberimizin Mekke Yılları	9	24	33,33
Peygamberimizin Evrensel Mesajları	6	12	16,66
Peygamberimiz ve Yakın Çevresi	6	12	16,66
En Güzel Örnek Peygamberimiz	5	14	19,44
Sahabeden Örnek Davranışlar	4	10	13,88
TOPLAM	30	72	100

İlk ünite “Peygamberimizin Çocukluk ve Gençlik Yılları”, “Peygamberimizin Mekke Yılları”, “Peygamberimizin Medine Yılları” ve “Bir Hadis Öğreniyorum” alt başlıkları bulunmaktadır. Bu ünite sonunda öğrenciler:

“1) Peygamberimizin nübüvvet öncesi hayatını ana hatlarıyla açıklar. 2) İlk vahyin gelişi ile Peygamberimizin yüklendiği sorumlulukları yorumlar. 3) Peygamberimizin İslam’a ilk davet sürecini açıklar. 4) Davetin yaygınlaşmasını ve Peygamberimizin tebliğine karşı tepkileri sonuçlarıyla birlikte değerlendirir. 5) Peygamberimizin Taif’e yolculuğunu sebep ve sonuçlarıyla açıklar. 6) İsrâ ve Miraç Olayı’nın Peygamberimiz ve Müslümanlar açısından önemini fark eder. 7) Yeni yurt arayışlarını ve Hicret’i sebep ve sonuçlarıyla yorumlar. 8) Peygamberimizin Medine yıllarını ana hatlarıyla açıklar. 9) Peygamberimizin sabırla ilgili bir hadisini yorumlar.”⁶⁴

Ünite işlenirken Hz. Muhammed’in Mekke yılları ön plana çıkarılmakta; çocukluk, gençlik ve Medine dönemleri ise özet olarak verilmektedir. 3. kazanım işlenirken ilk Müslümanların özelliklerine de değinilmektedir. 4. kazanım işlenirken müşriklerin Müslümanlara uyguladığı baskılara, Habeşistan’a hicrete, Hz. Hamza ile Hz. Ömer’in Müslüman olmasına, ambargo yıllarına ve Hz. Hatice ile Ebu Talib’in vefatına da değinilmektedir. 6. kazanım işlenirken Müslümanlar açısından Kudüs’ün önemi de vurgulanmaktadır. 7. kazanım işlenirken Akabe biatlarının Yesrib’de İslam’ın yayılışı açısından önemine, Müslümanların ve Hz. Muhammed’in Yesrib’e hicreti esnasındaki olaylara değinilmektedir. 9. kazanım işlenirken, konu edilen hadisin anlamı ve mesajı üzerinde durulmakta, öğrencilerin bu hadiste verilen mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

İkinci ünite “İnsanların Dokunulmazlıklarının Gözetilmesi”, “Adaletin Gözetilmesi”, “Kul Hakkının Gözetilmesi”, “Emanetin Gözetilmesi” ve “Bir Hadis Öğreniyorum” alt başlıkları bulunmaktadır. Bu ünite sonunda öğrenciler:

63 A.g.k., ss. 30-36.

64 A.g.k., s. 34.

“1) Peygamberimizin can, din, namus, akıl ve mal güvenliği ile ilgili mesajlarını kavrar. 2) Adaletin İslam’ın temel ilkelerinden biri olduğunu kavrar. 3) Peygamberimizin kul hakkı ile ilgili mesajlarını değerlendirir. 4) Peygamberimizin emanetin korunmasına verdiği önemi örneklerle açıklar. 5) Peygamberimizin evrensel mesajlarına riayet etmeye özen gösterir. 6) İnsanların yaratılıştaki eşit olduğu ile ilgili bir hadisi yorumlar.”⁶⁵

Ünite genelindeki konular “Veda Hutbesi” merkeze alınarak işlenmektedir. 1. kazanım işlenirken dinin temel hedeflerinden birisinin toplumun can, din, namus, akıl ve mal güvenliğini sağlamak olduğuna vurgu yapılmaktadır. 6. kazanım işlenirken, konu edilen hadisin anlamı ve mesajı üzerinde durulmakta, öğrencilerin bu hadiste verilen mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

Üçüncü ünite “Peygamberimizin Ehl-i Beyti” ve “Bir Hadis Öğreniyorum” alt başlıkları bulunmaktadır. Bu ünite sonunda öğrenciler:

“1) Ehl-i beyt kavramını ayet ve hadislerden örneklerle açıklar. 2) Peygamberimizin eşlerine karşı olan tutumuna örnekler verir. 3) Peygamberimizin bir baba olarak çocuklarına karşı örnek davranışlarını açıklar. 4) Akrabalık ilişkilerinde Peygamberimizi kendisine örnek alır. 5) Peygamberimizin komşularına karşı davranışlarına örnekler verir. 6) Peygamberimizin aile ile ilgili bir hadisini yorumlar.”⁶⁶

1. kazanım işlenirken ehl-i beyt kavramının anlam genişliğine dikkat çekilmektedir. 2. kazanım işlenirken Hz. Muhammed’in eşlerine olan sevgisi, her alanda eşlerine yardımcı olmasına, nezaketle davranmasına ve onların haklarını gözetmesine de değinilmektedir. 3. kazanım işlenirken Hz. Muhammed’in çocukları arasında ayırım yapmamasına, onlara değer vermesine, onlarla şakalaşarak oynamasına ve görüşlerine önem vermesine vurgu yapılmaktadır. 6. kazanım işlenirken, konu edilen hadisin anlamı ve mesajı üzerinde durulmakta, öğrencilerin bu hadiste verilen mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

Dördüncü ünite “Peygamberimizin İbadet Hayatı”, “Peygamberimizin Hayatında Ramazan ve Oruç”, “Peygamberimizin Giyim Kuşam Adabı”, “Peygamberimizin Nezaketi ve Hilmi” ve “Bir Hadis Öğreniyorum” alt başlıkları bulunmaktadır. Bu ünite sonunda öğrenciler:

“1) Peygamberimizin kulluk hayatındaki ölçülerini fark eder. 2) Peygamberimizin hayatında Ramazan ayının ve orucun yerini fark eder. 3) Peygamberimizin hayatındaki giyim kuşam ilkelerini kendi hayatında uygulamaya istekli olur. 4) Peygamberimizin hilm ve nezaketini örnek olaylarla açıklar. 5) Ramazan ayı ve oruç ile ilgili bir hadisi yorumlar.”⁶⁷

1. kazanım işlenirken kulluğun Hz. Muhammed’in hayatındaki yeri ayet ve hadislerden örneklerle açıklanmakta ve hayatının her alanında Allah’ın rızasını gözeterek hareket ettiğine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca onun kulluğunun temelinde hakkı söylemenin ve hakkı savunmanın bulunduğu vurgu yapılmaktadır. 3. kazanım işlenirken sadelik, temizlik, israf ve gösterişten kaçınma gibi hususlar ön plana çıkarılmaktadır. Moda kavramının olumsuz boyutlarına da değinilmektedir. 5. kazanım işlenirken, konu edilen hadisin anlamı ve mesajı üzerinde durulmakta, öğrencilerin bu hadiste verilen mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

65 A.g.k., s. 35.

66 A.g.k., s. 34.

67 A.g.k., s. 37.

Son ünite “Sahabenin Cesaret ve Sadakati”, “Sahabenin Yardımlaşma ve Dayanışması”, “Sahabenin Azmi ve Fedakârlığı” ve “Bir Hadis Öğreniyorum” alt başlıkları yer almaktadır. Bu ünite sonunda öğrenciler:

“1) Sahabenin cesaretini ve sadakatini örneklerle açıklar. 2) Sahabenin yardımlaşma ve dayanışmasına örnekler verir. 3) Sahabenin azim ve fedakârlıklarından örnekler verir. 4) Ashab-ı Bedir’in fazileti ile ilgili bir hadisi yorumlar.”⁶⁸

3. kazanım işlenirken sahabenin azminin ve fedakârlığının İslam tarihindeki önemi-ne, savaşa katılan kadın ve erkek sahabilerin hem Bedir’deki hem de diğer zamanlardaki örnek davranışlarına değinilmekte ve konu beş sahabiyle sınırlandırılmaktadır. 4. kazanım işlenirken, konu edilen hadisin anlamı ve mesajı üzerinde durulmakta, öğrencilerin, bu hadiste konu edilen mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

(Tablo 20)⁶⁹

8. SINIF			
ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
Peygamberimizin Medine Yılları	8	24	33,33
Peygamberimizin Dindeki Konumu	3	12	16,66
Peygamberimiz ve Sosyal Hayat	5	12	16,66
En Güzel Örnek Peygamberimiz	5	12	16,66
İslam Daveti ve Sahabe	4	12	16,66
TOPLAM	25	72	100

Birinci ünite şu konulara yer verilmektedir: “Peygamberimizin Çocukluk ve Gençlik Yılları”, “Peygamberimizin Mekke Yılları ve Hicret”, “Peygamberimizin Medine Yılları”, “Bir Hadis Öğreniyorum”. Bu ünite sonunda öğrenciler:

“1) Peygamberimizin çocukluk ve gençlik yıllarını ana hatlarıyla açıklar. 2) Peygamberimizin Mekke yıllarını ve Yesrib’e hicreti ana hatlarıyla açıklar. 3) Peygamberimizin Medine’de yaptığı toplumsal faaliyetleri kavrar. 4) Müşriklerle münasebetleri sebep ve sonuçları açısından değerlendirir. 5) Peygamberimizin diğer din mensuplarıyla ilişkilerinin dayandığı ilkeleri kavrar. 6) Mekke’nin fethini sebep ve sonuçları açısından değerlendirir. 7) Veda Haccı’nın önemini ve Veda Hutbesi’ndeki evrensel mesajları yorumlar. 8) Müslümanların kardeşliği ile ilgili bir hadisi yorumlar.”⁷⁰

Ünite işlenirken Hz. Muhammed’in Mekke yıllarının tamamı özet olarak verilmektedir: Medine yılları ise ön plana çıkarılmaktadır. 3. kazanım işlenirken muhacir-ensar kardeşliğine, Mescid-i Nebi’nin inşasına, Ashab-ı Suffe’ye, ilk ezana, kıblenin değişmesine, Medine Sözleşmesi’ne, Medine pazarının kurulmasına kısaca değinilmektedir. 4. kazanım işlenirken Bedir, Uhud, Hendek gazveleri kısaca anlatılmaktadır. 6. kazanım işlenirken Hudeybiye Antlaşması’na değinilmektedir. 7. kazanım işlenirken Veda Hutbesi’nin ilgili bölümlerine, ana kaynaklardan ve öğrencilerin seviyesine göre yer

68 A.g.k., s. 38.

69 A.g.k., ss. 37-43.

70 A.g.k., s. 41.

verilmektedir. Veda Hutbesi'ndeki evrensel ilkeler maddelendirilmektedir. 8. kazanım işlenirken, konu edilen hadisin anlamı ve mesajı üzerinde durulmakta, öğrencilerin bu hadiste verilen mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

İkinci ünite de şu konulara yer verilmektedir: “Peygamberimizin Vahyi İnsanlığa Ulaştırması”, “Peygamberimizin Vahyi Açıklaması”, “Peygamberimizin Hüküm Koyması”, “Peygamberimizin Vahyi Yaşayarak Öğretmesi”, “Peygamberimizin İnsanı Kötülüklerden Arındırması” ve “Bir Hadis Öğreniyorum”. Bu ünitenin sonunda öğrenciler:

“1) Peygamberimizin dindeki konumunu ayet ve hadislerle açıklar. 2) Peygamberimizin nebevi uygulamalarına örnekler verir. 3) Peygambere itaat ile ilgili bir hadisi yorumlar.”⁷¹

1. kazanım işlenirken Hz. Muhammed'in tebliğ, tebyin, teşri, temsil ve tezkiye görevlerine vurgu yapılmaktadır. 2. kazanım işlenirken konular Hz. Muhammed'in uygulamalarından örneklerle açıklanmaktadır. 3. kazanım işlenirken konu edilen hadisin anlamı ve mesajı üzerinde durulmakta, öğrencilerin bu hadiste verilen mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

Üçüncü ünite de şu konulara yer verilmektedir: “Adil Bir Yönetici Olarak Peygamberimiz”, “Sosyal Sorunların Çözümünde Peygamberimiz”, “Çalışma Hayatı ve Peygamberimiz”, “Çevre Bilinci ve Peygamberimiz” ve “Bir Hadis Öğreniyorum”. Bu ünite sonunda öğrenciler:

“1) Peygamberimizin adaleti sağlamada ortaya koyduğu ilkeleri örneklerle açıklar. 2) Sosyal sorunlar karşısında Peygamberimizin çözüm yöntemlerine örnekler verir. 3) Peygamberimizin çalışma hayatı ile ilgili ilkelerini benimser. 4) Peygamberimizi örnek alarak çevreye karşı sorumluluklarını fark eder. 5) Peygamberimizin tabiat sevgisi ile ilgili bir hadisini yorumlar.”⁷²

2. kazanım işlenirken yoksulluk, kişiler ve gruplar arası anlaşmazlık, eşler arasındaki sorunların çözümü gibi konularda Hz. Muhammed'in ortaya koyduğu ilkelere yer verilmektedir. 3. kazanım işlenirken helal kazanç, çalışana insanca davranma ve emeklerinin karşılığını tam olarak verme, görevini hakkıyla yerine getirme, üretken olma, kendi emeğiyle geçinme gibi konular örneklerle açıklanmaktadır. 5. kazanım işlenirken konu edilen hadisin anlamı ve mesajı üzerinde durulmakta, öğrencilerin bu hadisteki mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

Dördüncü ünite de “Peygamberimizin Hayatında Dünya ve Ahiret Dengesi”, “Peygamberimizin Hayatında İnfak ve Sadaka”, “Peygamberimizin Hayatında Sadelik”, “Peygamberimizin Affedici Olması” ve “Bir Hadis Öğreniyorum” başlıkları bulunmaktadır. Bu ünite sonunda öğrenciler:

“1) Peygamberimizin hayatındaki dünya ve ahiret dengesi ile ilgili örnekler verir. 2) Peygamberimizin hayatında infak ve sadakanın yerini kavrar. 3) Peygamberimizin sade yaşamına örnekler verir. 4) Peygamberimizin affediciliğini kendisine örnek alır. 5) Salih amel ile ilgili bir hadisi yorumlar.”⁷³

3. kazanım işlenirken Hz. Muhammed'in peygamberlik, liderlik, ordu komutanlığı vasfına rağmen yaşamında hiçbir aşırılığa gitmediği vurgulanmaktadır. 4. kazanım işlenirken öğrencilerin Hz. Muhammed'in affediciliğini örnek almalarını teşvik edici bir

71 A.g.k., s. 42.

72 A.g.k., s. 43.

73 A.g.k., s. 44.

dil kullanılmaktadır. 5. kazanım işlenirken salih amel işleyenlerin cennetle ödüllendirileceğini ifade eden bir hadis verilmekte, hadisin anlamı ve mesajı üzerinde durulmakta, öğrencilerin bu hadisteki mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir. Son ünite de “İslam Davetinde Sahabenin Rolü”, “Âlim Sahabiler”, “Şehit Sahabiler” ve “Bir Hadis Öğreniyorum” başlıkları bulunmaktadır. Bu ünite sonunda öğrenciler:

“1) İslam dininin yayılmasında sahabenin rolünü kavrar. 2) İslam dininin yaşanmasında sahabenin örnekliğini fark eder. 3) Bazı âlim ve şehit sahabilerin örnek vasıflarını benimser. 4) İlim ile ilgili bir hadisi yorumlar.”⁷⁴

3. kazanım işlenirken bazı âlim ve şehit sahabilerin hayatı ele alınmaktadır. Örneğin Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Aişe, Abdullah b. Meşud, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Ubey b. Kaab, Zeyd b. Sabit, Enes b. Malik, Abdullah b. Selam ve şehit sahabiler Yasir b. Amir ve eşi Sümeyye, Mihca b. Salih, Zeyd b. Desine, Hubeyb b. Adiy, Cafer b. Ebi Talib, Musab b. Umeyr, Abdullah b. Revaha, Zeyd b. Harise, Hz. Ümmü Ümare. 4. kazanım işlenirken konu edilen hadisin anlamı ve mesajı üzerinde durulmakta, öğrencilerin, bu hadisteki mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

2.3.2. Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı Dersi Programının Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri

(Tablo 21)⁷⁵

9. SINIF			
ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
Risâlet Öncesi Arap Yarımadası	5	12	16,66
Peygamberimizin Risâlet Öncesi Hayatı	5	12	16,66
Peygamberimizin Mekke Yılları	12	24	33,33
Peygamberimizin Medine Yılları	7	24	33,33
TOPLAM	25	72	100

Birinci ünite de “Peygamberimizin Hayatını Öğrenmenin Önemi”, “Risâlet Öncesi Dünyanın Dini Durumu”, “Risâlet Öncesi Arap Yarımadası’na Genel Bakış” ve “Risâlet Öncesi Hicaz” konuları yer almaktadır. Bu ünitenin sonunda öğrenciler:

“1) İslam’ı anlamada Peygamberimizin hayatını öğrenmenin önemini kavrar. 2) Peygamberimizin risâletinden önce dünyanın dini durumunu açıklar. 3) İslamiyet öncesi Arap Yarımadası’nın coğrafi, siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik yapısını ve dini özelliklerini tanıır. 4) Cahiliye kavramını ve cahiliye zihniyetinin genel özelliklerini açıklar. 5) İslamiyet öncesi Hicaz’ın tarihi, dini, sosyal ve kültürel hayatını kavrar.”⁷⁶

2. kazanımda ayrıntıya girilmeksizin dinlerin yoğunlaştığı havzalar hakkında kısa bilgiler verilmektedir. 3. kazanımda Hicaz’ın sosyokültürel hayatına ayrıntılı olarak değinilmekte, gerekli ayrıntı 5. kazanım işlenirken verilmektedir. 3. ve 4. kazanımlarda cahiliye kavramı ve zihniyeti ayet ve hadislerden örneklerle açıklanmakta ve cahiliye

74 A.g.k., s. 45.

75 “Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programı”, ss. 12-17.

76 A.g.k., s. 19.

zihniyetinin belirli bir dönemle sınırlı olmadığı vurgulanmaktadır. 5. kazanımda Hz. İbrahim (a.s.) ve Hz. İsmail'in (a.s.) tevhid mücadelesi, Kâbe'nin yeniden inşası, Fil Olayı gibi önemli hadiselerle değinilmekte, Yesrib'deki toplumsal yapı ve dini guruplardan da kısaca bahsedilmektedir.

İkinci üniteye yer alan konular ise şöyledir: “Peygamberimizin Soy ve Ailesi”, “Peygamberimizin Doğumu ve Çocukluğu”, “Peygamberimizin Gençlik Dönemi”, “Peygamberimizin Nübüvvet Öncesi Ahlaki Olgunluğu” ve “Peygamberimizin Hira’da Tefekkür Günleri”. Bu ünite sonunda öğrenciler:

“1) Peygamberimizin soyunu ve ailesini tanıır. 2) Peygamberimizin çocukluk dönemini açıklar. 3) Peygamberimizin gençlik döneminin genel özelliklerini açıklar. 4) Peygamberimizin nübüvvet öncesi erdemli davranışlarını kendine örnek alır. 5) Peygamberimizin Hira’daki tefekkür sürecini değerlendirir.”⁷⁷

2. kazanımda Hz. Muhammed’in isimleri, annesi, sütannesi, dedesi ve amcası Ebu Talip ile geçen yıllarına değinilmektedir. 3. kazanımda Hz. Muhammed’in Hilfü’l-Fudûl’a katılması, ticaretle uğraşması, Hz. Hatice (r.a.) ile evliliği ve çocukları, Kâbe hakemliği ile ilgili bilgiler aktarılmaktadır. Hz. Hatice’nin evlilik yaşı gibi tartışmalı rivayetlere yer verilmemektedir. 5. kazanımda Hz. Muhammed’in Hira’da âlemin yaratılışı hakkında tefekkür etmesine, toplumdaki ahlaki çöküntülerden duyduğu rahatsızlıklara değinilmektedir: İbadet gibi taabbudi anlatımlara yer verilmemektedir.

Üçüncü üniteye “Risâlet ve Peygamberimiz”, “Mekke’de İslam Davetine Tepkiler”, “Habeşistan’a Hicret”, “Hz. Hamza (r.a.) ve Hz. Ömer’in (r.a.) Müslüman Oluşları”, “Boykot Yılları”, “Taif Yolculuğu”, “İsra ve Miraç”, “Yeni Yurt Arayışı” ve “Yesrib’e Hicret” konularına yer verilmektedir. Bu ünite sonunda öğrenciler:

“1) Peygamberliğin insanlık tarihi açısından önemini fark eder. 2) Peygamberimizin İslam’a davet sürecini ve davet metodunu açıklar. 3) Peygamberimizin tebliğine karşı tepkileri nedenleriyle birlikte değerlendirir. 4) Habeşistan hicretlerinin sebep ve sonuçlarını açıklar. 5) Hz. Hamza (r.a.) ve Hz. Ömer’in (r.a.) Müslüman olmasının Müslümanların güçlenmesine katkılarını yorumlar. 6) Kureyşli müşriklerin Müslümanlara uyguladığı baskıları açıklar. 7) Peygamberimizin Taif yolculuğunun sebep ve sonuçlarını yorumlar. 8) İsra ve miraç olayının Peygamberimiz ve Müslümanlar açısından önemini fark eder. 9) Akabe Biatleri’nin Yesrib’de İslam’ın yayılışı açısından önemini kavrar. 10) Yesrib’e hicretin sebeplerini ve önemini kavrar. 11) Peygamberimizin Kuba’daki faaliyetlerini açıklar. 12) Hicretin sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel sonuçlarını irdeler.”⁷⁸

2. kazanımda vahyin Hz. Muhammed’e yüklediği sorumluluk ve davetindeki temel ilkeler, ilk vahiy ve sonrasında gelişen süreç üzerinde durulmakta, Dârülerkam’a da yer verilmektedir. 3. kazanımda müşriklerin Müslümanlara yapmış olduğu işkencelere de değinilmektedir. 4. kazanımda Cafer b. Ebi Talib’in (r.a.) Necaşi huzurundaki diyaloguna yer verilmektedir. 6. kazanımda Kureyşli müşriklerin, Hz. Muhammed’i yalnızlaştırmak amacıyla Haşimoğullarına uyguladığı boykota vurgu yapılmaktadır. Hüzün yılına da değinilmektedir. 8. kazanımda konu, ayet ve sahih hadisler ışığında ele alınmaktadır. Miraç olayı ile namazın beş vakit olarak düzenlendiğine vurgu yapılmaktadır. 9. kazanımda biat kavramına, biatın önemine ve sahabenin sadakatine de değinilmektedir. 11. kazanımda ilk cuma namazına ve ilgili ayetlere de değinilmektedir. 12. kazanımda Hicret olayı, ayet ve sahih hadisler ışığında açıklanmaktadır.

77 A.g.k., s. 20.

78 A.g.k., s. 21.

Dördüncü ünite de “Medine’de İslam Toplumunun Oluşumu”, “Seriyye ve Gazveler”, “Nifak ve Münafıklar”, “Diğer Din Mensuplarıyla Münasebetler”, “İslam’a Davet Mektupları”, “Heyetlerle Görüşmeler”, “Veda Haccı ve Veda Hutbesi” ve “Peygamberimizin Vefatı” konularına yer verilmektedir. Bu ünite sonunda öğrenciler:

“1) Medine’de İslam toplumunun oluşum sürecini açıklar. 2) Seriyye ve gazveleri sebep ve sonuçları açısından değerlendirir. 3) Peygamberimizin münafıklarla mücadele metodunu analiz eder. 4) Peygamberimizin diğer din mensuplarıyla ilişkilerinin dayandığı ilkeleri kavrar. 5) Peygamberimizin tebliğinde İslam’a davet mektuplarının ve heyetlerle görüşmelerin yerini açıklar. 6) Veda Haccı’nın önemini ve Veda Hutbesi’ndeki evrensel mesajları yorumlar. 7) Peygamberimizin vefatının Müslümanlar üzerinde bıraktığı tesiri açıklar.”⁷⁹

Ünite genelinde kronoloji gözetilerek oruç, zekât, hac gibi ibadetlerin farz kılınması; içki, faiz ve benzerlerinin haram kılınması; tesettürün emredilmesi gibi ibadet ve muameleatla ilgili konulara da değinilmektedir. 1. kazanımda Mescid-i Nebi’nin toplumsal fonksiyonuna, Medine’deki ilk nüfus sayımının ve Medine Sözleşmesi’nin sosyal hayat açısından taşıdığı anlama, Hz. Muhammed’in Medine’de pazar kurduğunu Müslümanların ekonomik bağımsızlığı açısından önemine vurgu yapılmaktadır. 2. kazanım işlenirken seriyye ve gazve kavramlarına da değinilmektedir. 2., 3. ve 4. kazanımlar işlenirken cihadın önemi üzerinde de durulmaktadır. 3. kazanım işlenirken konu Bakara, Âl-i İmran, Tevbe ve Münafikûn surelerinden ilgili ayetlerle açıklanmaktadır. 4. kazanım işlenirken Medine’deki üç Yahudi kabilesinin durumlarına değinilmektedir: Benî Kaynuka, Benî Nadir, Benî Kurayza ve Hayber savaşları da kısaca anlatılmaktadır. Hıristiyanlarla ilişkiler kapsamında Necran Heyeti, Mute Savaşı ve Tebük Seferi’nden de kısaca bahsedilmektedir.

(Tablo 22)⁸⁰

10. SINIF			
ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
Şahsiyet Olarak En Güzel Örnek	4	16	22,22
Kur’an-ı Kerim’de En Güzel Örnek	9	18	25
İbadet Hayatında En Güzel Örnek	8	18	25
Sosyal Hayatta En Güzel Örnek	8	20	27,77
TOPLAM	29	72	100

Birinci ünite de şu başlıklara yer verilmektedir: “Peygamberimizin Ahlaki Vasıfları”, “Bir Sahabi Tanıyorum: Hz. Osman (r.a.)” ve “Hadisten Hayata”. Bu ünitenin sonunda öğrenciler:

“1) Peygamberimizin ahlaki vasıflarını örneklerle açıklar. 2) Peygamberimizin ahlaki vasıflarını kendisine model alır. 3) Hz. Osman’ın kişiliğini ve ahlaki vasıflarını tanıır. 4) Güzel ahlak ile iman arasında ilişki kuran bir hadisi yorumlar.”⁸¹

Ünite genelinde konular ayet ve hadisler ışığında işlenmektedir. 1. kazanımda Hz. Muhammed’in merhametinin canlıların ve eşyanın hukukuna riayeti kapsadığına vurgu

79 A.g.k., s. 22.

80 A.g.k., ss. 18-23.

81 A.g.k., s. 25.

yapılmakta, affediciliği ve müsamahakârlığına da değinilmektedir. 2. kazanımda terğib hadislerine yer verilerek teşvik dili kullanılmaktadır. 3. kazanımda İslam davetindeki yerine, cömertliği ve hayâsına vurgu yapılmaktadır. 4. kazanımda konuyla ilgili bir hadis metni, tercümesi ve kısa açıklaması verilerek, öğrencilerin bu hadisteki mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

İkinci ünite “Peygamberimizin Tebliğ Görevi”, “Peygamberimizin Tebyin Görevi”, “Peygamberimizin Teşri Görevi”, “Peygamberimizin Temsil Görevi”, “Peygamberimizin Tezkiye Görevi”, “Peygamberimizin Talim Görevi”, “Peygamberimizin Tilavet Görevi”, “Bir Sahabi Tanıyorum: Hz. Ebu Bekir (r.a.)” ve “Hadisten Hayata” adlı başlıklar yer almaktadır. Bu ünite sonunda öğrenciler:

“1) Peygamberimizin tebliğ görevini ayetlerle açıklar. 2) Peygamberimizin Kur’an’ı Kerim’i açıklamasına örnekler verir. 3) Peygamberimizin şâri’ olarak koyduğu hükümlerin bağlayıcılığını kavrar. 4) Peygamberimizin temsil görevini ayetlerle açıklar. 5) Peygamberimizi tezkiye görevini örneklerle açıklar. 6) Peygamberimizin vahyi insanlara öğretme görevini ayetlerden örnekler verir. 7) Peygamberimizin Kur’an tilaveti konusundaki ilkelerini örneklerle açıklar. 8) Hz. Ebu Bekir’in kişiliğini ve İslam davetine katkılarını açıklar. 9) Peygamberimizin görevleri ile ilgili bir hadisi yorumlar.”⁸²

Ünite genelinde konular ayetler ve Hz. Muhammed’in sünnetinden örneklerle açıklanmaktadır. 2. kazanımda Hz. Muhammed’in Kur’an-ı Kerim’i tefsir etme yöntemine örnekler verilmektedir. 3. kazanımda Hz. Muhammed’in şâri’ yönüne vurgu yapılmaktadır. 7. kazanımda Kur’an’ı tertil üzere okuma konusuna değinilerek, ayetlerden örnekler verilmektedir. Ayrıca kıraat, mukabele ve arz kavramları açıklanmaktadır. 8. kazanımda Hz. Ebu Bekir’in hicretteki yol arkadaşlığına, Kur’an’ın cem edilmesi ile Ridde Olayları’ndaki kararlılığına da değinilmektedir. 9. kazanımda konuyla ilgili bir hadis metni, tercümesi ve kısa açıklaması verilerek, öğrencilerin bu hadisteki mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

Üçüncü ünite “Peygamberimizin Hayatında Namaz”, “Peygamberimizin Hayatında İnfak ve Zekât”, “Peygamberimizin Hayatında Oruç”, “Peygamberimizin Hayatında Hac”, “Peygamberimizin Hayatında Cihat”, “Peygamberimizin Hayatında Dua, Tevekkül ve Zikir”, “Bir Sahabi Tanıyorum: Hz. Ömer (r.a.)” ve “Hadisten Hayata” başlıklı konular yer almaktadır. Bu ünite sonunda öğrenciler:

“1) Peygamberimizin hayatında namazın önemini fark eder. 2) Peygamberimizin hayatında infak ve zekâtın yerini örneklerle açıklar. 3) Peygamberimizin hayatından örneklerle orucun önemini fark eder. 4) Peygamberimizin hayatından hac ve umre ile ilgili örnekler verir. 5) Cihadın Peygamberimizin hayatında ve İslam davetindeki önemini kavrar. 6) Peygamberimizin hayatından örneklerle dua, tevekkül ve zikrin önemini fark eder. 7) Hz. Ömer’in örnek kişiliğini ve İslam davetine olan katkılarını açıklar. 8) İbadetin Müslüman hayatındaki önemi ile ilgili bir hadisi yorumlar.”⁸³

Ünite genelinde ibadetlerin teşri tarihlerine, teşri hikmetlerine kısaca değinilmekte; Hz. Muhammed’in farz, vacip ve nafil ibadetlerine örnekler verilmektedir. 5. kazanımda cihat kavramı anlam genişliği göz önünde bulundurularak savaşla sınırlandırılmadan tüm boyutlarıyla ele alınmakta ve günümüzde bu kavramın istismar edildiğine vurgu yapılmakta; bu kapsamda siyer, megazi, davet, tebliğ, irşad, emr-i bi’l-maruf nehy-i ani’l-münker kavramlarına yer verilmektedir. 6. kazanımda Hz. Muhammed’in günlük

82 A.g.k., s. 26.

83 A.g.k., s. 27.

hayatında sıkça yaptığı dua ve zikirlerden örnekler de verilmektedir. 7. kazanımda Hz. Ömer'in yöneticilik özelliklerine de değinilmektedir. 8. kazanımda konuyla ilgili bir hadis metni, tercümesi ve kısa açıklaması verilerek öğrencilerin bu hadisteki mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

Son ünite de ise "Peygamberimiz ve İnsana Saygı", "Peygamberimiz ve Adalet", "Peygamberimiz ve İstişare", "Peygamberimiz ve Barış", "Peygamberimiz ve Ticaret", "Peygamberimiz ve Ahde Vefa", "Bir Sahabi Tanıyorum: Hz. Ali (r.a.)" ve "Hadisten Hayata" adlı konular yer almaktadır. Bu ünite sonunda öğrenciler:

"1) Peygamberimizin insan onuruna verdiği değeri örneklerle açıklar. 2) Peygamberimizin adalet ile ilgili ilke ve uygulamalarını örneklerle açıklar. 3) İstişarenin Peygamberimizin önem verdiği davranışlardan biri olduğunu kavrar. 4) Peygamberimizin barışı tesis etmek için gösterdiği çabalara örnekler verir. 5) Peygamberimizin ticaret hayatı ile ilgili ortaya koyduğu ilkeleri örneklerle açıklar. 6) Peygamberimizin ahde vefaya verdiği önemi kavrar. 7) Hz. Ali'nin örnek şahsiyetini ve İslam davetine katkılarını açıklar. 8) Sosyal hayat ile ilgili bir hadisi yorumlar."⁸⁴

1. kazanımda Hz. Muhammed'in canlıların ve eşyanın hukukuna riayet konusundaki hassasiyetine de değinilmektedir. 4. kazanımda sulh kavramı ve İslam arasındaki ilişkiye ve Hudeybiye Anlaşması'na değinilmektedir. 5. kazanımda Hz. Muhammed'in faizi kaldırması, Müslümanların ekonomik bağımsızlığı için pazar oluşturması, ticarette dürüstlük gibi konulara yer verilmektedir. 6. kazanımda Hz. Muhammed'in yaptığı anlaşmalara riayet konusundaki hassasiyetine vurgu yapılmaktadır. 7. kazanımda Hz. Ali'nin ilmi yönüne, hüküm vermedeki yetkinliğine, Hz. Fatıma ile evliliğine ve savaşlardaki kahramanlığına da değinilmektedir. 8. kazanımda konuyla ilgili bir hadis metni, tercümesi ve kısa açıklaması verilerek öğrencilerin, bu hadisteki mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

(Tablo 23)⁸⁵

11. SINIF			
ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
Bir Davetçi Olarak Peygamberimiz	7	18	25
Bir Eğitimci Olarak Peygamberimiz	6	18	25
Peygamberimizin Siyasi ve Askeri Yönü	5	18	25
Peygamberimiz Döneminde Sosyal Hayat	9	18	25
TOPLAM	29	72	100

Birinci ünite de şu başlıklara yer verilmektedir: "Peygamberimizin Davetinin Aşamaları", "Peygamberimizin Davetinin Temel İlkeleri", "Peygamberimizin Davetinde Kullandığı Vasıtalar", "Peygamberimizin Ahlaki Özelliklerinin İslam Davetindeki Yeri", "İslam Davetinde Öncü Sahabiler", "Bir Sahabi Tanıyorum: Hz. Hatice (r.a.)" ve "Hadisten Hayata". Bu ünite sonunda öğrenciler:

84 A.g.k., s. 28.

85 A.g.k., ss. 24-29.

“1) Peygamberimizin davetinin aşamalarını açıklar. 2) Peygamberimizin davet ve tebliğindeki temel ilkeleri kavrar. 3) Peygamberimizin davetinde kullandığı vasıtaları açıklar. 4) Peygamberimizin ahlaki özelliklerinin İslam davetindeki yerini fark eder. 5) İslam davetinde öncü olan sahabilere örnekler verir. 6) Hz. Hatice'nin kişiliğini ve İslam daveti için gösterdiği fedakârlıkları açıklar. 7) Peygamberimizin davet metodu ile ilgili bir hadisini yorumlar.”⁸⁶

1. kazanımda ilk davete hazırlık, vahyin gelişi, vahyin kesintiye uğraması, gizli ve açık davet, hicret, devletleşme süreci, heyetlerle görüşme ve davet mektuplarının gönderilmesi gibi İslam davetinin aşamalarına kronolojik olarak kısaca yer verilmektedir. 2. kazanımda muhatabını tanıma, davete yakından uzağa yönelme, zaman ve mekânın şartlarına göre hareket etme, tedriciliğe riayet, kolaylaştırma, müjdeleme, uyarma gibi ilkeler örneklerle açıklanmaktadır. 3. kazanımda Kur'an-ı Kerim, örnek hayatı, yetiştirdiği davetçiler, mektup ve elçiler gibi sözlü, yazılı, maddi ve manevi vasıtalar örneklerle açıklanmaktadır. 5. kazanımda Hz. Muhammed'in davetçi olarak gönderdiği sahabilere ve bunların çalışmalarına kısaca değinilmektedir. 7. kazanımda konuyla ilgili bir hadis metni, tercümesi ve kısa açıklaması verilerek öğrencilerin, bu hadisteki mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

İkinci ünite “İnsanlığın Eğitimcisi Olarak Peygamberler”, “Peygamberimizin Eğitimde Temel İlke ve Metotları”, “Peygamberimizin Eğitiminde Hedef Kitle”, “Peygamberimiz Döneminde Eğitim Mekânları”, “Bir Sahabi Tanıyorum: Hz. Âişe (r.a.)” ve “Hadisten Hayata”. Bu ünite sonunda öğrenciler:

“1) Toplumların ıslahında peygamberlerin rolünü fark eder. 2) Peygamberimizin eğitimdeki temel ilkeleri ve metotlarını örneklerle açıklar. 3) Peygamberimizin eğitimde hedef kitlenin özelliklerini dikkate almasına örnekler verir. 4) Peygamberimiz dönemindeki eğitim mekânlarını tanıır. 5) Hz. Âişe'nin kişiliğini ve ilim öğrenmedeki iştiağını örneklerle açıklar. 6) İlim öğrenmenin fazileti ile ilgili bir hadisi yorumlar.”⁸⁷

2. kazanımda Hz. Muhammed'in yanlış inanç ve düşünceleri tashihi, kalp/nefs eğitimini önceleme; öğretimde uygulamaya önem vermesi; kolaydan zora doğru bir yol izlemesi; muhatabının özelliklerini gözetmesi; sevgi, şefkat ve merhameti esas alması; örnekler, benzetmeler, kıssalar kullanması; soru cevap yöntemine yer vermesi, terğib ve terhibi birlikte kullanması; nasihate önem vermesi gibi ilke ve metotlara yer verilmektedir. 3. kazanımda Hz. Muhammed'in tebliğ ve eğitim faaliyetlerinde çocuk, genç, yetişkin, yaşlı, kadın, erkek, yerli, yabancı gibi ulaşabildiği herkesi hedeflediğine vurgu yapılmaktadır. 4. kazanımda Darülerkâm, Mescid-i Nebi ve diğer mescitler, Suffe gibi farklı mekânları eğitim amacıyla kullandığına değinilmektedir. 5. kazanımda Hz. Âişe'nin (r.a.) evlilik yaşıyla ilgili tartışmalara girilmemektedir. 6. kazanımda konuyla ilgili bir hadis metni, tercümesi ve kısa açıklaması verilerek, öğrencilerin bu hadisteki mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

Üçüncü ünite “Peygamberimiz ve Siyaset”, “Peygamberimiz ve Savaş Hukuku”, “Bir Sahabi Tanıyorum: Ebu Ubeyde b. Cerrah (r.a.)” ve “Hadisten Hayata” başlıkları yer almaktadır. Bu ünite sonunda öğrenciler:

“1) Medine İslam Devleti'nin genel özelliklerini yorumlar. 2) Peygamberimizin yönetim ilkelerini açıklar. 3) Peygamberimizin savaş ahlaki ve hukuku ile ilgili evrensel uygulama-

86 A.g.k., s. 31.

87 A.g.k., s. 32.

malarını fark eder. 4) Ebu Ubeyde b. Cerrah'ın kişiliğini ve İslam'a hizmetlerini örneklerle açıklar. 5) İdeal bir yöneticide bulunması gereken özellikler ile ilgili bir hadisi yorumlar.”⁸⁸

1. kazanımda Medine İslam Devleti'ni oluşturan toplumsal yapıya, Medine Vesikası'na, devletin ortaya çıkışına ve yapısına da değinilerek, Hz. Muhammed'in valilerine örnekler verilmektedir. 3. kazanımda savaşta yaşlılara, çocuklara, kadınlara, eli silah tutmayan kişilere, mabetlere, ibadetiyle meşgul olan din adamlarına dokunulmaması gibi ilkeler örneklerle açıklanmaktadır. 4. kazanımda Ebu Ubeyde b. Cerrah'ın yöneticiliğine ve komutanlığına da değinilmektedir. 5. kazanımda konuyla ilgili bir hadis metni, tercümesi ve kısa açıklaması verilerek, öğrencilerin bu hadisteki mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

Son ünite de ise “Asr-ı Saâdet'te Çocuklar”, “Asr-ı Saâdet'te Gençler”, “Asr-ı Saâdet'te Kadınlar”, “Asr-ı Saâdet'te Aile”, “Asr-ı Saâdet'te Akrabalık”, “Asr-ı Saâdet'te Komşuluk”, “Asr-ı Saâdet'te Kardeşlik ve Dayanışma”, “Bir Sahabi Tanıyorum: Ümmü Seleme (r.a.)” ve “Hadisten Hayata” başlıkları yer almaktadır. Ünite sonunda öğrenciler:

“1) Peygamberimiz döneminde çocukların sosyal hayat içerisindeki konumunu fark eder. 2) İslam davetinde gençlerin rolünü kavrar. 3) Peygamberimiz döneminde siyasi, sosyal ve ekonomik hayatta kadının yerini yorumlar. 4) Asr-ı Saadet'teki aile yapısına örnekler verir. 5) Peygamberimizin akrabalık ilişkilerine verdiği önemi fark eder. 6) Peygamberimizin komşuluk ilişkilerine verdiği önemi örneklerle açıklar. 7) Asr-ı Saadet'te oluşturulan İslam kardeşliğinin dayandığı temelleri kavrar. 8) Ümmü Seleme'nin örnek şahsiyetini tanıır. 9) Müslümanların kardeşliği ile ilgili bir hadisi yorumlar.”⁸⁹

1. kazanımda Asr-ı Saadet'te çocukların eğitimine, Hz. Muhammed'e olan sevgilerine ve Hz. Muhammed'in onlarla iletişimine de örnekler verilmektedir. 2. kazanımda gençlerin siyasi, ekonomik, sosyal hayattaki konumları örneklerle açıklanmaktadır. Hz. Muhammed'in gençlerle olan iletişimine de değinilmektedir. 7. kazanımda İslam kardeşliğinin toplumsal huzur ve dayanışmaya katkısına vurgu yapılmakta, günümüzde Müslümanlar arasındaki ihtilafların çözümü açısından da önemine değinilmektedir. 8. kazanımda Ümmü Seleme'nin ilmi yönüne ve hayırsever kişiliğine de değinilmektedir. 9. kazanımda konuyla ilgili bir hadis metni, tercümesi ve kısa açıklaması verilerek, öğrencilerin bu hadisteki mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

(Tablo 24)⁹⁰

12. SINIF			
ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	DERS SAATİ	DERS SAATİ YÜZDESİ
Peygamberimize İtaat	5	18	25
Peygamberimiz ve Sahabe	7	18	25
Peygamberimiz ve Toplumsal Değişim	7	20	27,77
Kültürümüzde Peygamberimiz	5	16	22,22
TOPLAM	24	72	100

88 A.g.k., s. 33.

89 A.g.k., s. 34.

90 A.g.k., ss. 30-35.

Birinci üniteye yer alan konular şunlardır: “Peygamber Sevgisi”, “Peygamberimize İtaat ve Bağlılık”, “İslam’ı Anlama ve Yaşamada Sünnetin Yeri ve Önemi”, “Bir Sahabi Tanıyorum: Abdullah b. Ömer (r.a.)” ve “Hadisten Hayata”. Bu ünite sonunda öğrenciler:

“1) Peygamberi sevmenin dini bir sorumluluk olduğunu kavrar. 2) Peygamberimize itaat ve bağlılığın gerekliliğini kavrar. 3) İslam’ı anlama ve yaşamada sünnetin yeri ve önemini fark eder. 4) Abdullah b. Ömer’in örnek şahsiyetini tanır. 5) Peygamberimize itaat ve bağlılık ile ilgili bir hadisi yorumlar.”⁹¹

Ünite genelinde konular ayet ve hadislerden örneklerle açıklanmaktadır. 1. kazanımda Hz. Muhammed’i sevmenin aynı zamanda Allah’ı sevmek olduğuna vurgu yapılmaktadır. 2. kazanımda itisam kavramına kısaca değinilmektedir. 3. kazanımda dini anlama ve yaşamada sünnetin bağlayıcılığı ve önemi vurgulanmaktadır. 4. kazanımda Abdullah b. Ömer’in ilmi yönü ile takvasına, cihada katılmadaki ve hadis ile sünnete uymadaki iştihakına da değinilmektedir. 5. kazanımda konuyla ilgili bir hadis metni, tercümesi ve kısa açıklaması verilerek, öğrencilerin bu hadisteki mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

İkinci üniteye şu konulara yer verilmektedir: “Peygamberimizin Yol Arkadaşları: Sahabe”, “İslam Davetinde Sahabenin Rolü”, “Sahabenin Kur’an-ı Kerim’e Bağlılığı”, “Sahabenin Peygamber Efendimize ve Sünnetine Bağlılığı”, “Sahabenin Peygamberimizle İletişimi”, “Bir Sahabi Tanıyorum: Abdullah b. Mes’ud (r.a.)” ve “Hadisten Hayata”. Bu ünite sonunda öğrenciler:

“1) Sahabe kavramını tanımlar. 2) İslam davetinde sahabenin rolünü fark eder. 3) Sahabenin Kur’an-ı Kerim’e bağlılığını örneklerle açıklar. 4) Sahabenin Peygamberimize ve onun sünnetine bağlılığını örneklerle açıklar. 5) Sahabenin Peygamberimizle iletişimine örnekler verir. 6) Abdullah b. Mes’ud’un örnek kişiliğini tanır. 7) Sahabenin örnekliliği ile ilgili bir hadisi yorumlar.”⁹²

1. kazanımda sahabenin fazileti ayet ve hadislerden örneklerle açıklanmaktadır. 2. kazanımda sahabenin tebliğ, davet, irşat, eğitim, sosyal, siyasi, askeri, ekonomi gibi alanlarda İslam davetine olan katkıları örneklerle açıklanmaktadır. 7. kazanımda konuyla ilgili bir hadis metni, tercümesi ve kısa açıklaması verilerek, öğrencilerin bu hadisteki mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

Üçüncü üniteye “Cahiliyeden İslam Toplumuna Geçiş”, “İnanç Hayatında Değişim”, “Aile Hayatında Değişim”, “Ekonomik Hayatta Değişim”, “Siyasi Alanda Değişim”, “Bir Sahabi Tanıyorum: Mus’ab b. Umeyr (r.a.)” ve “Hadisten Hayata” konularına yer verilmektedir. Bu ünite sonunda öğrenciler:

“1) Cahiliye zihniyeti ile İslam arasında farkı yorumlar. 2) Peygamberimizin inanç alanında yaptığı dönüşüme örnekler verir. 3) Peygamberimizin aile hayatında yaptığı dönüşümleri yorumlar. 4) Peygamberimizin ekonomik alanda yaptığı dönüşümleri yorumlar. 5) Peygamberimizin siyasi alanda yaptığı dönüşümleri fark eder. 6) Mus’ab b. Umeyr’in İslam davetindeki yerini fark eder. 7) İslam ile cahiliye arasındaki farkı anlatan bir hadisi yorumlar.”⁹³

Ünite genelinde konular ayet ve hadislerden örneklerle açıklanmaktadır. 6. kazanımda Mus’ab b. Umeyr’in İslam davası uğruna ailesinden, sosyal çevresinden ve re-

91 A.g.k., s. 37.

92 A.g.k., s. 38.

93 A.g.k., s. 39.

fahtan vazgeçmesine, Yesrib'in İslamlaşmasındaki rolüne ve öğretmenlik yönlerine değinilmektedir. 7. kazanımda konuyla ilgili bir hadis metni, tercümesi ve kısa açıklaması verilerek, öğrencilerin bu hadisteki mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

Son ünite ise “Şemail-i Şerif”, “Sanat, Edebiyat ve Musikimizde Peygamberimiz”, “İslam Dünyasında Peygamber Sevgisi”, “Bir Sahabi Tanıyorum: Ebu Eyyûb el-Ensari (r.a.)” ve “Hadisten Hayata” konularına yer verilmektedir. Bu ünite sonunda öğrenciler:

“1) Peygamberimizin beşeri özelliklerini açıklar. 2) Sanat, edebiyat ve musikimizde Peygamber sevgisinin tezahürlerini örneklerle açıklar. 3) İslam dünyasından Peygamber sevgisine örnekler verir. 4) Ebu Eyyûb el-Ensari'nin örnek şahsiyetini tanır. 5) Peygamber sevgisi ile ilgili bir hadisi yorumlar.”⁹⁴

1. kazanımda Şemail-i Şerif kavramı tanımlanmakta ve Hz. Muhammed'in az, öz ve muhatabının anlayacağı bir üslupla konuşması, karşısındaki insanı incitecek ifadelerden kaçınması, kendisini hiçbir zaman ümmetinden üstün görmemesi ve her yönüyle içimizden biri olması, şakaları, mimikleri, yürümesi, oturması kalkması, uyuması ile sevmeye ve öfkede dengeli davranması gibi davranış özelliklerine değinilmektedir. 2. kazanımda Mevlit ve yazarı Süleyman Çelebi'ye değinilmekte; sanat, edebiyat ve musikimizde Peygamber sevgisinin yansımalarına örnekler verilmektedir. 3. kazanımda İslam dünyasında geçmişten günümüze Peygamber sevgisinin tezahürleri örneklerle açıklanmaktadır. 4. kazanımda Ebu Eyyûb el-Ensari'nin tarih ve kültürümüzdeki yerine değinilmektedir. 5. kazanımda konuyla ilgili bir hadis metni, tercümesi ve kısa açıklaması verilerek, öğrencilerin bu hadisteki mesajları kavramasına yönelik etkinliklere yer verilmektedir.

94 A.g.k., s. 40.

3. Seçmeli Din Dersleri Kitapları Uluslararası İnsan Hakları Standartları Özelde Toledo Klavuz İlkeleriyle Uyumlu mudur?

Toledo Klavuz İlkeri'ne göre din eğitim ve öğretiminin hassas, dengeli, kapsayıcı, doktriner olmayan, yansız olmasının yanı sıra insan hakları ilkelerini esas alan nitelikler taşıması gerekmektedir. Bu ilkeler dışında Toledo Kılavuzu'nda bireylerin bir dine veya inanca inanma/bağlı olma haklarına saygı ve hoşgörü tutumunun kazandırılması; dinler ve inançlarla ilgili konuların insan hakları ve barış gibi daha geniş kapsamlı konularla ilişkilendirilmesi; farklı dinler ve inanç sistemleri ve bunların içindeki çeşitlilik hakkında temel bilgi sahibi olunması; tarih ve tarihsel gelişmeleri farklı bakış açılarıyla görme biçimlerinin var olduğunun algılanması; kişinin hayatında dinsel veya felsefi inancın önemli olduğunun kavranması; farklı dinler ve inançlar arasındaki benzerlik ve farklılıkların algılanması; dinsel topluluklar ve üyelerine ilişkin olumsuz basmakalıp tipler hakkında bilgi sahibi olarak bunların fark edilmesi ve sorgulanması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca çocukların ve ailelerinin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne saygı gösterilmesi en temel insan haklarından birisi olup, bu hak ve özgürlüğün din eğitim ve öğretiminde sürekli göz önüne alınması gerekmektedir.⁹⁵

Bu bölümde, yukarıda da belirtildiği gibi Toledo Klavuz İlkeleri ışığında ortaokul ve ortaöğretim boyunca müfredatta olan seçmeli din derslerine ait bütün kitaplar incelenecek, özellikle de aşağıda belirtilen üç ana unsura sıklıkla yer verilecektir.

Kapsayıcı

18. Milli Eğitim Şurası'nda Anayasa'nın 24. maddesi gereğince isteyen anne ve babaların çocuklarının ahlaki ve manevi değerlerini geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla seçmeli din eğitimi verilebilmesi için düzenlemeler yapılması gerektiği kararı alınmıştır. Bu kararda din eğitimi denirken sadece İslam dini kastedilmemektedir. Bu anlamda, seçmeli din dersi olarak okutulan derslerde sadece İslam dininin öğretilip öğretilmediği bu raporda detaylı bir incelemeye tabi tutulacaktır. Özellikle, bu noktada Temel Dinî Bilgiler dersinin neden sadece İslam dininden bahsettiği, sorulması gereken bir sorudur? Peygamberimizin Hayatı dersi kitaplarında tabii ki dersin içeriği itibarıyla Hz. Muhammed'in hayatının ağırlıklı olması anlaşılır olmakla birlikte, başka peygamberlere de değinilip değinilmediği incelenecektir. Kur'an-ı Kerim dersinde de başka dinlerin kutsal kitaplarına değinilip değinilmediği yakın bir incelemeye tabi olacaktır.

Bunun dışında bu raporda, söz konusu derslerdeki "milli değerler" ve "milli birlik ve beraberlik" vurgusuyla sadece Müslüman ve Türk kimliğinin ana özne olduğu bir "milli kültür"ün mü yerleştirilmeye çalışıldığı ve özetle bu kimliğin kapsayıcı olup olmadığı sorgulanacaktır.⁹⁶

95 Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi İnanç Özgürlüğü Uzmanları Danışma Kurulu, "Toledo Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools [Devlet Okullarında Dinler ve İnançlar Hakkında Öğretim Üzerine Toledo Kılavuz İlkeleri]", 2007, <https://www.osce.org/files/f/documents/c/e/29154.pdf>, erişim tarihi 11 Şubat 2021.

96 Bu ilkeler için bkz. Mine Yıldırım, "2011-2012 Öğretim Yılında Uygulanan Din Kültür ve Ahlak Bilgisi Dersi Programına İlişkin bir Değerlendirme", ERG Yayınları, İstanbul, ss. 8-10.

Doktriner Olmayan

Bu kitaplara baktığımızda “dinimiz”, “ilahi kitabımız”, “Peygamberimiz” gibi ifadeler yaygın bir şekilde kullanılmakta mıdır? Kullanılmaktaysa, din doğması olgusuna yol açacak biçiminde mi öğretilmektedir?⁹⁷

Yansız

Bu ilke çerçevesinde şu sorular sorulacaktır: Bu kitaplarda herhangi bir yoruma girilmeden farklı inançlara da değinilmekte midir? Diğer bir deyişle, başka din ve inançlara yansız bir şekilde yer verilmekte midir?

Böylesine bir sorgulama, giriş kısmında da belirtildiği gibi Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü’nün 15 Ocak 2021 tarihinde vermiş olduğu cevap uyarınca Hıristiyanlık veya Musevilik gibi dini azınlıklara veya farklı inançlara ait öğrencilerin veya velilerinin istemeleri halinde söz konusu seçmeli din derslerini tercih edebilme hakları göz önüne alındığında, bu derslerin kapsayıcı, doktriner olmayan ve yansız nitelikler taşıyıp taşımadığını anlamada daha önem arz etmektedir. Bu sorular bir de İslam dinine inanan öğrencilerin de diğer dinleri ne kadar kapsayıcı, doktriner olmayan ve yansız bir yaklaşımla öğrendiğini de anlamamızı sağlayacaktır.

Özetle, özelde Toledo Klavuz İlkelerinin ve genelde insan hakları ilkelerinin derslerin içeriklerinin belirlenmesinde ve derslerin öğretilmesinde önemle uygulanması gerekmektedir. Nitekim aşağıdaki bölümde bu hususlar doğrultusunda seçmeli din dersi kitapları incelenecektir. Kitapların incelenmesine başlamadan önce önemli bir konuya değinmekte fayda olacaktır. Basında da gündeme getirildiği gibi Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nce hazırlanan hutbelerin sonunda imamlar tarafından veya web siteleri aracılığıyla ailelere okullarda seçmeli din derslerini tercih etmeleri yönünde tavsiyelerde bulunmaktadır:

“Okullarımızda ders seçme süreci 24 Şubat 2017 tarihine, yani önümüzdeki cuma gününe kadar devam etmektedir. Geleceğimizin teminatı yavrularımızı okullarımızda tercihe bağlı olarak okutulan Kuran-ı Kerim ve Peygamber Efendimizin Hayatı derslerini seçmeye teşvik edelim. Çocuklarımıza Yüce dinimiz İslam’ı, Kerim Kitabımız Kur’an’ı, Peygamberimizin örnek hayatını öğretmenlerin anne babalar olarak üzerimize düşen dini bir vazife olduğunu unutmamalıyız.”⁹⁸

Devlet kurumlarının seçmeli din derslerin seçilmesi noktasında ailelere hiçbir şekilde baskı uygulamaması gerekmektedir.

97 A.g.k., s. 8.

98 “Diyanet’ten Cuma hutbesinde ‘Seçmeli din dersi’ propagandası”, Evrensel, 18 Şubat 2017, <https://www.evrensel.net/haber/308763/diyanetten-cuma-hutbesinde-secmeli-din-dersi-propagandasi>, erişim tarihi 11 Şubat 2021; Ayrıca bkz. “MEB’den Diyanete Dini Ders Fetvası”, Eğitim Sen, 16 Şubat 2016, <http://egitimsen.org.tr/mebden-diyanete-dini-ders-fetvasi/>, erişim tarihi 11 Şubat 2021; “Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Ders Seçim Süreci Devam Ediyor”, T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Konya Müftülüğü, 11 Şubat 2019, <https://konya.diyanet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal&ContentId=1147>, erişim tarihi 18 Ocak 2021; Kayhan Ayhan, “Valilik, müftülük, il milli eğitim ve dernek, seçmeli din dersleri için birleşti”, Cumhuriyet, 17 Ocak 2021, <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/valilik-muftuluk-il-milli-egitim-ve-dernek-secmeli-din-dersleri-icin-birlesti-1806606>, erişim tarihi 11 Şubat 2021.

3.1. Temel Dinî Bilgiler (İslam I ve II) Ders Kitapları

Ortaokul Temel Dinî Bilgiler (İslam I) kitabının birinci ünitesi “İman ve İslam” başlığını taşımaktadır. Burada, iyi bir Müslümanın Allah’a (c.c.) imanı sayesinde güçlü, sağlıklı ve dengeli bir karaktere sahip olması gerektiği; ailesine, vatanına, milletine, tüm insanlığa ve yaratılmış her şeye karşı sorumluluk bilinci, sevgi, merhamet ve şefkat duygularıyla hareket etmesi gerektiği belirtilmiştir.⁹⁹ Ünitenin tamamında sanki başka dinlere mensup olanların veya herhangi bir dini inancı olmayanların bu duygularla hareket edemeyeceği anlamı çıkmaktadır.

Bu ünite de ayrıca bireyin özgür iradesini kullanarak yaratılış amacına uygun işler yapması, bununla birlikte kadere de iman etmesi gerektiği belirtilmektedir.¹⁰⁰ Bu durum aslında bir çelişkiyi de doğurmakta, özgür iradesi olan bir kişinin neden kaderine boyun eğmesinin gerekeceği sorusunu gündeme getirmektedir.

Bu ünite de kâfir kelimesi “Allah’a (c.c.) ve peygamberi aracılığıyla bildirdiklerine inanmayan ve onları inkâr eden kişi” olarak tarif edilmiştir.¹⁰¹ Bu tarife göre, söz konusu kişiler kendi arzularına, yanlış inanç ve düşüncelerine göre yaşar. Gerçeği kabul etme konusunda önyargılı ve umursamaz oldukları, kalplerini İslam’ın çağrısına açmadıkları için Allah’ın (c.c.) ayetlerini anlayamazlar (Tevbe suresi, 124-125. ayetler). Allah’a (c.c.), meleklerine, peygamberlerine ve inananlara düşmanlık ederler (Bakara suresi, 98; Nahl suresi, 27. ayet). Dünya hayatını ahirete tercih eder ve insanları doğru yoldan ayırmaya çalışırlar (İbrahim suresi, 3. ayet).¹⁰² Ayrıca kâfirlerin cehenneme gideceği belirtilmektedir.¹⁰³ Bu tarife göre, Müslüman olmayan herkes kâfir olmaktadır ki, bu da doktriner ve ayrımcı bir yaklaşımdır. Toledo Klavuz İlkeleri’nde de belirtildiği gibi, bireylerin başka din ve inançlara da inanma hakları vardır; bu din ve inançların da öğrencilere öğretilmesi gerekmektedir. Nitekim herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne saygı gösterilmesi gerekmektedir; bu en temel insan haklarından birisidir.

“İbadet ve İnsan” başlığını taşıyan ikinci ünite de, “Allah (c.c.) katında geçerli tek din İslam’dır” denmektedir.¹⁰⁴ Bu, diğer bütün dinleri dışlayan bir tespittir. Haliyle diğer inançlara saygı ve hoşgörü gösterilmesi gerektiğine ilişkin Toledo Klavuz İlkeleri’yle de uyumlu değildir.

Üçüncü ünite “Müminlerin Özellikleri” başlığını taşımaktadır. Burada, müminlerin çevrelerinde meydana gelen kötülöklere, haksızlıklara ve zulümlere duyarsız kalamayacağı söylenmektedir; müminin kötülüğü engellemeye gücünün yetmediği durumlarda yetkili kişilerden yardım istemesi gerektiği, zira bazı durumlarda hakkın bireysel olarak aranmasının daha kötü sonuçlara sebep olabileceği belirtilmektedir.¹⁰⁵ Ancak burada bir çelişki bulunmaktadır. Yetkili kişilerden bir yardım alınması da bireysel hakların kullanımındır ki, bu hakkın kullanılmasının bazen nasıl kötü sonuçlar doğuracağı açıklanmamıştır.

Bu bölümde bir de Müslümanın Müslüman üzerindeki haklarından çokça bahsedilmekte, Müslümanların birbirine yardım etmesi gerektiği belirtilmektedir.¹⁰⁶ Fakat Müs-

99 Abdullah Bektaş, Dilek Türk Soydaş, Furkan Özudoğru, Mustafa Nezih, Pesen Sabahattin, Nayir Sinan, Özyurt Sümeyye Kırmacı, Tuğba Kevser Uysal, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu-Temel Dinî Bilgiler (İslam I)”, Devlet Kitapları, Ankara, 2019, s. 20.

100 A.g.k., s. 23.

101 A.g.k., s. 26.

102 A.g.k., s. 26.

103 A.g.k., s. 28.

104 A.g.k., s. 40.

105 A.g.k., s. 77.

106 A.g.k., s. 78.

lûmanların diğer din ve inançlardan insanlara nasıl davranması noktasında herhangi bir açıklama yapılmamaktadır. Kullanılan dilin ve söylemlerin yansız ve kapsayıcı olması gerekmektedir.

Dördüncü ünite “Nezaket” başlığını taşımaktadır. Hz. Muhammed’in, “İçinde can taşıyan hiçbir şeyi hedef yapmayın!” (Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 298) sözüne atf yapılarak her türlü canlıya saygının ve sevginin gösterilmesi gerektiğinin belirtilmesi hümanist bir bakış açısidir ki, uluslararası insan hakları hukukunda temel ilkeleriyle de uyumludur.¹⁰⁷ Nitekim bu durum Toledo Klavuz İlkeleri’nde de belirtildiği gibi, din ve inançla ilgili konuların insan hakları ve barış gibi konularla ilişkilendirilmesi anlamında önemlidir.

Ortaokul Temel Dinî Bilgiler (İslam II) kitabının birinci ünitesi “İslam ve Ahlak” üzerinedir. Bu başlık altında farklı surelerden örnekler verilerek Müslümanların babalarından, oğullarından, kardeşlerinden, eşlerinden hatta kendi canlarından daha çok Hz. Muhammed’i sevmesi gerektiği bildirilmiştir.¹⁰⁸

Bu bölümde dört temel erdemden bahsedilmektedir: adalet, hikmet, iffet ve cesaret. Söz konusu erdemler toplumda iyi bireylerin yetişmesi için önemlidir.¹⁰⁹ Bu erdemlere değinilmesi önemli olmakla birlikte, farklı din ve inançlarda da bu erdemlerden bahsedilip bahsedilmediğine değinilmesi yerinde olabilirdi ki, böylece diğer din ve inanç sistemlerinin de algılanılması noktasında katkıda bulunabilirdi. Ancak maalesef böyle bir bilgilendirmenin yapılmaması büyük bir eksikliklerdir.

Haksız ve meşru olmayan yöntemlerle elde edilen mal ve kazançların da ahlak prensipleriyle uyumlu olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca yaşam hakkının kutsallığı vurgulanmıştır ve bu durum Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 2. ve Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi’nin (MSHUS) 6. maddesinde güvence altına alınan yaşam hakkıyla da uyumludur.¹¹⁰ İffet kavramı açıklanırken de başkalarının özel hayatına müdahale edilmemesi gerektiği belirtilmiştir ki, bu da AİHS’in 8. ve MSHUS’un 17. maddelerindeki özel yaşam hakkı kapsamında önemlidir.¹¹¹ Bu durumlar tekrar din ve inançların insan hakları konusuyla ilintilendirilmesi anlamında önemlidir.

“İslam ve Temizlik” başlığı altında İslam medeniyetindeki çeşme, hamam, kuyu, sarnıç gibi yapıların İslam toplumunun temizliğe vermiş olduğu önemi gösterdiği belirtilmektedir.¹¹² Bu yapılar sanki başka kültürlerde ve inançlarda yokmuş gibi anlatılmaktadır, halbuki haliyle diğer kültürlerde de vardır. Bu durum yansızlık ilkesiyle gelişmektedir.

Bu bölümde ev, sokak, cadde, park, okul gibi ortak kullanım alanlarının da temiz tutulmasının hem insani hem de dini bir görev olduğunun belirtilmesi özellikle bugünlerde önemli bir konu olan çevre-insan ilişkisine önemli bir katkı sunmaktadır.¹¹³ Ayrıca kısaca da olsa Şafii mezhebine göre abdest alınırken neye dikkat edilmesi gerektiğinden ve hangi durumlarda abdestin bozulacağına da değinilmektedir; neden sadece bu mez-

107 A.g.k., s. 108.

108 Abdullah Açık, Ayşe Macit, Dilek Menküş, Elif Emine Dirlik, Hatice Buşra Paksoy, Hulusi Yiğit, Muhammet Beyazal, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu-Temel Dinî Bilgiler (İslam II)”, Devlet Kitapları, Ankara, 2019, s. 20.

109 A.g.k., s. 27.

110 A.g.k., s. 28.

111 A.g.k., s. 29.

112 A.g.k., s. 46.

113 A.g.k., s. 48.

hepten bahsedildiği ise çok açık değildir.¹¹⁴ Böylesi bir durum kapsayıcılık ve yansızlık ilkeleriyle de çelişmektedir. Nitekim herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne saygı gösterilmesi ve kapsayıcı ve yansız bir şekilde bütün din ve inançlara yer verilmesi gerekmektedir; bu en temel insan haklarından birisidir.

“Allah’ın Evleri: Mescitler” başlığı altında, Allah’a ibadet edilen yer olarak mescit dışında herhangi bir mekâna değinilmemesi Sünni İslami bir anlayışın kitaplarda vurgulandığının bariz bir örneğidir.¹¹⁵ Türkiye’den ve dünyanın farklı yerlerinden önemli camilere yer verilmiştir ki, bu da aynı anlayışın aşılınmaya çalışıldığını gösterir.¹¹⁶ Haliyle bu durum yansızlık ve kapsayıcılık ilkeleriyle de çelişmektedir.

“İslam ve Günlük Hayat” başlığı altında Müslümanların Hz. Muhammed’in çocuklarını, Ehli Beyt’ini ve onun ashabını sevmesi gerektiği tavsiye edilmektedir. Bazı mezhepler (örneğin Aleviler) için Ehli Beyt’in önemi belliyken bunlardan hiç bahsedilmemesi yine kapsayıcılığa ve farklı inançları da bilmek gerektiğine dair ilkelerle uyumlu değildir.¹¹⁷ Daha önce de belirtildiği gibi herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne saygı gösterilmesi temel bir insan hakkıdır, dolayısıyla bu metinlerde bütün din ve inançlara yer verilmesi gerekmektedir.

Bu bölümde sadece insanların değil hayvanların, bitkilerin ve tüm varlıkların haklarının olduğu gibi evrensel bir insan hakları bakışı sunulmaktadır. Bu bakış açısı son derece olmakla birlikte, konunun sadece bir cümleye geçirilmesi bu tespiti çok sınırlı tutmuştur.¹¹⁸ Öte yandan, sınırlı da olsa bu bakış açısı din ve inançların insan hakları standartlarıyla ilişkilendirilmesi anlamında önemlidir.

Ortaöğretim Temel Dinî Bilgiler (İslam I) kitabının birinci ünitesinde “Sosyal Hayatın Temeli Olarak Aile” başlığı altında aile, din ve hukuk açısından herhangi bir engeli olmayan erkek ile kadının kendi hür iradeleriyle evlenmesi sonucunda kurulan en küçük toplumsal yapı olarak tarif edilmektedir. Bu, sorunlu bir tanımdır. Birincisi akla şu soru gelir: Kendisini “laik” diye tanımlayan bir ülkede evlilik için dini şartlar gerekli midir? Ayrıca evlilik kurumunun sadece kadın ve erkek arasında hayata geçirilebileceğinin belirtilmesi, aynı cinsiyetten insanların evliliğinin kabul edilmediğini gösterir.¹¹⁹ Bu da uluslararası insan hakları hukukunun evrensel ilkelerinden birisi olan ayrımcılığın yasaklanmasıyla uyumlu değildir.

“Dinimiz sağlıklı ve hayırlı nesiller yetiştirmek için evlenmeyi teşvik etmiştir” cümlesiyle, evlilik dışı birliktelikler tamamen saf dışı bırakılmıştır.¹²⁰ Halbuki uluslararası insan hakları hukukuna göre, evlenmek nasıl bir hak ise evlenmemek de bir haktır.

Boşanma başvurulacak en son çare olarak görülmekte, hangi durumlarda boşanılacağından söz edilmemektedir. Hatta Hz. Muhammed’in boşanmayı Allah’ın en sevmediği helal olarak nitelendirdiği de belirtilmektedir (Ebû Dâvûd, Talâk, 3).¹²¹ Böylesi bir durum kişinin hür iradesinin cendere altına alınması ve bu da AİHS’nin 8. ve MSHUS’un 17. maddelerinde belirtilen özel yaşam hakkının ihlali anlamına gelebilir.

114 A.g.k., s. 52, 56.

115 A.g.k., s. 82.

116 A.g.k., s. 85-90.

117 A.g.k., s. 104.

118 A.g.k., s. 112.

119 Sabahattin Nayir, Mustafa Yılmaz, Veli Karatas, Mustafa Nezihi Peşen, Furkan Özudoğru, “Ortaöğretim- Temel Dinî Bilgiler (İslam I) Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2. Baskı, 2019, s. 12.

120 A.g.k., s. 12.

121 A.g.k., s. 12.

Bir toplumun güçlü olmasının yegâne temelini aile kurumunun varlığı olduğu kitapta defalarca belirtilmektedir. Bütün milletlerin ve devletlerin var olmasının koşulunun aile yapısının korunmasıyla mümkün olacağına altı çizilmiş, başka ülkelerin anayasalarına atıflar yapılarak aile yapısının önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Bireyin doğru, dürüst, adaletli olmayı ve paylaşma kültürünü kazanmayı sadece aile içinde öğrenebileceği de ifade edilmektedir. Bu, ailesi olmayan, örneğin yetiştirme yurtlarında büyüyen çocukları toplum dışına atan sorunlu bir yaklaşımdır; zira aile kitapta anne ve baba figürlerinin bulunduğu bir toplumsal bir yapı olarak tarif edilmektedir.¹²² Özetle, bu sorunlu bakış yine ayrımcılık ve eşitlik ilkeleriyle çelişki arz etmektedir.

Bu kitapta usulüne göre evlilik kavramının içine söz kesme, nişan, nikâh, düğün gibi ritüeller eklenmiştir. Kişilerin özgür iradesinden bahsedilirken bir yandan da bu tip mekanizmalarla ailelerin de olurlarını almanın ve onların da bu sürece katılımının zorunlu tutulması çelişki arz etmektedir.¹²³ Bunun, ailelerin onayı olmadan yapılan bir evliliğin kabul edilmeyeceği anlamına mı geldiği maalesef açık değildir.

Sonuç olarak aile kavramına kitapta önemli görevler yüklenmektedir. Ailenin huzur ve mutluluğun kaynağı olduğu, sorumluluk duygusunun ailede kazanılabileceği, dini ve ahlaki duyguların ailede öğrenileceği, toplumun devamının aileyle mümkün olabileceği ve ailenin toplumun çekirdeği yani özü olduğu belirtilmektedir. Böylesine önemli görevler yüklenen aile kurumuna karşı çıkan bireylerin mutsuz ve huzursuz, dini ve ahlaki duygulara sahip olmayan, sorumluluk bilinci taşımayan ve toplumun varlığı için tehlike arz eden kişiler olduğu söylenmekte, bu da ayrımcılık ve eşitlik ilkelerinin ihlali anlamına gelmektedir.¹²⁴

Kitabın “Evlilik ve Nikâh” başlıklı bölümünde, toplum değerlerini benimseyen, milli ve manevi değerlere sahip, inançlı ve ahlaklı bireylerin meşru evlilikler yoluyla çoğalacağı belirtilmektedir. Bu evliliklerle gayrimeşru ilişkilerin yani ahlaksızlığa giden yolların da önünün kesileceği belirtilmektedir. Yukarıda da ifade ettiğim gibi, hiçbir evlilik sözleşmesi olmadan birlikte yaşayan ve çocuk sahibi olanlar bu durumda inançsız, ahlaksız addedilecek ve bu çiftlerin yetiştireceği çocuklar da toplumun milli ve manevi değerlerine sahip olmayan bireyler mi sayılacaktır? Meşru evlilikler ile milli değerlerin arasında bağlantı kurulmaya çalışılması pek çok sorunu beraberinde getirecek bir yaklaşım olabilir ve eleştirilmeye çok açıktır.¹²⁵ Bu son derece doktriner bir yaklaşım tarzıdır.

Kitapta, bir Müslümanın kimlerle evlenmemesi gerektiği Nisa suresi, 23. ayete atıfla şöyle vurgulanmıştır: “Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları, sizi emziren anneleriniz, süt bacılarınız, eşlerinizin anneleri, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla birleşmiş değilseniz (nikâh ortadan kalktığında) kızlarınızı almanızda size bir sakınca yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir, Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”¹²⁶

Ayetin son cümlesinde bu kurallara uymayıp evlenenlerin Allah tarafından bağışlanacağına belirtilmesi tartışmalara yol açabilir. Bir taraftan bireyin özgür iradesi olmasının

122 A.g.k., ss. 12-13.

123 A.g.k., s. 13.

124 A.g.k., s. 13.

125 A.g.k., s. 14.

126 A.g.k., s. 15.

dan dolayı istediği kişiyle evlenmesine herhangi bir kısıtlamanın getirilemeyeceği belirtilirken, bir diğer görüşte toplum değerlerinden bahsediliyorsa, böylesine bir ahlak yoksunluğunun nasıl bağışlanacağı sorulabilir. Bu konu da maalesef ilgili bölümde net değildir.

Evlilik için şartları yerine getirilmiş nikâh koşulu aranmaktadır; bunun olmaması halinde evlilik yapılamayacak mıdır? Yukarıda da belirtildiği gibi, nikâh ve evlilik gibi kavramlara karşı çıkanlar aile olamayacak mıdır? Evlilik için mehir kavramından bahsedilmekte, Müslüman bir erkeğin nikâh sırasında evleneceği kadına verdiği veya vermeyi kabul ettiği mal ya da para “mehir” olarak adlandırılmaktadır. Bu tanım da şu soruyu akla getirir: Böylesi bir mal ya da parayı veremeyen kişiler evlenemeyecek midir? Ayrıca bu mal veya paranın, boşanma halinde kadının ekonomik olarak güvence altına alınması için verildiği belirtilmektedir ki, bu yaklaşım kadınların toplumda ekonomik bağımsızlıklarını sağlayabilecek bir rol üstlenemeyecekleri yönünde bir algılamaya denk gelebilir.¹²⁷ Bu da haliyle tartışmalara yol açabilir.

Kitapta bazı yerlerde “hanım” kelimesi kullanılması da uluslararası sözleşmelerle uyumlu değildir. Bunun yerine “kadın” denmesi daha uygun olacaktır.¹²⁸

“Eşlerin Karşılıklı Sorumlulukları” başlığı altında şu tavsiyede bulunmaktadır: “Eşlerin, birbirlerinin olumsuzluklarını örtmeleri, hata, kusur ve günahlara karşı birbirlerini korumaları, eksiklerini tamamlamaları öğütlenmektedir.”¹²⁹ Bu tür bir tavsiye çok farklı yorumlara yol açabilmektedir. Hukuk devletinin var olduğu bir toplumda bireylerin herhangi bir suç unsurunu fark etmeleri halinde ilgili mekanizmalara bildirmeleri gerekmektedir. Bu tanım çerçevesinde ise sanki eşlere böyle bir durumda birbirlerini korumak için susmaları öğütlenmektedir; ki söz konusu tavsiye hukuk devletinin mekanizmalarının işlemesi anlamında sorunludur. Öte yandan “Hak ve Adaleti Gözetme” başlığı altında herhangi bir adaletsizliğin ve haksızlığın görülmesi halinde sessiz kalınmaması gerektiği de tavsiye edilmektedir (Nisa suresi, 135. ayet). Bu iki tavsiye birbiriyle zıtlık arz etmektedir.

Bu bölümde güven, sadakat, sevgi, saygı ve iyi niyet kavramlarına değinilmektedir.¹³⁰ Bunlar gerek toplumsal gerekse uluslararası belgelerde de teşvik edilen, dolayısıyla kitapta da yer verilmesi olumlu olan kavramlardır. Aile içi iletişimin nezaket ölçüleri içinde devam ettirilmesi tavsiyesi de metne olumlu bir katkıda bulunmaktadır.¹³¹ Nitekim dini inançların saygı, barış, sevgi gibi kavramlarla ilişkilendirilmesi yönündeki Toledo Klavuz İlkeleri’yle de uyumludur.

Bu bölümde bahsedilen “aile mahremiyeti”, AİHS’nin 8. ve MSHUS’un 17. maddeleri içerisinde değerlendirilebilecek bir kavramdır. Bu kavramdan bahsederken Hz. Muhammed’in şu sözlerine yer verilmektedir: “Sizin kadınlarınız üzerindeki haklarınız sevmediğiniz kimseleri evinize sokmamaları ve hoşlanmadığınız kimselerle konuşmalarınıdır. Dikkat edin! Onların sizin üzerinizdeki hakları ise yedirmek ve giydirmek hususlarında ihsanda bulunmanızdır” (Tirmizî, Ridâ, 11). Bu sözler bazı soru işaretleri yaratmaktadır: Erkeklerin kadınlar üzerinde bu kadar hakkı varken, kadınlar neden sadece yemek ve giymek kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir? Bu sözün biraz daha açıklanması bu gibi soruların önlenmesini sağlayacaktır.¹³²

127 A.g.k., s. 14.

128 A.g.k., ss. 14, 17, 46, 114.

129 A.g.k., s. 16.

130 A.g.k., ss. 16-18.

131 A.g.k., s. 18.

132 A.g.k., s. 17.

“Sulh” başlığı altında sosyal, siyasi, ailevi barışın sağlanmasının insanların birbirinin soy, renk, dil gibi farklılıklarını hor görmemesiyle mümkün olduğu belirtilmektedir.¹³³ Bu yaklaşım uluslararası hukukun da güvence altına aldığı ayrımcılığın yasaklanması ve eşitlik ilkeleriyle ilgili maddelerle de uyumludur. Fakat AİHS’nin 14. ve MSHUS’un 26. maddelerinde belirtildiği gibi ayrımcılıkla ilgili hususların genişletilmesinde fayda bulunmaktadır. Şöyle denebilir: “Uluslararası hukukta tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.”

Bunun dışında bu bölümde barışın önündeki engeller huzursuzluk, karamsarlık, hırçınlık, kin, nefret ve intikam duyguları olduğu; bu duyguların yerine İslam’ın emrettiği doğruluk, adalet, merhamet, kardeşlik gibi değerlerin koyulmasının barışı mümkün kılacağı; kişilerin bu değerleri bir hayat tarzı haline getirmesinin İslam’ın istediği güzel ahlaklı fertleri ortaya çıkaracağı; bu fertlerin oluşturduğu toplumun da barış ve huzur içinde yaşayacağı belirtilmektedir.¹³⁴ Toledo Klavuz İlkeleri’nde de bahsedildiği gibi, din ve inançların barış kavramlarıyla ilişkilendirilmesi önemli bir tespittir. Bu noktada başka dinlere de yer verilmesi yine Toledo Klavuz İlkeleri’nden birisi olan kapsayıcı ve yansız olmamak ilkeleriyle de uyum arz edecektir. Özetle, herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne saygı gösterilmesi ve kapsayıcı ve yansız bir şekilde bütün din ve inançlara yer verilmesi gerekmektedir. Bu asla vazgeçilemeyecek bir insan hakkıdır.

“Kardeşlik” başlığı altında kardeşin tanımı şöyle yapılmıştır: “Aynı anne ve babadan doğan kişilerdir.”¹³⁵ Bu durumda, baba veya annenin ayrı olması halinde bireyler kardeş olamayacak mıdır? Aynı tanımda kardeşliğin kan bağı üzerinden kurulabileceğinin de belirtilmiş olması, evlat edinilen çocukların kardeş olamayacağı yorumuna yol açar, bu da ayrımcılık ilkelerinin ihlali anlamına gelir. Hatta bu bölümde aynı inanca sahip olanların da İslam’da kardeş olarak tarif edileceği belirtilmektedir ki, farklı inançlardan insanların bu tarif içerisinde yer almaması ayrımcılık ilkesinin bir kez daha ihlali anlamına gelebilir.

“Ahlaki Yozlaşma” başlığı altında, iyi insan olmak için İslam dini ve ahlaki değerleri yaşamak gerektiği belirtilmektedir.¹³⁶ Herhangi bir dini inancı olmayan veya İslam dışındaki dinlere inananlar bu tanımlamayla ahlaksızlar kategorisine girmektedir ki, bu da ayrımcı ve doktriner bir anlayıştır.

Bunun dışında aynı bölümde şöyle denmektedir: “Ahlaki yozlaşma günümüzde, iletişim araçlarının çeşitlenip çoğalması, sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla her geçen gün daha da artmaktadır. Müstehcen yayınlar yapan, ahlaki değerleri hiçe sayan bazı televizyon programları, internet siteleri, oyunlar ve dizilerle şekillenen magazin kültürü ahlaki yozlaşmaya sebep olmaktadır. Bütün bunlar insani ve ahlaki değerleri yozlaştırırken, insanı kendisine yabancılaştırmaktadır. Dinimizde bunlar malayani olarak adlandırılmıştır. Malayani olan şeyler; insanın kendisine, çevresine, dünya ve ahiret hayatına bir faydası olmayan söz ve davranışlardır.”¹³⁷ Bu tanımlamada farklı görüşlere yer verilmesi ve teknolojinin, özellikle sosyal medyanın faydalarına da değinilmesi yansızlık ilkesiyle de uyumlu olacaktır.

133 A.g.k., s. 23.

134 A.g.k., s. 23.

135 A.g.k., s. 26.

136 A.g.k., s. 31.

137 A.g.k., s. 32.

Allah (c.c.) rızasını gözeterek yaşamak yerine sınırsız haz isteği içinde olmanın insanları intihar, gasp, cinayet, yolsuzluk, hırsızlık, haksızlık, şiddet, edepsizlik, uyuşturucu ve fuhuş gibi Allah'ın (c.c.) haram kıldığı davranışlara sürüklediği belirtilmektedir.¹³⁸ Bu tanımlama sosyal, ekonomik, kültürel vb. faktörler göz önüne alınmadan yapılırsa çok dar bir bakış açısı arz etmektedir. Böylesi bir yaklaşım tarzı da büyük tartışmalara yol açabilir.

“Tecessüs ve Mahremiyeti İhlal” başlığı altında, İslam dinin özel hayatın araştırılmasını ve ifşa edilmesini yasakladığı, özel ve resmi kurumların da kişisel verilere karşı sorumluluklarının olduğu belirtilmektedir. Bu durum AIHS'nin 8. ve MSHUS'un 17. maddeleriyle de paralellik arz etmektedir. Ancak aynı bölümde kadınların tesettüre bürünmesinin erkeklerin gözlerini haramdan sakınmaları ve iffetlerini korumaları için gerekli olduğu anlatılmaya çalışılmaktadır (Nur suresi, 30-31 ayetler).¹³⁹ Bu yaklaşıma göre, tesettüre bürünmemiş kadınların durumunun ne olacağı belirsizdir. Neticede yine herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne saygı gösterilmesi gerekmektedir.

“Yaralama ve Öldürme” başlığı altında, yaşama hakkının bütün hakların temeli olduğuna değinilmesi uluslararası insan hakları anlayışıyla uyumludur. Kur'an-ı Kerim'in ilgili surelerine değinilerek (Isra suresi, 33. ayet; Maide suresi, 32. ayet) insan öldürmenin büyük bir suç olduğunun da altı çizilmiştir.¹⁴⁰

“Zina” başlığı altında, evlilik bağı olmaksızın iki kişinin gayrimeşru ilişki kurmasının en büyük günahlardan birisi olacağı ve bu kişilerin “zâni” kabul edileceği belirtilmektedir.¹⁴¹ Bu tanımlamaya göre, evlilik dışı ilişki yaşayan kişilerin hepsi günahkâr sayılmaktadır. Bu bölümde ayrıca kadın ve erkeğin birbiri için yaratıldığı, sosyal hayatın dengesi ve insanların mutluluğu için iki farklı cinsiyetin birlikteliğinin şart olduğu belirtilmektedir.¹⁴² Aynı cinsiyetteki kişilerin ilişkileri çok büyük bir günah olarak tarif edilmekte, bu da haliyle ayrımcılık ilkelerinin ihlali anlamına gelmektedir.

“İslam Ekonomisinin Ahlaki Temelleri” başlıklı ikinci ünite, üretilen mallarda helallik, kalite, sağlık ve hijyen şartlarına riayet etmekten bahsedilmesi önemlidir. İslam ahlakının doğru, dürüst, adil, güvenilir ve yardımsever olmayı öğrettiğinin altı da çizilmektedir.¹⁴³

“Kul Hakkı” başlığı altında, bireylerin sadece birbirine değil, topluma ve devlete karşı da sorumluluklarının olduğu belirtilmektedir. Örneğin her bir vatandaşın vergi vermek, askere gitmek gibi sorumluluklarının olduğu, bunları yerine getirmeyenlerin yaşadıkları topluma haksızlık ettikleri ve kul hakkı yedikleri ifade edilmektedir.¹⁴⁴ Bu tanımlamayla, uluslararası insan hakları hukukunda tanınan ve bu hakkını kullanan vicdani retçiler de kul hakkı yiyenler kategorisine girmektedir ve bu, insan hakları evrensel hak ve özgürlükleriyle uyumlu bir yaklaşım değildir.

“İşçi ve İşveren Hakları” başlığı altında, işçilerin hak ettikleri ücretleri almaları ve çalışma şartlarının insan serf ve izzetine uygun olması gerektiği belirtilmektedir. Bir diğer deyişle, işveren işçinin beden ve ruh sağlığına uygun bir iş ortamı hazırlamalıdır.¹⁴⁵ Bu, uluslararası işçi haklarına uygun bir yaklaşımdır.

138 A.g.k., s. 32.

139 A.g.k., ss. 34-35.

140 A.g.k., s. 39.

141 A.g.k., s. 39.

142 A.g.k., s. 40.

143 A.g.k., s. 49.

144 A.g.k., s. 56.

145 A.g.k., ss. 57-58.

“Rüşvet” başlığı altında 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 252. maddesine atıf yapılarak rüşvetin ceza hukukundaki karşılığına yer verilmesi olumludur. Başka konular (uyuşturucu kullanımı, zina, hileli satış, yapay olarak fiyatlarla oynama, karaborsacılık gibi) işlenirken de ceza hukukuna atıf yapılması faydalı olabilir. Hatta “İslam ve Hukuk” başlıklı ünite de Türk Ceza Kanunu’na atıfta bulunulmaması eksikliklerdir. Bunun yanında, hiçbir kimsenin başkasının günahı yüzünden kınanamayacağı veya cezalandırılmayacağı belirtilerek suçun şahsiliği ilkesine dikkat çekilmesi önemlidir. Bazı durumlarda ise hayati riskin olması halinde kişinin nefsi müdafaa da bulunmasının cezada indirim veya muafiyete yol açacağına altının çizilmesi de uluslararası hukuk standartlarıyla uyumludur.¹⁴⁶

“Anahatlarıyla İslam Ahlakı” başlıklı beşinci ve son ünitenin birinci konusu “İslam Ahlakının Gayesi ve Konusu”dur. Burada Kur’an-ı Kerim’e atıf yapılarak “Şüphesiz, Allah katında din İslam’dır..” ifadesiyle,¹⁴⁷ diğer dinler ikincil kategoriye sokulmaktadır. Böylesi bir durum yansızlık ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Diğer din ve inançlara da saygı gösterilmesi uluslararası insan hakları hukukunun temel ilkelerinden birisidir.

Bu bölümde iyi bir Müslüman olmanın öncelikle Allah’a ve onun kulu ve resulü olan Hz. Muhammed’e iman etmekle mümkün olacağı, Hz. Muhammed’in bütün emirlerine itirazsız itaat edilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁴⁸ Allah’ın sevdiği kişiler de Hz. Muhammed’e uymaya çalışan, onun edebiyatı edeplenen, onun ahlakını ve davranışlarını kendine hayat ölçüsü olarak kabul eden kişiler şeklinde tarif edilmektedir.¹⁴⁹ Bu noktada akla şu soru gelir: Başka peygamberlere inananlar veya inanmayanlar Allah’ın sevmediği kullar mı olmaktadır? Eğer öyleyse bu doktriner bir yaklaşımdır ve yansızlık ilkesiyle de çelişmektedir.

Ortaöğretim Temel Dinî Bilgiler (İslam II) kitabının “İman” başlığını taşıyan birinci ünitesinde İslam’ın teslimiyet, itaat etmek, boyun eğmek, bağlanmak, barış ve esenlikten yana olmayı gerektirdiği belirtilmektedir.¹⁵⁰ Ancak örneğin AİHS’nin 9. ve MS-HUS’un 18. maddeleri din ve inanç özgürlüğünden bahsederek, kişinin istemesi halinde inancını da değiştirme özgürlüğünün var olduğunu güvence altına almaktadır. Bu anlamda bireyden sorgusuz sualsiz itaat etmesinin beklenmesi söz konusu maddelerde de güvence altına alınan düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün ihlali yol açabilir. Ayrıca bu ünite de imanın herhangi bir baskı, tehdit, zorlama olmaksızın kişinin özgür iradesiyle gerçekleşmesi gerektiği de belirtilmektedir ve bu, koşulsuz itaatle uyuşmamaktadır.¹⁵¹ “İman ve İmanın Mahiyeti” başlığı altında, iman edenler ve etmeyenlerden bahsedilmekte, sadece Ehl-i Sünnet anlayışına (İmam Maturidi, İmam Es’ari, İmam Cuveyni) yer verilmekte, farklı anlayışlardan bahsedilmemektedir.¹⁵² Ayrıca bu bölümde “kalple tasdik”, “dille ikrarla beraber amel etmeyi imanın ayrılmaz parçası olarak görenler”, “sadece dille ikrarı yeterli görenler” ve “imanı sadece bilgiden ibaret sayanlar” gibi tasnifler bulunmaktadır ve Hariciler, Mutezile, Murcie, Kerramiye, Cehmiyye, Neccariyye mezheplerine yer verilmiştir.¹⁵³ Halbuki Toledo Klavuz İlkeleri’nde de belirtildiği gibi, farklı din ve inanç sistemlerini de bilmek önemlidir.

146 A.g.k., s. 79.

147 A.g.k., s. 86.

148 A.g.k., ss. 99-100.

149 A.g.k., s. 102.

150 Abdullah Açıık, Veli Karataş, Mustafa Yılmaz, “Ortaöğretim- Temel Dini Bilgiler (İslam II)”, Devlet Kitapları, Ankara, 2019, ss. 13-14.

151 A.g.k., s. 23.

152 A.g.k., s. 19.

153 A.g.k., ss. 19-20.

“İslam İnanç Esasları” başlığı altında Kur’an-ı Kerim dışında Allah’ın peygamberlerine indirdiği bütün kitaplara iman edilmesinin de inanç esasları içinde olduğu belirtilmiştir. Bu ifade diğer dinlere de saygı duyulmasının önünü açması anlamında önemlidir.¹⁵⁴ Kastedilen kitaplar Tevrat, Zebur ve İncil’dir.¹⁵⁵ Sadece bu kitaplara vurgu yapılması diğer dinlerin göz önüne alınmamasına yol açmaktadır ve bu, büyük bir eksikliklerdir.

“Namaz Kılmanın Önemi” başlıklı ikinci ünite de Müslüman olan, ergenlik çağına gelmiş ve akıl sağlığı yerinde olan herkesin namaz kılmasının İslam’ın beş şartından birisi olduğu söylenmiş ve Şafii mezhebine göre namazın rukûnları belirtilmiştir.¹⁵⁶ Şafii mezhebinde nelerin farz olduğu, nelerin abdesti bozduğu da detaylıca anlatılmıştır.¹⁵⁷ “Oruç ve Zekât” başlığı altında da Şafii inancına göre nelerin orucu bozup bozmayacağı belirtilmiştir.¹⁵⁸ Hatta yine nelerin zekât olarak kabul edilip edilmeyeceği sayılmıştır. Bu bölümde Hanefi mezhebinden de bahsedilerek, nelerin zekâta tabi olduğu söylenmektedir.¹⁵⁹ Şafilik ve Hanefilik dışında başka mezheplere değinilmemesi kapsayıcı bir yaklaşım değildir. Daha önce de belirtildiği gibi, diğer din ve inançlara saygı gösterilmesi ve bunlara da eşit derecede yer verilmesi yansızlık ilkeleriyle de ilişkilidir.

“Hac ve Kurban” başlıklı ünite de Allah’ın insanların makam ve mevkilerine, cinsiyetlerine ve derilerinin rengine değil kalplerine bakmakta olduğu belirtilmektedir. Burada sevgi ve saygı kavramlarına vurgu yapılması önemlidir, ancak kapsam AİHS’nin 14. ve MSHUS’un 26. maddelerindeki ayrımcılık yasağı ilkeleri doğrultusunda daha da genişletilebilir.¹⁶⁰ Bu bölümde de yeniden Şafii mezhebine göre hac sırasında nelerin farz olduğu belirtilmiştir.¹⁶¹ “Kurban” başlığı altında da Şafii mezhebinde kurbanın sünnet olduğu söylenmiştir.¹⁶² Tam bu noktada neden sadece bu mezhebe değinildiği belirsizdir ve yukarıda da belirttiğim gibi kapsayıcı ve yansız olma ilkeleriyle de uyumlu değildir.

“Cihat” başlığı altında vatan savunması için gerektiğinde düşmanlara karşı silahlı mücadele verilmesi gerektiği ve bunun bir farz, yani ibadet olduğu belirtilmektedir.¹⁶³ Bu noktada her türlü savaş ve şiddeti reddeden vicdani retçilere bir kez daha değinmek yerinde olacaktır. Uluslararası insan hakları hukukunda da tanınan bu hakkı kullanan kişiler bu durumda ibadetini yerine getiremeyecektir ve dolayısıyla da “günahkâr” olacakları sonucuna varılabilir. Bu durum din ve inançların insan hakları hukukuyla ilişkili olmalı ilkesiyle de çelişki arz etmektedir.

3.2. Kur’an-ı Kerim Ders Kitapları

Ortaokul 5. sınıfta okutulan ders kitabı iki ünite den oluşmaktadır. “Kur’an-ı Kerim ve Mesajı” başlıklı birinci ünite de şöyle denmektedir: “Anne-babaya ‘öf’ demeyi uygun görmeyen, başkalarına zarar vermeyi ve yalan söylemeyi yasaklayan ayetleri okuduğumuz halde anne-babamızı üzer ve yalan söylersek Kur’an’ı sevdiğimizi söylememiz ek-

154 A.g.k., s. 29.

155 A.g.k., s. 30.

156 A.g.k., ss. 51-53.

157 A.g.k., s. 61.

158 A.g.k., s. 82.

159 A.g.k., s. 91.

160 A.g.k., s. 97.

161 A.g.k., s. 103.

162 A.g.k., s. 106.

163 A.g.k., s. 109.

sik kalır.”¹⁶⁴ 5. sınıf öğrencisine böyle bir baskı uygulayarak anne-baba sevgisi ile Kur’an-ı Kerim sevgisinin bağlantılı tutulması yanlıcı bir bakış açısıdır.

Ayrıca bu bölümde “Yüce Rabbimiz Kur’an-ı Kerim’de kendi sözlerinin okunmasını istemiş ve Kur’an okuyanları şöyle övmüştür. Allah’ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah için) gizli ve açık sarf edenler, asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilirler. Çünkü Allah, onların mükâfatlarını tam öder ve lütfundan onlara fazlasını da verir. Şüphesiz O, çok bağışlayan, şükrün karşılığını bol bol verendir” (Fatır Sûresi, 29-30. ayetler) denmektedir. Hz. Muhammed’in bir sözüne de yer verilmiştir. Böyle bir baskıcı ifadenin bu yaştaki çocuklar üzerinde olumsuz psikolojik etkiler yaratabileceği iddia edilebilir. Bu da haliyle pedagojik tartışmalara yol açabilir.

Bu ünite de Hz. Âdem’e gönderilen dinin Allah’a (c.c.) teslimiyet temelleri üzerinde yükselmiş İslam olduğu söylenmektedir; oysa Hz. Âdem’den diğer dinler de bahsetmektedir.¹⁶⁵ Hz. Âdem’e gönderilen dinin İslam olduğunun belirtilmesi doktriner bir yaklaşımdır.

Hz. Nuh’un her fırsatı değerlendirdiği ve gece gündüz, bazen herkesin içerisinde bazen de yalnız, sürekli insanları İslam’a çağırdığı belirtilmiştir. Halbuki Hz. Nuh’un İslamiyet’ten önce yaşadığı bilinmektedir.¹⁶⁶ Bu ifadeler Hz. Hud ve Hz. Salih için de geçerlidir.¹⁶⁷ Bu yaklaşımlar doktriner olmama ve yansız olma ilkeleriyle uyumlu değildir.

Bu ünite de ayrıca “İslam rahmettir, merhamettir. Bir başka deyişle İslam rahmet ve merhamet dinidir” denmektedir.¹⁶⁸ Ancak bu husus detaylıca açıklanmamıştır.

“Kur’an-ı Kerim’i Okumaya Giriş” başlıklı ikinci ünite de “Kur’an-ı Kerim, sözlerin en üstünü ve en güzelidir. Onu öğrenen ve öğretenler de insanların en hayırlılarıdır” denmektedir.¹⁶⁹ Bu, diğer dinleri dışlayıcı, doktriner ve yanlı bir yaklaşımdır.

Kur’an-ı Kerim okumanın bir ibadet olduğu ifade edilmekte, ancak Arapça okunup okunmayacağı konusunda bir açıklama yapılmamaktadır. Sonraki bölümlerde ise Arapça harflerden bahsedilmektedir ki, dünyanın en zengin ve zor dillerinden birisi olan Arapça’yı sadece 43 sayfada Türkçe ile karşılaştırmanın maalesef imkânı yoktur.¹⁷⁰ Bu dili öğretebilecek yeterliliğe sahip öğretmenlerin niteliği de sorgulanması gereken bir diğer mevzudur. Bu noktada Kur’an-ı Kerim’in Türkçe öğretilmesi yönünde son 10 yıldır yaşanan tartışmalara da “Namazda okuduğumuz ayetlerle Allah’ın (c.c.) huzurunda ne dediğimizi bilmek için, sıkça okuduğumuz surelerin anlamını öğrenmeliyiz. Bunun için de Kur’an’ın kendi dilimize yapılmış çevirilerinden yararlanmalıyız” denerek katkı sunulmaya çalışılmıştır.¹⁷¹

Bu ünite de bir de “Bu sebeple Kur’an’ı öğrenmek, öğretmek ve ezberlemek, büyük bir onurdur” denmektedir.¹⁷² Bu, “Kur’an-ı Kerim dışında din kitaplarının öğretilmesi ve ezberlenmesi bir onursuzluk mudur?” sorusunu ortaya çıkarır. Haliyle böylesi söylemler Toledo Klavuz İlkeleri’nden yansız olma ve diğer din ve inançların da öğretilmesi ilke-

164 Ali Öge, Murat Göçer, Faruk Salman, Nazif Yılmaz, “Ortaokul- İmam Hatip Okulları- Kur’an-ı Kerim 5 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 5. Baskı, 2019, s. 13.

165 A.g.k., s. 18.

166 A.g.k., ss. 18-23.

167 A.g.k., ss. 24-33.

168 A.g.k., s. 41.

169 A.g.k., s. 46.

170 A.g.k., ss. 48-91.

171 A.g.k., s. 94.

172 A.g.k., s. 95.

leriyle de uyum arz etmemektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, diğer din ve inançlara saygı gösterilmesi ve bunlara da eşit derecede yer verilmesi yansızlık ilkeleri açısından da önemlidir.

Öğretim programında bu ders kapsamında hedeflenen dualar öğrencilere koro gibi çalışmalarla öğretilmeye çalışılmaktadır.¹⁷³ Bu bölümde Bakara suresi okutulmaktadır. Sübhaneke, Tahiyat, Salli Barik, Rabbena ve Kunut duaları ise öğrencilere ezberletilmeye çalışılmaktadır, ancak neden bu duaların özel olarak seçildiği net değildir.¹⁷⁴

6. sınıfta okutulan kitaptaki konular 5. sınıf kitabındakilerle aynıdır. Bu kitapta da iki ünite bulunmaktadır. “Kur’an-ı Kerim’i Tanıyalım” başlıklı birinci ünite Kur’an okumanın aşamalarından bahsedilmiş, Kur’an ayetlerinin Arapça metninden tecvid kurallarına uygun okunması ve doğru anlaşılması gerektiği belirtilmiştir.¹⁷⁵ Ancak Arapça okunan bir metnin 6. sınıf öğrencileri tarafından nasıl anlaşılacağı noktasında soru işareti bulunmaktadır. Bu ünitenin sonraki sayfalarında bu soruya şöyle cevap verilmektedir: “O zaman Arapça bilmeyen bu Müslümanlar, Kur’an-ı Kerim’i kendi dillerine aktarılmış meallerden, geniş açıklaması olan tefsirlerden, Kur’an ile ilgili çalışmalardan okuyup üzerinde düşünerek anlamaya çalışmalıdırlar.”¹⁷⁶ Bu cümle ile sonraki cümle arasında bir çelişki doğmaktadır. Öğrencilerin Kur’an-ı Kerim’i Arapça mı yoksa Türkçe mi öğrenmesi gerektiği konusunun açıklığa kavuşturulması ve ihtiyaç duyulan düzeltmenin yapılması gerekmektedir.

Bu bölümde bir de Kur’an-ı Kerim okumanın aşamalarının tam olarak gerçekleştirilmesi için şu esaslara uyulmasının uygun olacağı belirtilmiştir:

“1) Kur’an-ı Kerim’i abdestli okumak. 2) Kur’an-ı Kerim’i temiz yerlerde okumak. 3) Mümkünse Kur’an-ı Kerim’i okurken kibleye yönelmek. 4) Mümkünse Kur’an-ı Kerim’i oturarak okumak. 5) Kur’an-ı Kerim’i okurken veya dinlerken sessiz ve saygılı olmak. 6) Kur’an-ı Kerim’i okumaya eûzü besmele ile yani “Eûzübillâhimineşşeytânirracîm. Bismillâhirrahmânirrahîm.” diyerek başlamak. 7) Kur’an-ı Kerim’i kendi duyacağımız kadar bir sesle okumak. 8) Kur’an-ı Kerim’i yüzünden doğru bir şekilde okumak. 9) Mümkünse Kur’an-ı Kerim’i güzel sesle okumak. 10) Kur’an-ı Kerim’i tecvid kurallarına uygun olarak okumak için gayret sarf etmek. 11) Kur’an-ı Kerim’i ayetlerinin anlamlarını düşünerek okumak. 12) Kur’an-ı Kerim’i okurken veya dinlerken başka şeylerle ilgilenmemek. 13) Kur’an-ı Kerim’den okuduğumuz ayet veya surelerin anlamlarını Türkçe meallerden, imkânımız varsa tefsirlerden bakıp mesajını anlamaya çalışmak.”¹⁷⁷

Bu kuralların Kur’an’da mı yoksa Hz. Muhammed’in sünnetinde mi yer aldığı ise belirtilmemiştir.

Bu ünite İslam inancına göre Hz. Âdem (a.s.) dahil bütün peygamberlerin Müslüman olduğu söylenmiştir.¹⁷⁸ Bu dokrinsel bir yaklaşımdır, zira diğer peygamberlerden diğer dinlerde de bahsedilmektedir. Hatta Hz. İsa’nın Hıristiyan olduğu düşünüldüğünde böyle bir tanımlama yanıltıcıdır.

“Okunacak Sure ve Ayetler” başlıklı ikinci ünite, okunacak sure ve ayetler içinde Bakara ve Yasin sureleri, ezberlenecek dualar ve sureler içinde Kunut, Âmentü, Felak, Nâs, Tebbet ve Nasr yer almaktadır. Neden bu surelerin tercih edildiği açık değildir.

173 A.g.k., ss. 96-97.

174 A.g.k., ss. 98-104.

175 Ömer Dumlu, “Ortaokul- İmam Hatip Okulları- Kur’an-ı Kerim 6 Ders Kitabı”, Cem Yayınları, Ankara, 2019, s. 13.

176 A.g.k., s. 17.

177 A.g.k., s. 14.

178 A.g.k., s. 18.

7. sınıf kitabında 5. ve 6. sınıf kitaplarındaki gibi iki ünite bulunmaktadır. Yine diğerlerindekiyle aynı başlığı taşıyan birinci ünite Allah'ın farklı peygamberler seçerek kendilerine kutsal kitaplar verdiği, gerçek doğru bilginin ise Kur'an-ı Kerim'den öğrenilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁷⁹ Bu söylem doktrinerdir, zira her dine göre "doğru" farklılıklar gösterebilmektedir. Bu noktada da "Kime göre doğru?" sorusu sorulabilir.

Kur'an'ın renk, dil, din ayrımı gözetmeden bütün insanlığa gönderildiği belirtilerek, ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkelerine vurgu yapılmaktadır.¹⁸⁰ Bu yaklaşım din ve inançların insan hakları bağlamında anlaşılması konusunda önemlidir.

Bu ünite "Dinde zorlama yoktur..." (Bakara suresi, 256. ayet) ayetine yer verilerek, hiç kimsenin din adına vicdanlara baskı yapamayacağı veya başkalarının imanı üzerine otorite kuramayacağı belirtilmiştir.¹⁸¹ Bu durum din ve inanç özgürlüğünün *forum internum* boyutuna vurgu yapması noktasında önemlidir.

Ayrıca aynı bölümde bütün Müslümanların birlik ve beraberlik içinde ırk, renk, dil, mezhep ve görüş farklılıkları gözetmeksizin tek inanç etrafında toplanması gerektiği belirtilmiştir,¹⁸² bu da ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkelerini dikkate alan bir mesajdır.

"Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma" başlığını taşıyan ikinci ünite, okunacak sure ve ayetler Bakara, Mülk ve Fetih surelerine, ezberlenecek dua ve sureler ise Kâfirûn, Fîl, Kureyş ve Mâûn sureleridir. Bu surelerin neden seçildiği hiç açık olmamakla birlikte Türkçe meallerine de yer verilmemektedir; sadece söz konusu ayetlerde verilen mesajlar yazar tarafından özetlenmiştir.

Özellikle Bakara suresi ilginçtir. Bu sure 5. ve 6. sınıftaki kitaplarda da yer almış, bu kapsamda Yahudilere verilen nimetlere, onların ibadetlerine, iddialarına, dinlerini değiştirmelerine, Allah'ın ayetlerini pazarlık konusu yapmalarına, gerçeği saklamalarına, dünyaya olan hırslarına değinilmiştir. Ayrıca Yahudilerin ve Hıristiyanların Hz. Muhammed'e iman etmesi gerektiği belirtilmektedir.¹⁸³ Fetih suresinde de İslam'ın bütün dinlere karşı üstün geleceğinden bahsedilmektedir.¹⁸⁴ Bu surelerde değinilen konular diğer dinlere ve inançlara saygı gösterilmesi ve hoşgörü gösterilmesi ilkeleriyle uyumlu değildir.

8. sınıf ders kitabında iki ünite bulunmaktadır. Yine "Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım" başlığını taşıyan birinci ünite şöyle denmektedir: "Allahü Teâlâ'nın göndermiş olduğu ilahi kitapların sonuncusu ve en mükemmeli, yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'dir."¹⁸⁵ Bu doktriner bir yaklaşımdır ve neden Kur'an'ın en mükemmel olduğuna dair bir açıklama yoktur.

Kur'an'ın ırk, renk, milliyet ayrımı gözetmeksizin tüm insanlara hitap ettiği belirtilmektedir.¹⁸⁶ Bu, ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkeleriyle de uyumludur. Hucurat suresinin 13. ayetinde de yer verilerek, "Rabb'imiz (c.c.), bir kısım insanların birtakım kimseleri ırkı, rengi, fakirliği, toplumsal statüsü, mevki ve makamı, soyu vb. sebeplerle aşağılamasının anlamsız ve yanlış olduğunu ifade etmektedir"¹⁸⁷ denmektedir.

179 Hadi Gündür, "Ortaokul- İmam Hatip Okulları- Kur'an-ı Kerim 7 Ders Kitabı", Ata Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 10.

180 A.g.k., s. 12.

181 A.g.k., s. 49.

182 A.g.k., s. 54.

183 A.g.k., s. 64.

184 A.g.k., s. 87.

185 Faruk Salman, Nazif Yılmaz, Seyyid Ahmet Uzun, Zeliha Karaağaç, "Ortaokul- İmam Hatip Okulları- Kur'an-ı Kerim 8 Ders Kitabı", Devlet Kitapları, Ankara, 2019, s. 10.

186 A.g.k., s. 10.

187 A.g.k., s. 50.

“Kur’an-ı Kerim’i Güzel Okuma” başlıklı ikinci ünite diğer kitaplardakine benzer içeriktedir. Nebe, Cuma, Rahman, Hucurat ve Furkan okutulacak sureler içerisinde yer almaktadır ve Türkçe mealleri bulunmamaktadır. Neden bu surelerin seçildiği de belli değildir. Asr, Kadir ve Ayetü’l-Kürsi de ezberlenecek dualardan olup Türkçe meallerine yer verilmiştir ve bunların da neden seçildiği yine belli değildir.

9. sınıf kitabı da iki üniteden oluşmaktadır. Diğer kitaplardakiyle aynı başlığı taşıyan “Kur’an-ı Kerim’i Tanıyalım” ünitesinde Kur’an-ı Kerim’in birçok yönüyle diğer kitaplardan farklı olduğu belirtilmektedir, ancak hangi yönleriyle farklı olduğu açıklanmamıştır.¹⁸⁸ Kur’an-ı Kerim’in edebi özellikleri açısından da diğer kitaplarla kıyaslanmayacak kadar farklı ve özgün olduğu ifade edilmiş ve yine bu konuda da çok detaylı bir açıklama yapılmamıştır; dönemin şairlerinin bile hayranlıklarını gizleyemediği belirtilmiştir.¹⁸⁹ Söz konusu konularda yeterince açıklama yapılmaması doktriner bir yaklaşım tarzıdır.

“Kur’an-ı Kerim’i Okumaya Giriş” başlıklı ikinci ünite de Âl-İmrân Suresi okunacak sureler içinde sayılmış ve neyi anlattığı özet olarak belirtilmiştir. Bu özetteki noktalardan birisi şöyledir: “Hz. İsa’yı (a.s.) Tanrı ve Allah’ın (c.c.) oğlu kabul eden Hıristiyanların kınandığına...”¹⁹⁰ Bu cümleyle ne kastedildiği açık değildir. Örneğin Hıristiyanlar kim tarafından kınanmaktadır? Neden kınanmışlardır? Ünite de İhlas, Kevser, Fatıha ve Ayete’l-Kürsi surelerine ve Türkçe meallerine yer verilmiştir. Ancak yine neden seçtikleri açık değildir.

10. sınıf kitabı da iki üniteden oluşmaktadır. Daha önceki kitaplardakiyle aynı başlığı taşıyan birinci ünite de Kur’an’a göre kadın ya da erkek olsun, insanın onurlu bir varlık olduğu belirtilmektedir.¹⁹¹ Bunun yanında kulluk bilinci dışında Allah katında kimsenin bir diğerine üstünlüğünün olmadığı ifade edilmektedir.¹⁹² Bu konular din ve inançların insan haklarıyla ilişkilendirilmesi noktasında önemlidir. Ünite de ayrıca Furkan suresinden bahsedilmektedir ve yine neden bu surenin seçildiği açıklanmamıştır.

“Kur’an-ı Kerim’i Güzel Okuma” başlığını taşıyan ikinci ünite de Âl-İmran Suresi tekrar okunacak sureler içinde sayılmış, yanı sıra Ahzab suresine de yer verilmiştir. Bu surenin neyi anlattığı özet olarak belirtilmemiştir. Nas, Felak, Tebbet, Nasr ve Bakara surelerine ve Türkçe meallerine de yer verilmiş, ancak neden seçtikleri açıklanmamıştır. Bakara suresinin neden tekrar edildiği de açık değildir.

11. sınıf kitabında da iki ünite bulunmaktadır ve başlıkları da 10. sınıf kitabındakiyle aynıdır. Birinci ünite de İslamiyet öncesi Arap Yarımadası’nda Yahudiler ve Hıristiyanlık gibi farklı dinlerin var olduğu; Cahiliye döneminin yaşandığı; bir diğer ifadeyle Cahiliye insanın Allah’ı gereği gibi tanımadığı, O’na kulluk etmekten uzaklaştığı, O’nun emir ve yasalarına değil de kendi heva ve hevesine uyduğu belirtilmiştir. Bu dönemde kumar oynamanın, şarap içmenin, tefeciliğin yaygın olduğu ve kızların diri diri toprağa gömüldüğü de anlatılmıştır.¹⁹³ Cahiliye dönemi ile Yahudilik ve Hıristiyanlığın birbiriyle dolaylı olarak ilişkilendirilmesi doktriner ve yanıltıcı bir yaklaşımdır.

Bu bölümde Hz. Musa’dan da bahsedilmektedir, ancak yaşamına değinilmekle birlikte ne tür prensipleri olduğuna dair herhangi bir anlatımda bulunulmamıştır. Özellikle

188 Ahmet Ekşi, Mehmet Akgül, Ekrem Özbay, Hadi Gündür, “Ortaöğretim Kur’an-ı Kerim 9 Ders Kitabı”, Ata Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 10.

189 A.g.k., s. 15.

190 A.g.k., s. 91.

191 Ali Öge, Faruk Salman, “Ortaöğretim Kur’an-ı Kerim 10 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2019, s. 16.

192 A.g.k., s. 16.

193 Faruk Salman, Nazif Yılmaz, Zeliha Karaağac, “Ortaöğretim Kur’an-ı Kerim 11 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2019, ss. 13-14.

Tevrat'ın içeriğinden hiç bahsedilmemiştir.¹⁹⁴ Bu durum diğer din ve inançların da öğrenilmesi gerektiğine dair Toledo Klavuz İlkeleri'yle uyumlu değildir. Örneğin kapsayıcı olma ilkesiyle çelişki arz etmektedir.

“Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma” başlıklı ikinci ünite Maide, Muhammed, Hadid sureleri okunacak sureler içinde sayılmış, ancak ne Türkçe mealleri ne de özetleri aktarılmıştır. Kâfirun, Kureyş, Fil, Maun ve Haşr surelerine ise Türkçe mealleriyle birlikte yer verilmiştir. Bu surelerin neden seçildiği yine açık değildir.

12. sınıf kitabında da iki ünite bulunmaktadır ve başlıkları 10. ve 11. sınıf kitaplarındakilerle aynıdır. Birinci ünite “Hz. İsa ve Toplumunu” alt başlığında Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem'den ve kendi hayatı ile mucizelerinden bahsedilmektedir. Hz. İsa'nın Allah'ın gönderdiği hak dininden uzaklaşan Yahudilerin dinin özüne dönmesini sağlamak, helal ve haramdaki aşırılıkları düzeltmek için görevlendirildiği anlatılmaktadır. Hatta Nisa suresinin 156-158. ayetlerine atıfla Hz. İsa'nın yerine yanlışlıkla başka birisinin asıldığı, aslında Hz. İsa'nın Allah katına yükseldiği söylenmektedir. Roma İmparatorluğu'nun resmi dininin Hıristiyanlık olmasından sonra dini esaslarda değişiklikler olduğu ve Hıristiyanlığın tevhid dini olmaktan çıkıp baba, oğul ve kutsal ruhun birleşiminden oluşan teslis anlayışının hâkim kılındığından; İncil'in tahrif edilip yerine başka İncil'lerin ortaya çıktığından bahsedilmektedir.¹⁹⁵ Bu bölümde İncil'in içeriğinden ve Hz. İsa'nın öğretilerinden hiç bahsedilmemiştir. Böylesi bir durum diğer din ve inançların öğrenilmesi gerektiğine dair ilkeyle de çelişki arz etmektedir.

Bu ünite, haksızlığın sıradanlaştığı toplumlarda huzursuzluk, kargaşa ve anarşinin yaygınlaşacağı ve adaletin gerçekleşmesi için asla imtiyaz ve kayırmanın olmaması gerektiğinin Hz. Muhammed tarafından dile getirildiğinden bahsedilmektedir.¹⁹⁶ Haliyle adalet kavramına vurgu yapılması hukuk ve hukuk devletinin özünün anlatılması anlamında önemlidir. Bu ilişkinin detaylıca anlatılması din ve inançların insan haklarıyla ilişkilendirilmesi ilkesiyle uyum sağlaması anlamında önem arz edecektir.

“Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma” başlıklı ikinci ünite İsrâ, Müminun ve Kasas sureleri sayılmış, ancak ne Türkçe meallerine ne de özetlerine yer verilmiştir. Asr ve Kadir sureleri ise Türkçe mealleriyle aktarılmıştır. Bu surelerin de neden seçildiği açık değildir.

3.3. Peygamberimizin Hayatı Ders Kitapları

Ortaokul 5. sınıfta okutulan bu kitaptaki “Peygamberimizin Çocukluk Yılları” başlıklı ünite Medine Sözleşmesi'nden bahsedilerek, Medine'de yaşayan herkesin din ve inanç hürriyetinin güvence altına alındığı anlatılmıştır. Bu sözleşmenin İslam'ın inanç hürriyetine verdiği önemi vurguladığı belirtilmiştir.¹⁹⁷ Bu, Toledo Klavuz İlkeleri'nden birisi olan din ve inançların insan hakları gibi kavramlarla ilişkilendirilmesi noktasında önemlidir. Ayrıca “Veda Haccı ve Veda Hutbesi”nde Hz. Muhammed'in kadın haklarına saygı duyulmasına, insanların aynı atadan çoğaldıklarına ve birbirlerine üstün olmadıklarına dair ifadelerine yer verilmektedir ki bu da aynı ilke çerçevesinde önemlidir.¹⁹⁸

194 A.g.k., ss. 20-33.

195 Faruk Salman, Nazif Yılmaz, Seyyid Ahmet Uzun, “Ortaöğretim Kur'an-ı Kerim 12 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2019, ss. 13-21.

196 A.g.k., ss. 31-33.

197 Bekir Pınarbaşı, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokul-Peygamberimizin Hayatı 5 Ders Kitabı”, Tutku Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 40.

198 A.g.k., s. 45.

“Peygamberlik ve Peygamberimiz” başlıklı ikinci ünite, insan onurunun korunmasının ve insan haklarına saygı gösterilmesinin Hz. Muhammed tarafından istendiği belirtilmiştir.¹⁹⁹

“Hz. Adem’den (a.s.) Hz. Muhammed’e (s.a.v.) Peygamberlik” başlığı altında Kur’an’ı Kerim’de 25 peygamberin adı belirtilmesine rağmen bazı peygamberlerden çok kısa bahsedilmekte (örneğin Hz. Adem, Hz. Sit, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Yusuf, Hz. Musa), Hz. İsa ve diğer 18 peygamberden ise hiç bahsedilmemektedir.²⁰⁰ Bu da haliyle kapsayıcılık ilkesiyle uyumlu değildir.

Bu ünite, bütün dinlerin esas itibarıyla insanları aynı dine uymaya çalıştığına, tüm peygamberlerin de insanları Allah’ın birliğine ve ona kulluk etmeye çağırdığına, dolayısıyla aslında dinlerin kardeşliğine vurgu yapılmaktadır. Bu tespitten sonra İslamiyet’in en mükemmel din olduğu da belirtilmektedir.²⁰¹ Metin bu haliyle yansızlık ilkesiyle uyumlu değildir. Diğer bütün din ve inançlara saygı gösterilmesi ve bunlara eşit derece de yaklaşılması yansızlık ilkeleri açısından önemlidir.

“Peygamberimiz ve Çocuklar” adlı ünite, Hz. Muhammed’in her zaman çocuklara ve kadınlara çok değer verdiği, özellikle Cahiliye döneminin anlayışına ters olarak kız çocuklarının hor görülmemesini ifade ettiği belirtilmiştir.²⁰² Bu da kadın ve çocuk haklarının güvence altına alındığı insan hakları hukukuyla uyumlu bir anlayıştır.

Bu bölümün bilgi notunda Hz. Muhammed’in bir Yahudinin oğlunun hastalanması neticesinde kendilerine yaptığı ziyaret anlatılmaktadır: “Allah Resulu (s.a.v.) onu ziyarete gitti. Hastanın yanına oturdu ve ona, Müslüman olmasını teklif etti. Hasta çocuk, orada bulunan babasına baktı. Babası, ‘Oğlum, Ebu’l-Kâsım’ın sözünü dinle’ dedi. Bunun üzerine çocuk Müslüman oldu. Efendimiz (s.a.v.) hastanın yanından çıkınca ‘Şu genci cehennem azabından kurtaran Allah’a hamdolsun’ buyurdu.” (Buhârî, el-Câmiu’s-Sahih, Merdâ, 11, Cenâiz, 80; Ahmed b. Hanbel, Musned, C 3, s. 227).²⁰³ Hz. Muhammed’in bu sözünden Müslüman olmayanların hepsinin yeri cehennemmiş gibi bir anlam çıkmaktadır ki, bu da doktriner bir anlayıştır.

“En Güzel Örnek Peygamberimiz” başlıklı dördüncü ünite, Hz. Muhammed’in hür, köle, kadın, erkek, çocuk, yaşlı, Müslüman, gayrimüslüm ayrımı yapmadığı belirtilmektedir.²⁰⁴ Bu da uluslararası insan hukukunun temel standartlarından birisi olan ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkesini destekleyen bir ifadedir. Hatta Hz. Muhammed’in ağaç kesme ve avlanma yasağını desteklemesinden bahsedilmektedir ki, bu da günümüzdeki çevre ve hayvan haklarıyla uyumludur.²⁰⁵

“Peygamberimiz ve Sahabe” başlıklı son ünite, Hz. Muhammed’in ayrımcı bir dili hiçbir zaman kullanmadığından örneklerle bahsedilmektedir.²⁰⁶ Bu da din ve inançların insan hakları ve barışla ilişkilendirilmesi ilkesi anlamında önemlidir.

Ortaokul 6. sınıfta okutulan Peygamberimizin Hayatı kitabındaki konular 5. sınıf kitabındakilerle çok benzerdir: Örneğin “Peygamberimizin Çocukluk Yılları”, “En Güzel Örnek Peygamberimiz”, “Peygamberimiz ve Sahabe”.

199 A.g.k., s. 55.

200 A.g.k., ss. 55-60.

201 A.g.k., s. 70.

202 A.g.k., s. 78.

203 A.g.k., s. 81.

204 A.g.k., ss. 95 ve 109.

205 A.g.k., s. 100.

206 A.g.k., s. 121.

“Peygamberimizin Gençlik Yılları” başlıklı birinci ünite Medine Sözleşmesi’nden bahsedilmiş, ancak bunun din ve inanç özgürlüğü açısından önemine değinilmemiştir.²⁰⁷

Burada Hz. Muhammed’in Veda Hutbesi’ne değinilmekte, insan hakları başta olmak üzere pek çok konuda evrensel mesajlar verdiğinden bahsetmektedir.²⁰⁸ Mesajların içeriği tam olarak anlatılmamaktadır. Bu konulara yer verilmesi din ve inançların insan haklarıyla ilişkilendirilmesi ilkesinin vurgulanması noktasında faydalı olacaktır.

“Kur’an-ı Kerim’de Peygamberimiz” başlıklı ikinci ünite Hz. Muhammed’in, herhangi bir ayırım yapmadan bütün insanlara çağrıda bulunduğundan bahsedilmektedir.²⁰⁹ Bu durum ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkesiyle doğrudan ilintilidir.

“Peygamberimiz ve Gençler” başlıklı üçüncü ünite Hz. Muhammed’in kadın-erkek, genç-yaşlı, zengin-fakir, hür-köle ayırımı yapmadan tüm insanları İslam’a davet ettiğinden bahsedilmektedir.²¹⁰ Bu durum da ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkesiyle doğrudan ilintilidir.

Dördüncü ünite “En Güzel Örnek Peygamberimiz” başlıklıdır. Bu başlık altında 5. sınıf kitabının aksine Hz. Muhammed’in insan hakları (örneğin, insanlar arası ayrımcılık yasağı veya çevre/hayvan hakları) ile ilgili görüşlerine yer verilmemiştir.²¹¹

Son ünite “Sahabenin Fazileti” başlığındadır. Bu başlık altında da bir önceki kitaptan farklı olarak Hz. Muhammed’in ayrımcı bir dili hiç bir zaman kullanmadığından örneklerle bahsedilmemiştir.²¹²

7. sınıf kitabının da ünite başlıkları 5. ve 6. sınıf ders kitaplarındakilerle benzerlikler göstermektedir. Bu kitabın ilk ünitesi olan “Peygamberimizin Mekke Yılları”nda Medine Sözleşmesi’nden bahsedilmesine rağmen 6. sınıf kitabında olduğu gibi sözleşmenin din ve inanç özgürlüğü açısından önemine değinilmemiştir.²¹³

“Peygamberimizin Evrensel Mesajları” başlıklı ikinci ünite İslam dininde erkeğin aklı, malı, dini, nesli ve namusu nasıl mukaddes ise aynı değerlerin kadın için de mukaddes olduğu söylenmektedir. Ayrıca İslam dinine göre insanların farklı dillerden veya milletlerden olması, aralarında üstünlük sağlamak değil, birbirlerini tanımalarını ve birbirleriyle kaynaşmalarını sağlamakla ilişkilendirilmiştir.²¹⁴ Bu mesajlar ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkeleriyle de uyumludur.

Bu bölümde bir de İslam dinine göre aynı zamanda insanların doğuştan kazanılan birtakım haklarının var olduğu ortaya koyulmuştur. Buna göre insanların canı, malı, namusu dokunulmazdır ve bu dokunulmazlık tüm insanlar için geçerlidir.²¹⁵ İslam’a göre din, ırk, cinsiyet ve millet farkı gözetmeksizin her insanın doğuştan sahip olduğu en önemli hakkın şüphesiz ki hayat hakkı olduğu ve aslında bu hakkın, daha ana rahminde “canlı bir organizma” denebilecek aşamada başladığı belirtilmektedir.²¹⁶ Bu da din ve inançların insan haklarıyla ilişkilendirilmesi gerektiğine dair Toledo Klavuz İlkesi’yle uyumludur.

207 Fatman Balcı Arvas, Firdevs Efe, Hilal Çelikkal Kara, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokul-Peygamberimizin Hayatı 6 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2. Baskı, 2019, s. 30.

208 A.g.k., s. 32.

209 A.g.k., s. 42.

210 A.g.k., ss. 63-86.

211 A.g.k., ss. 87-106.

212 A.g.k., ss. 107-121.

213 Feramuz Yılmaz, H. İsmail Doğan, Sümeyye Özkan, Yusuf Öztürk, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokul-Peygamberimizin Hayatı 7 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2019, ss. 40-41.

214 A.g.k., s. 49.

215 A.g.k., s. 49.

216 A.g.k., s. 50.

Bu bölümde ayrıca şöyle denilmektedir: “...Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüş...” gibi sayılmıştır. Dolayısıyla İslam’da insanların canları dokunulmazdır. İnsan hayatına yönelik her türlü tehdit, tehlike ve zarar verici davranışlardan korunması esastır. Bu evrensel prensipin bir neticesi olarak İslam dininde kan davalarının sürdürülmesi, insanların kendi canlarına kıymaları (intihar) ve bile bile kendilerini tehlikeye atmaları caiz değildir.”²¹⁷ Bu mesaj da yaşam hakkına saygı gösterilmesi gerektiğine dairdir ve uluslararası insan hakları hukukunun temel esaslarından birisidir.

“İslam dininin üzerinde durduğu bir diğer dokunulmazlık, malın korunmasıdır... Dolayısıyla dinimize göre bireylerin helal yoldan kazandıkları malları kendilerine aittir ve başka kişilerce el konulmasına müsaade edilemez.”²¹⁸ Bu ifadeler de AİHS’nin 1. Protokolünde belirtilen mülkiyet hakkıyla uyumludur.

“İnsanların dokunulmazlıkları kapsamında yer alan hususlardan bir diğeri, aklın korunmasıdır. İslam dini akla hitap eden ve dini sorumluluğun ilk şartı olarak akli kabul eden bir dindir. Bu yüzden İslam dini akıl sağlığının korunmasını emretmiş, akıl sağlığını tehlikeye sokacak zararlı maddelerin kullanımını ve doğru düşünmeyi engelleyen kötü alışkanlıkları yasaklamıştır (Maide suresi, 91. ayet).”²¹⁹ Bu ayet de insan onuru ve bununla ilintili özel yaşam hakkının güvence altına alınması anlamında önemlidir.

Din ve inanç özgürlüğüyle ilgili de şu mesajlar verilmiştir: “İnsanların dini inançlarının korunması toplumsal hayatın ayrılmaz zorunluluklarından. Din, hayat düzeni olarak insanların bir arada ve mutlu yaşamalarının garantisidir. Bu anlamda dinin korunması önemlidir. Dinin korunması ise dini doğru öğrenmek ve yaşamak ile olur. İslam dininde herhangi bir inancın kabul edilmesi için zorlama yoktur. İslam’ın evrensel mesajlarını yaşayarak gösteren Hz. Muhammed (s.a.v.) farklı inançlara saygının en ulvi örneğini Mekke’nin fethi sırasında göstermiştir. Peygamberimiz, Mekkelilere ‘Size nasıl davranmamı bekliyorsunuz?’ diye sordu. Onlar: ‘Senden iyilik bekliyoruz! Sen, kerem ve iyilik sahibi bir kardeşsin! Kerem ve iyilik sahibi bir kardeşin oğlusun!’ diye cevap vermişlerdir. Bunun üzerine Resulullah: ‘Haydi, gidin! Artık serbestsiniz’ (İbn Hişâm, Sîret, C 2, s. 398-412) buyurarak onları İslam dinine inanmaya zorlamamıştır. Yine Medine’de yaşayan Yahudilere kendi inançlarına göre yaşama hakkı vermiştir. Hatta Yahudiler, kendi aralarındaki bir problemin çözümü için geldiklerinde, kendilerinin hukuk kurallarına göre karar vermiştir. Dolayısıyla İslam, kişinin dinini seçmesi, yaşaması ve korunmasını çağlar öncesinden evrensel kurallarla teminat altına almıştır. Ancak unutulmamalıdır ki Mekke’nin fethinde müşrikler, İslam’ın egemenliğini kabul ettikleri için bu hakkı elde etmişlerdir.”²²⁰

Evlilik dışı ilişkiler İslam tarafından günah olarak nitelendirilmiştir ve evlilik sadece kadın ve erkek arasında olan bir ilişki olarak görülmektedir. Bu da haliyle uluslararası insan hakları hukukunda da kabul edildiği gibi “sivil partnerlik” veya “evlenmeme hakkı” ile uyumlu değildir. Nitekim bu kitapta evlilikle ilgili şunlar belirtilmiştir: “İslam dininin korunması konusunda üzerinde en fazla durduğu konulardan biri de neslin korunmasıdır. Bu da ancak namusun korunması ve aile kurumunun ayakta tutulması ile mümkündür. Neslin korunmasını temin etmek için İslam dini gayrimeşru ilişkileri

217 A.g.k., s. 50.

218 A.g.k., s. 51.

219 A.g.k., s. 51.

220 A.g.k., s. 51.

şiddetle yasaklamıştır (İsra suresi, 32. ayet). Nikâh akdi ile evliliği teşvik ederek İslam dini namus ve neslin korunmasını amaçlamıştır (bk. Tirmizî, Nikâh, 3). Hz. Muhammed ise evlilikle ilgili olarak şunları belirtmiştir: ‘Evlenmek benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir. Evleniniz; çünkü ben kıyamet günü diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim...’ (İbn Mâce, Nikâh, 1).²²¹

Bu ünite “Adaletin Önemi” başlığı altında, hukukun temeli olan adalet kavramını hadislerle ve Hz Muhammed’in yaşamından örneklerle detaylıca anlatılmıştır. Bu da uluslararası insan hakları hukukunun ilgili standartlarının anlaşılması noktasında önemlidir.²²² Fakat bu bağlantının biraz daha dikkatlice altının çizilmesi gereklidir.

“Kul Hakkının Gözetilmesi” başlığı altında çocukların hayat haklarının cinsiyet beklentisi veya rızık korkusu gibi maddi endişelerle ihlal edilebileceği hatırlatılmakta, eğitimlerinin özellikle de din eğitimlerinin verilmemesi gibi durumlarda çocukların hakkının ihlal edilmiş olacağı ifade edilmektedir.²²³ Bu tespit çocuk hakları, eğitim hakkı gibi konularda uluslararası hukukla uyumludur, ancak “özellikle de din eğitimlerinin verilmemesi gibi” bir eklemenin yapılması doktriner bir yaklaşımdır.

“Emanetin Gözetilmesi” başlığı altında, doğanın dengesini bozacak her türlü tutum ve davranıştan uzak durmanın Müslümanlar için çok önemli bir görev olduğu söylenmektedir.²²⁴ Bu da çevre hakkına vurgu yapılması anlamında önemlidir.

“Peygamberimiz ve Yakın Çevresi” başlıklı üçüncü ünite, evlilik dışında bütün ilişkilerin yasaklandığı belirtilmiştir ki, bu konuya daha önce yukarıda değinilmiştir.²²⁵ Bu bölümdeki “Hz. Peygamber, yaşadığı toplumun aksine çocukları arasında kız erkek ayrımı yapmazdı”²²⁶ ifadesi cinsiyet ayrımcılığına karşı önemli bir mesajdır.

“Sahabeden Örnek Davranışlar” başlıklı son ünite toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanmasında Müslümanlar arasında dayanışmadan bahsedilmekle birlikte, Müslümanların Müslüman olmayanlarla ilişkisine hiçbir şekilde değinilmemiştir.²²⁷

8. sınıf kitabında da konu başlıkları daha önceki kitaplardakilerle çok benzerdir. Birinci ünite “Peygamberimizin Medine Yılları” başlığı altında Medine Sözleşmesi’ne yer verilmekle birlikte, sözleşmenin sonuçlarına kısaca değinilmiştir. Bunlardan birisi toplumsal birlik ve barıştır.²²⁸ Barış vurgusunun yapılması din ve inançların insan hakları ve barışla ilgili ilkelerle uyum sağlaması anlamında önemlidir; fakat bunun dışında sözleşmenin din ve inanç özgürlüğü açısından önemi yeterince vurgulanmamıştır.

Bu kitapta diğer kitaplarda olmayan bir konu başlığı “Yahudi ve Hıristiyanlarla İlişkiler”dir. Bu bölümde şunlar söylenmektedir: “Mekke’den Medine’ye hicret eden Peygamberimiz (s.a.v.), Medine’de yaşayan Yahudilerle karşılıklı saygı temeline dayanan komşuluk ilişkileri geliştirmeye çalıştı. Müslümanlara düşmanca tavır göstermedikleri sürece onlarla silahlı mücadeleye girişmedi. ‘Medine Sözleşmesi’ ile Yahudilerin din özgürlüğünü, can ve mal güvenliğini teminat altına aldı... Müslümanlar ilk günden itibaren Hıristiyanlarla da iyi ilişki içerisinde olmuşlardı. Peygamberimiz (s.a.v.) Hudeybiye Barış Antlaşması’ndan sonra Hıristiyan devlet başkanlarına elçiler ve İslam’a davet

221 A.g.k., s. 52.

222 A.g.k., ss. 53-55.

223 A.g.k., s. 57.

224 A.g.k., s. 61.

225 A.g.k., s. 70.

226 A.g.k., s. 73.

227 A.g.k., s. 115.

228 Sünnur Günaydın Asan, Mithat Bala, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokul-Peygamberimizin Hayatı 8 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2019, s. 29.

mektupları göndermişti. Bizans İmparatoru Herakliyus, İslam hakkında bilgi istemiş.”²²⁹

Yapılan açıklamalar din ve özgürlükler çerçevesinde, farklı dinlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin belirlenmesi yönünde önemlidir. Ancak bu cümlelerden sonra aynı bölümde Yahudiler ve Hıristiyanlarla yapılan savaşlara da değinildiğini belirtmek gerekmektedir.

Ünitede ayrıca Veda Hutbesi’nden de bahsedilmiş, Hz. Muhammed’in temel insan haklarına vurgu yaptığı belirtilmiştir. Bu önemli bir vurgu olmakla birlikte hangi konulara değindiği tam olarak açıklanmamıştır.²³⁰ Konunun örneklerle açıklanması gerekmektedir.

“Peygamberimiz ve Sosyal Hayat” adlı ünite de adaletin İslam için ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır.²³¹ Hz. Muhammed’in özellikle hayvanlara kötü davranılmasını yasakladığından, bu şekilde davranan kişileri de gördüğünde uyarmaktan çekinmediğinden ve canlı hayvanları hedef yaparak atış talimi yapılmasını yasakladığından bahsedilmektedir.²³² Ayrıca ağaçların korunması konusunda yöneticilerin düzenlemeler yapmasını istemiştir.²³³ Bu da hayvan ve çevre haklarına saygı ilkesiyle uyumludur.

Ortaöğretim seviyesindeki 9. sınıf dersi için okutulan kitap dört üniteden oluşmaktadır. Bunlar ortaokul seviyesindeki kitapların ünite başlıklarıyla benzerlikler taşımakla birlikte, bu kitapta konu başlıkları daha detaylı olarak incelenmiştir. Örneğin Risalet öncesi Arap Yarımadası diğer kitaplarda birkaç sayfayla açıklanmışken bu kitapta yaklaşık 22 sayfada anlatılmıştır.

Kitabın “Risalet Öncesi Dünyanın Dini Durumu” başlıklı birinci ünitesinde “İslam’dan önce yeryüzünde farklı milletler, devletler, medeniyetler ve bunların mensup olduğu birçok din ve inanış vardı. Yahudilik ve Hıristiyanlık dinlerinin yanında, Haniflik, Budizm, Hinduizm, Konfüçyanizm, Taozim, Göktanrıcılık, Putperestlik ve Mecûsîlik inançları vardı” denmekte ve şöyle devam edilmektedir: “Peygamberimizden (s.a.v.) önce dünyada genel bir ahlaki yozlaşma hâkimdi. Arap Yarımadası’ndaki kabileler de sürekli savaş hâlindeydiler. İnsanlar iyilik ve fazilet değerlerini önemsemez hâle gelmişlerdi. Sevgi ve merhameti yaymak için gönderilen dinler, mensupları elinde zulüm aracı hâline dönüşmüştü. Her yerde fitne ve fesat kol geziyordu. İnsanlığın muhtaç olduğu emniyet, güven, huzur, adalet, merhamet ve iyilik yok olmuş, yeryüzünü kötülük kaplamıştı.”²³⁴ Bu iki paragraf birlikte okunduğunda İslam dışında bütün dinlerin ahlaki yozlaşmaya yol açtığı sonucu çıkmaktadır ki, bu doktriner bir bakış açısıdır. Nitekim bu bölümde Çin, Hindistan, Orta Asya, Mısır, İran, Habeşistan ve Bizans İmparatorluğu’ndan örnekler verilerek bu coğrafyadaki dinler ile bu devletlerin çöküşü arasında bir bağlantı kurulmaya çalışılmıştır.²³⁵

“Peygamberimizin Mekke Yılları” adlı ünite de Hz. Muhammed’in İslam’a davete başladığı andan itibaren bu davetini toplumun her kesiminden insanlara yönelttiği, kadın-erkek, zengin-fakir, yaşlı-genç, hür-köle ayrımı yapmadığı belirtilmektedir.²³⁶ Bu durum ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkeleriyle uyumludur.

229 A.g.k., ss. 34-35.

230 A.g.k., s. 39.

231 A.g.k., ss. 64-66.

232 A.g.k., s. 81.

233 A.g.k., ss. 82-83.

234 Fatma Somuncuoğlu Erkan, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokul-Peygamberimizin Hayatı 9 Ders Kitabı”, Dörtel, Ankara, 2018, s. 17.

235 A.g.k., s. 18.

236 A.g.k., s. 68.

“Medine’de İslam Toplumunun Oluşumu” başlıklı ünite de Medine Sözleşmesi’ne yer verilmiştir. Sözleşmenin bütün kabilelere inanç ve fikir hürriyeti, can ve mal güvenliği sağladığı belirtilmiştir, ancak bu konu derinlemesine anlatılmamıştır.²³⁷

Son ünite “Peygamberimizin Medine Yılları” başlığını taşımaktadır; alt başlıklarından biri de “Diğer Din Mensuplarıyla Münasebetler”dir. Bu başlık altında, diğer kitaplar da olmayan bir şekilde Müslümanların Yahudiler ve Hıristiyanlarla ilişkileri çok detaylı anlatılmaktadır.²³⁸ Bu da diğer din ve inançlar hakkında bilgi edinilmesi ilkesi açısından önemlidir.

10. sınıf kitabında da dört ünite bulunmaktadır. “Şahsiyet Olarak En Güzel Örnek” başlığını taşıyan birinci ünite de, Hz. Muhammed’in mütevazı bir kul olduğu, çünkü Allah (c.c.) katındaki en yüce mertebenin O’na kulluk etmekte olduğunu bildiği, kendisini ölçsüz şekilde övenleri şöyle uyardığı belirtilmektedir: “Hıristiyanların Meryem oğlu İsa’ya yaptıkları gibi, beni aşırı şekilde övmeyin! Ben ancak Allah’ın kuluyum. Bana ‘Allah’ın kulu ve resulü’ deyin!” (Buhârî, Enbiya, 48).²³⁹ Bu şekilde tek bir ayetle Hıristiyanlığın İsa’yi yücelttiği sonucuna varmak, yansızlık ilkesiyle uyumlu değildir.

Hz. Muhammed’in ev ve aile yaşantısında da gayet mütevazı olduğu, eşine ve çocuklarına gayet alçak gönüllü davrandığı ve ev işlerine yardımcı olduğu belirtilmiştir.²⁴⁰ Bu tespit Türkiye gibi ataerkil bir topluluğa yönelik önemli bir mesajdır.

Bu bölümde, daha önceki kitaplardakine benzer biçimde, Hz. Muhammed’in insanlara olduğu gibi diğer canlılara da merhamet ettiği, hayvanları dövüştürmeyi yasakladığı ve onlara işkence ve eziyet edenleri de lanetlediği belirtilmektedir.²⁴¹ Bu durum uluslararası insan hakları hukukundaki hayvan haklarıyla paralellik arz etmektedir.

“İbadet Hayatında En Güzel Örnek” başlıklı ünite de Hz. Ömer’den bahsedilirken, İslam devletinde yaşayan Yahudiler ve Hıristiyanlar kanunlara uyduğu müddetçe can ve mal güvenliklerinin devletin güvencesi altına alındığı belirtilmiştir.²⁴² Bu da din ve inanç özgürlüklerinin güvence altına alınmasının önemini algılanması anlamında önemlidir.

Son ünite “Sosyal Hayatta En Güzel Örnek” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde “Sevgili Peygamberimiz, öncelikle insanların düşüncesine tevhid inancını yerleştirdi. Çünkü varoluşu doğru idrak edemeyenlerin, insan hak ve onurunu koruması mümkün değildir... İnsan, şerefli olarak yaratılmıştır. Bu, ilahî iradenin bir takdiridir. İnsanın saygınlığı yaratılışının bir parçasıdır. İnsanın tesadüfen elde ettiği bir hak değildir” denmektedir.²⁴³ Böyle bir anlatım insan haklarının özüne, yani insan onuruna vurgu yapması noktasında önemlidir.

Ayrıca bu bölümde Hz. Muhammed için şöyle denmektedir: “İmanından kaynaklanan merhamet ve şefkat ile başkasının hürriyet ve hukukuna saygı gösterir, kimseyi hor ve hakir görmezdi. Ayrıca insanların saygıda aşırıya kaçmaması gerektiği konusunda ikazlarda bulunurdu. Saygının, gerçek anlamından saptırılıp istismar edilmesini uygun bulmazdı... Bu bağlamda hiçbir insan kendisine kulluk edilmeye layık değildir. Kul olma

237 A.g.k., ss. 101-102

238 A.g.k., ss. 117-120

239 Cengiz Titez, İsa Öztürk, Süleyman Uysal, Yakup Çakmak, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokul-Peygamberimizin Hayatı 10 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2. Baskı, 2019, s. 13.

240 A.g.k., s. 14.

241 A.g.k., ss. 21-22.

242 A.g.k., s. 87.

243 A.g.k., s. 94.

yönünden herkes birbirine eşittir. Kimsenin kimseye üstünlüğü yoktur.”²⁴⁴ Böyle bir anlayış da zorla çalıştırma/kölelik yasağını düzenleyen AİHS’in 4. ve MSHUS’un 8. maddeleriyle de uyumludur.

Bu bölümde hayvan haklarına da saygıdan tekrar bahsedilmiştir.²⁴⁵ Kur’an-ı Kerim’in, bir insanın hayat hakkının, bütün insanların hayat hakkı ile eşdeğer olduğunu bildirdiğini ve adalet kavramının küçük ile büyüğü, az ile çoğu bir tuttuğunu vurgulamıştır.²⁴⁶

11. sınıfta okutulan kitapta da dört ünite bulunmaktadır. “Bir Eğitimci Olarak Peygamberimiz” başlıklı ünitenin altında Hz. Muhammed’in İslam’da makam, mevki ve ırk ayrımı olmadığını gösterdiği, kişinin benmerkezcilikten uzaklaşıp diğerkâm olmasını sağladığı belirtilmiştir. Yeterliliğine bakarak azat edilmiş köleyi bile ordu kumandanı veya vali olarak görevlendirdiği de eklenmiştir (Buhârî, Meğâzî, 87).²⁴⁷ Bu mesaj, ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkelerinin vurgulanması anlamında önemlidir.

Hz. Muhammed’in bir bütünü yarısı olarak gördüğü kadınlara sorumluluk sahibi birer birey olarak muamele ettiği ve onların hakkını yemekten herkesi şiddetle sakındırdığı belirtilmiştir (Ebû Dâvud, Tahâret, 94).²⁴⁸ Bu mesaj kadın haklarının anlaşılması anlamında önemlidir.

“Peygamberimizin Siyasi ve Askerî Yönü” başlıklı ünite de “Medine Vesikası”ndan bahsedilmektedir. Bu, Hz. Muhammed’in Medine’de Yahudilerle yaptığı, şehri korumayı ve farklı gruplar arasında huzur ve barışı sağlamayı amaçlayan, üzerinde uzlaşıya varılan bir metindir. Ünite Medine Vesikası’nın farklı din ve kültürlere sahip insanların bir arada yaşamasına imkân verdiği ve bu sebeple dünya siyaset tarihi açısından da çok önemli olduğu belirtilmiştir.²⁴⁹ Metnin detaylarına tam olarak yer verilmemiş, daha sonraları da Yahudilerin komplolarıyla iptal olduğu belirtilmiştir, ancak bu komploların neler olduğu belirtilmemiştir.²⁵⁰

“Peygamberimiz ve Savaş Hukuku” başlığı altında şu olaya yer verilmiştir: “Hz. Peygamber, Müslüman olmayanların haklarını da korumuştur. Örneğin Himyer Kralı’na gönderdiği bir mektupta, Yahudi ve Hıristiyan olarak eski dinlerinde kalmak isteyenlere herhangi bir müdahalede bulunulmamasını şart koşmuştu. Necran Hıristiyanlarının mallarına, canlarına, dini hayat ve uygulamalarına, ailelerine ve mabetlerine bizzat kendisinin kefil olduğunu bildirmişti.”²⁵¹ Bu örnekte insan haklarının özellikle din ve inanç özgürlüğü bağlamında önemli olduğu gündeme gelmektedir.

Aynı bölümde şu da belirtilmektedir: “Kur’an’a göre savaş sona erince esirler ya salıverilir ya da esir değişimi yapılır (Muhammed suresi, 4. ayet). Bedir Savaşı’ndan sonra Hz. Peygamber, ele geçirilen esirlere iyi davranılmasını emretmiş, diğer milletlerin uyguladığı işkence, kötü muamele gibi uygulamaları yasaklamıştır.”²⁵² Bu örnek de insan haklarının sınırlanamaz maddelerinden birisi olan işkence ve kötü muamele yasağının (AİHS’nin 3. ve MSHUS’un 7. maddeleri) anlaşılması noktasında önemlidir.

244 A.g.k., s. 97.

245 A.g.k., s. 96.

246 A.g.k., ss. 97-98.

247 Beyhan Hayta, Fatih Dilekçi, İlknur Apak, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokul- Peygamberimizin Hayatı 11 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2. Baskı, 2019, s. 49.

248 A.g.k., s. 59.

249 A.g.k., s. 76.

250 A.g.k., s. 76.

251 A.g.k., s. 85.

252 A.g.k., s. 87.

Ortaöğretimin son yılı olan 12. sınıfta okutulan bu kitapta da dört ünite bulunmaktadır. “Peygamberimiz ve Sahabe” başlığı altındaki ünite de sahabelerin derecelerinin Müslüman olma süreçlerine ve gayretlerine bağlı olarak değerlendirildiği belirtilmektedir.²⁵³

“Peygamberimiz ve Toplumsal Değişim” başlığı altında da Cahiliye Dönemi’nde kadınların ve kız çocukların nasıl ayrımcılığa uğradığına değinilmektedir. İslam’ın ne tür değişimler getirdiği çok açık ve detaylı olarak anlatılmamaktadır.²⁵⁴ Bu aslında kadın haklarının anlaşılmasına katkıda bulunabilecek bir bölümdür ve din ve inançların insan haklarıyla ilişkilendirilmesi ilkesiyle de uyumludur.

Bu bölümde Hz. Muhammed’in kendi çocukları dışında diğer çocukları da din ve ırk ayrımı yapmadan sevdiği belirtilmiştir; hatta Hz. Muhammed’in Yahudi bir ailenin hasta çocuğunu ziyarette yaşadığı sohbet de anlatılmaktadır.²⁵⁵ Bu örnek ayrımcılık yasağı ilkelerinin anlaşılması noktasında önemlidir.

253 Mustafa Kocak, Sema İzmit, Sefer Erkılıç, Yusuf Gül, Yusuf Mesut Kılıç, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokul- Peygamberimizin Hayatı 12 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2. Baskı, 2019, s. 39.

254 A.g.k., ss. 70-71.

255 A.g.k., s. 73.

4. Sonuç ve Öneriler

Yukarıda da belirtildiği gibi, din eğitim ve öğretiminin Toledo Klavuz İlkeleri'ne göre hassas, dengeli, kapsayıcı, doktriner olmayan, yansız olmasının yanı sıra temel insan hakları standartlarını esas alan niteliklere sahip olması gerekmektedir. Bu genel ilkelere dışında bu raporda incelemesi yapılan bütün kitaplar Toledo Klavuzu'nda belirtilen şu ilkeler de göz önüne alınarak incelenmiştir:

Bireylerin din veya inanca inanma/bağlı olma haklarına saygı ve hoşgörü tutumunun kazandırılması; dinler ve inançlarla ilgili konuların insan hakları ve barış gibi daha geniş kapsamlı konularla ilişkilendirilmesi; farklı dinler ve inanç sistemleri ve bunların içindeki çeşitlilik hakkında temel bilgi sahibi olunması; tarih ve tarihsel gelişmeleri farklı bakış açılarıyla görme biçimlerinin var olduğunun algılanması; kişinin hayatında dinsel veya felsefi inancın önemli olduğunun kavranması; farklı dinler ve inançlar arasında benzerlik ve farklılıkların algılanması; dinsel topluluklar ve üyelerine ilişkin olumsuz basmakalıp tipler hakkında bilgi sahibi olarak bunların fark edilmesi ve sorgulanması.

Söz konusu klavuzdaki bu ilkelere dikkat edilmekle birlikte, çocukların ve ailelerinin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne saygı gösterilmesi en temel insan haklarından birisidir. Bu hak ve özgürlüğün de din eğitim ve öğretiminde sürekli göz önünde tutulması gerekmektedir.

Bu ilkeler doğrultusunda mevcut ders kitaplarında özetle acilen şu değişikliklerin yapılması önem taşımaktadır:

- Seçmeli din dersi olarak okutulan derslerin –özellikle Temel Dinî Bilgiler dersinin– içeriği göz önüne alındığında, bunların “dinler hakkında” bir dersten ziyade “belirli bir din yani İslam’ı öğreten bir ders” olmaktan çıkması gerekmektedir. Bu raporda daha önce belirtildiği gibi 18. Milli Eğitim Şurası’nda Anayasa’nın 24. maddesinin ilgili hükmü gereğince, isteyen anne ve babaların çocuklarının ahlaki ve manevi değerlerini geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla seçmeli din eğitimi verilebilmesi için düzenlemeler yapma kararı alınmıştır ki, bu kararda din eğitiminden kasıt sadece İslam dini değildir. Bu yüzden, söz konusu ders kitaplarının içeriği her türlü din ve inanca yer verecek şekilde düzeltilmelidir. Nitekim Alevilik, Bahailik gibi farklı inançlara hiç yer verilmemiştir. Sadece Hıristiyanlık ve Yahudiliğe İslam öncesi Arap Yarımadası’ndaki inançlar anlatılırken yer verilmiştir ki, onlar da çok dar bir biçimde anlatılmıştır. Bu yüzden seçmeli din derslerinin Sünni anlayıştan farklı olarak farklı inançlara da derinlemesine yer vermesi gerekmektedir.
- Peygamberimizin Hayatı dersi kitaplarında dersin içeriği itibariyle Hz. Muhammed’in hayatının ağırlıklı olması anlaşılır olmakla birlikte, başka peygamberlerden de bahsedilmesi Toledo Klavuz İlkeleri ile uyumlu olacaktır.
- Bunun dışında Kur’an-ı Kerim dersinde de başka dinlerin kutsal kitaplarına hiç değinilmemesi sorunludur. Kuran-ı Kerim’in diğer kutsal kitaplarla karşılaştırılması, bu derslerin zenginlik kazanması anlamında önemlidir. Özellikle Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü’nün 15 Ocak 2021 tarihinde vermiş olduğu

cevaba göre, Hıristiyanlık veya Musevilik gibi dini azınlıklara veya farklı inançlara ait öğrencilerin veya velilerinin istemeleri halinde söz konusu seçmeli din derslerini tercih edebilmelerine olanak verilmekteyse, bu derslerin içeriklerinin diğer din ve inançları da kapsayıcı şekilde doktriner ve yansız bir anlayışla düzenlenmesi gerekmektedir. Bu düzenlemelerin yapılması İslam dinine inanan öğrencilerin diğer din ve inançları daha kapsayıcı, doktriner olmayan ve yansız bir yaklaşım çerçevesinde öğrenmeleri açısından da önemlidir.

- Bu kitaplarda herhangi bir yoruma girilmeden farklı inançlara da değinilmesi öğrenciler için faydalı olacakken, örneğin Cahiliye Dönemi'nde Yahudilik ve Hıristiyanlığın toplumu Allah yolundan uzaklaştırdığı belirtilmektedir. İslam'a inanların dışında herkesin cehenneme gideceği yönünde tespitlere de yer verilmekte, dolayısıyla yansız bir tavır sergilenmemektedir.
- Bu derslerle kazandırılmak istenen “milli değerler” ve “milli birlik ve beraberlik” vurgusuyla –kitapların içerikleri dikkate alındığında– Müslüman ve Türk olmak ana özne olarak belirtilmekte, böylece bir “milli kültür” oluşturulacağına altı çizilmektedir. Bu da haliyle “kapsayıcı olmak” ilkesiyle uzlaşmamaktadır.
- Kitaplardaki mevcut dilin Toledo Klavuz İlkeleri doğrultusunda düzeltilmesi gerekmektedir. Seçmeli din dersi kitaplarına baktığımızda “dinimiz”, “ilahi kitabımız”, “peygamberimiz” gibi ifadeler yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir ki, bu ifadeler de din doğması olgusu oluşacak bir biçimde öğretilmektedir.
- Kitapların basmakalıp fikirlerden uzaklaşarak öğrencilerin sorgulanma kapasitelerini artırıcı nitelikte olması gerekmektedir.
- Hiçbir devlet kurumunun seçmeli din derslerin seçilmesi noktasında ailelere baskı uygulamaması gerekmektedir.

Sonuç olarak, bu raporda tek tek kitaplardan alıntı yapılarak belirtilen ve temel insan hakları standartlarıyla uyumlu olmayan her bir bölümün tekrar gözden geçirilerek insan hak ve özgürlükleri ışığında –özellikle Toledo Klavuz İlkeleri dikkate alınarak– acilen düzeltilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Kitaplar

Temel Dinî Bilgiler Ders Kitapları

Abdullah Bektaş, Dilek Türk Soydaş, Furkan Özüdoğru, Mustafa Nezihi, Pesen Sabahattin, Nayir Sinan, Özyurt Sümeyye Kırman, Tuğba Kevser Uysal, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu-Temel Dinî Bilgiler (İslam I)”, Devlet Kitapları, Ankara, 2019.

Abdullah Açık, Ayşe Macit, Dilek Menküç, Elif Emine Dirlik, Hatice Buşra Paksoy, Hulusi Yiğit, Muhammet Beyazal, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu-Temel Dinî Bilgiler (İslam II)”, Devlet Kitapları, Ankara, 2019.

Sabahattin Nayir, Mustafa Yılmaz, Veli Karataş, Mustafa Nezihi Peşen, Furkan Özüdoğru, “Ortaöğretim- Temel Dinî Bilgiler (İslam I) Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2. Baskı, 2019.

Abdullah Açık, Veli Karataş, Mustafa Yılmaz, “Ortaöğretim- Temel Dinî Bilgiler (İslam II)”, Devlet Kitapları, Ankara, 2019.

Kur’an-ı Kerim Ders Kitapları

Ali Öge, Murat Göçer, Faruk Salman, Nazif Yılmaz, “Ortaokul- İmam Hatip Okulları- Kur’an-ı Kerim 5 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 5. Baskı, 2019.

Ömer Dumlu, “Ortaokul- İmam Hatip Okulları- Kur’an-ı Kerim 6 Ders Kitabı”, Cem Yayınları, Ankara, 2019.

Hadi Gündür, “Ortaokul- İmam Hatip Okulları- Kur’an-ı Kerim 7 Ders Kitabı”, Ata Yayıncılık, Ankara, 2019.

Faruk Salman, Nazif Yılmaz, Seyyid Ahmet Uzun, Zeliha Karaağaç, “Ortaokul- İmam Hatip Okulları- Kur’an-ı Kerim 8 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2019.

Ahmet Ekşi, Mehmet Akgül, Ekrem Özbay, Hadi Gündür, “Ortaöğretim Kur’an-ı Kerim 9 Ders Kitabı”, Ata Yayıncılık, Ankara, 2019.

Ali Öge, Faruk Salman, “Ortaöğretim Kur’an-ı Kerim 10 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2019.

Faruk Salman, Nazif Yılmaz, Zeliha Karaağaç, “Ortaöğretim Kur’an-ı Kerim 11 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2019.

Faruk Salman, Nazif Yılmaz, Seyyid Ahmet Uzun, “Ortaöğretim Kur’an-ı Kerim 12 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2019.

Peygamberimizin Hayatı Ders Kitapları

Bekir Pınarbaşı, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokul-Peygamberimizin Hayatı 5 Ders Kitabı”, Tutku Yayıncılık, Ankara, 2019.

Fatman Balcı Arvas, Firdevs Efe, Hilal Çelikkal Kara, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokul-Peygamberimizin Hayatı 6 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2. Baskı, 2019.

Feramuz Yılmaz, H. İsmail Doğan, Sümeyye Özkan, Yusuf Öztürk, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokul-Peygamberimizin Hayatı 7 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2019.

Sünnur Günaydın Asan, Mithat Bala, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokul-Peygamberimizin Hayatı 8 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2019.

Fatma Somuncuoğlu Erkan, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokul-Peygamberimizin Ha-

- yatı 9 Ders Kitabı”, Dortel, Ankara, 2018.
- Cengiz Titiz, İsa Öztürk, Süleyman Uysal, Yakup Çakmak, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokul-Peygamberimizin Hayatı 10 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2. Baskı, 2019.
- Beyhan Hayta, Fatih Dilekçi, İlknur Apak, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokul- Peygamberimizin Hayatı 11 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2. Baskı, 2019.
- Mustafa Kocak, Sema İzmit, Sefer Erkilic, Yusuf Gül, Yusuf Mesut Kılıcı, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokul- Peygamberimizin Hayatı 12 Ders Kitabı”, Devlet Kitapları, Ankara, 2. Baskı, 2019.

Öğretim Programları

- Millî Eğitim Bakanlığı, “Ortaokul Temel Dinî Bilgiler (İslam I-II) Dersi Öğretim Programı”, 2018.
- Millî Eğitim Bakanlığı, “Ortaöğretim Temel Dinî Bilgiler (İslam I-II) Dersi Öğretim Programı”, 2018
- Millî Eğitim Bakanlığı, “Ortaokul- İmam Hatip Ortaokulu Kur’an-ı Kerim Dersi (5-8. Sınıflar) Öğretim Programı”, 2018.
- Millî Eğitim Bakanlığı, “Ortaöğretim Kur’an-ı Kerim Dersi (9-12.Sınıflar) Öğretim Programı”, 2018.
- Millî Eğitim Bakanlığı, “Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programı”, 2018.
- Millî Eğitim Bakanlığı, “Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programı”, 2018.

Toledo Klavuz İlkeleri

- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi İnanç Özgürlüğü Uzmanları Danışma Kurulu, “Toledo Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools [Devlet Okullarında Dinler ve İnançlar Hakkında Öğretim Üzerine Toledo Klavuz İlkeleri]”, 2007, <https://www.osce.org/files/f/documents/c/e/29154.pdf>.

Raporlar ve Yazışmalar

- Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü’nün 13 Ocak 2021 tarihli ve 2100219401 sayılı CİMER Basvurusuna 15 Ocak 2021 tarihinde vermiş olduğu cevap.
- Mine Yıldırım, “2011-2012 Öğretim Yılında Uygulanan Din Kültür ve Ahlak Bilgisi Dersi Programına İlişkin bir Değerlendirme”, ERG Yayınları, İstanbul
- Recep Kaymakcan, İbrahim Aşlamacı, Mustafa Yılmaz, Adnan Telli, “Seçmeli Din Eğitimi Dersleri İnceleme ve Değerlendirme Raporu”, 2013, DEM Yayınları, İstanbul.
- “The Turkish Government’s submission [22 December 2020] in response to the Rule 9.2 Communications of the NGOs [Türk Hükümeti’nin 9.2 nolu kural gereği STK’ların iletişimine ilişkin 22 Aralık 2020 tarihinde vermiş olduğu bildirim] (Alevi Philosophy Center (Alevi Düşünce Ocağı Derneği-ADO), Norwegian Helsinki Committee, İnanç Özgürlüğü Girişimi) - Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı v. Turkey

Group [Türkiye] (No. 32093/10); Hasan and Eylem Zengin v. Turkey Group [Türkiye] (No. 1448/04)", Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 4 Ocak 2021, DH-DD(2021)8.

Gazete Haberleri

- "Diyanet'ten Cuma hutbesinde 'Seçmeli din dersi' propagandası", Evrensel, 18 Şubat 2017, <https://www.evrensel.net/haber/308763/diyanetten-cuma-hutbesinde-secmeli-din-dersi-propagandasi>
- "MEB'den Diyanete Dini Ders Fetvası", Eğitim Sen, 16 Şubat 2016, <http://egitimsen.org.tr/mebden-diyante-dini-ders-fetvasi/>
- "Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Ders Seçim Süreci Devam Ediyor", T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Konya Müftülüğü, 11 Şubat 2019, <https://konya.diyamet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal&ContentId=1147>
- Kayhan Ayhan, "Valilik, müftülük, il milli eğitim ve dernek, seçmeli din dersleri için birleşti", Cumhuriyet, 17 Ocak 2021, <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/valilik-muftuluk-il-milli-egitim-ve-dernek-secmeli-din-dersleri-icin-birlesti-1806606>

**SEÇMELİ
DİN DERSLERİ**
VE KİTAPLARI HAKKINDA
İNSAN HAKLARI
TEMELİ BİR DEĞERLENDİRME

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği

Gümüşsuyu Mah. Ağa Çırağı Sok.
No:7 Pamir Apartmanı Daire: 1
Beyoğlu/İstanbul
Tel: 0212 293 63 77
www.esithaklar.org
email: esithaklar@gmail.com